

Teodor Bulza

CASA ȘERPILOR

Teodor Bulza

**CASA
ȘERPILOR**

Roman

Ediția a II-a

Editura Semne

Coperta: _____

Tehnoredactare: **Gabriel Rebegea**

CIP

Prima ediție: 1982, Editura Facla, Timișoara

©**Editura SEMNE**

str. Barbu Delavrancea nr. 24

Sector 1, București

Tel/Fax: 021 318 83 44

email: office@semneartemis.ro

web: www.semneartemis.ro

Difuzare:

Tel/Fax: 021 311 49 36

email: difuzare@semneartemis.ro

Tipografia Semne

Director general, ing. Ștefan Dulu

Tel/Fax: 021 667 08 20

La câțiva kilometri de sat, distanță care, pe jos, se măsoara într-o jumătate de ceas, sus, pe dealul dinspre Cutina, unde își avea pământul primit la Reformă, Florea venea adesea, cu Driana alături, să vadă câmpia cât era de netedă, ca o tîpsie de făcut pită; privirea, de-o lăsa slobodă, nu-și găsea reazem decât acolo, departe, în locul în care cerul murea și zidea bătaia ochilor.

Era pământ roditor, cernoziom, negru la culoare; părea unsuros, mai ales după arătură, bun de întins pe pâine și mâncat cu pofta flămîndului; se bucura de ploi, înghițea apa cu nesat, o atrăgea în adâncuri, s-o ascundă și să țină la secetă, așa încât, în verile uscate, dacă omul apăsa cu tălpile, i se părea că ieșeau aburi, valuri albe de sudoare, care se înălțau leneș și se topeau în aer.

Femeia era fericită că bărbatul o chema la pământ numai pe ea, să fie singuri, fără copii

și fără Ceampaș. Aveau sau nu de lucru, stăteau chiar și un ceas la capătul ogorului, pe covorul de iarbă nedestelenită, de unde, dacă se întorceau, se legănau cu închipuirea în apa Mureșului și în întinderea Cutinei, peste sălcii și, în zări, spre pădurea cea mare, spre Ghedeș, plină de ascunzișuri și de jivine; acolo începea necunoscutul, acolo se năștea frica, ascunzișul ce atrăgea omul, ca să-l amăgească și să-l înghită, pentru totdeauna.

Pe creasta malului de la prunduri, Drianei nu-i mai era teamă de nimic și de nimeni, fiindcă stăpânea întreg orizontul, îl și putea strivi cu o fărâmă de putere, cât să închidă ochii și să rostească, asemenea unei vrăjitoare: „Dispari!”.

Și Cutina și Ghedeșul se năruiau în întunericul de după pleoape și nici visul ei, cu peștele cel mare ivit din pântecul Mureșului, nu mai avea viață decât în somn, când se plimba pe șaua cu solzi și, dacă voia, apa se căsca spre castele fermecate, în care se ascundea fericirea.

Fericirea, așa cum o dorea Driana, era răsuflarea pruncului adormit, era zborul vrăbiilor, era legănatul lanului de grâu, tot așa cum era însăși dragostea ei cu Florea, nestinsă încă; se iubeau acolo, pe pământul acoperit cu

otavă, în apele ierburilor, în mângâierea aerului; omul o dezbrăca toată, el își scotea hainele și așezau între ei tăcerea ametoare a dorului; îi mângâia sânii, carnea, îi despletea părul, ca să se acopere pe față cu firele vrăjite, încărcate și ele de călduri, de parcă erau brațe încolăcitoare; nu-și vorbeau, ci numai sufereau; apoi, ședeau muți, cu ochii rozând din capacul pus deasupra-le, acoperiș ori pavăză, să nu-i vadă nimeni, în serile înstelate, plimbându-se printre luminile mărunte, cărora nu le pricepeau nici izvorul focului și nici calea străbătută spre muritori. „Dacă ne-or vedea...”, gândise Driana, cândva. „Atunci, le-o fi rușine”, fusese răspunsul bărbatului. „Poate-or vrea să se iubească și ele...” „Cine le stă împotrivă?” „Oare stelele au viață?” „Au, că ard... Uite-le, cum pâlpâie...” „Departe-s, Flore. Nici n-au putere să ne încălzească...” „Numai eu te pot încălzi”, glumise bărbatul, iar femeia, râzând, îi primise îmbrățișările.

Nu se întrebară niciodată de ce omul are vârstă, adică de ce anii îi sunt numărați, când s-ar putea să trăiască la nesfârșit, ca piatra, ca apa, ca pământul; își acceptau soarta ca oricare altul, bucurându-se de zilele senine ori dorind scurgerea cât mai grabnică a supărărilor.

Ei doi, cât au stat despărțiți, s-au iubit mai mult decât în vremea trăită laolaltă; abia atunci, îndepărtați de război, s-au gândit că soarta le era una, alături, ca miezul și coaja de la nucă ori ca bobul și pleava grâului; făcuseră copii nu pentru că așa și-au propus, cât pentru că se treziseră cu ei în poale, uite-i, au venit pe lume, să ni-i țină Dumnezeu, să fie sănătoși și să crească; Driana amânase mult vestea că rămăsese însărcinată, prima oară, cu Mărioara, de sfiala fetei abia devenită femeie, ogor bun, gunoit, cum ar fi glumit neamurile, pentru că nu trecuse nici o lună de la măritișul ei cu Florea.

Nu dormea nopți în șir, ieșea sub stele, se ascundea în întuneric, punea mâna pe pântec, să surprindă vreun semn mărunț de viață ce începea să zămislească în ființa sa; era prea devreme ca pruncul să miște, încă nu știa asta, dar se întreba mereu cum să-i spună omului că, de-acum, vor împărți iubirea și grijile.

Tânăr, nici Florea nu putea pricepe încă destinul femeii, el o voia întruna, era dornic de dragoste, mânat de sângele ce-l ardea și-l răscolea ca o boală nemiloasă, aștepta nopțile cu emoția aceluiași capăt de drum; nu putea uita nicicând – și vremurile de război sporeau puterea amintirii, vedea totul aievea, iar simțurile îi tresăreau și

cădea, apoi, într-o tristețe fără margini, ca să nu vorbească cu nimeni zile întregi, mut și refugiat în tainele sale – cum fata i s-a dăruit întâia oară, într-o dimineată de aprilie, marțea, când tot satul era la piață; îmbrăcați frumos, cu gând să plece și ei la târguiești, după ce s-au întâlnit la colțul ulițelor lor, Florea a întors caii și a luat-o în direcția cealaltă, spre ogoare, iar Driana, fără să se împotrivească, l-a prins de mână și i-a șoptit:

— Mie mi-i frică... dar nu de tine mi-i frică.

Și Florea, căruia gândul acela i-a venit doar când a zărit fata așteptându-l, nu s-a putut uita în ochii ei, ca să nu se rușineze, așa că a fost sincer și i-a spus:

— Driană, și io mă cam tem... Numai că mie de tine mi-i frică... Să nu te pierd...

Fiindcă n-au mai putut să vorbească nimic, în tăcerea drumului numărau pașii zoriți ai cailor, până când ea l-a rugat să mâne mai încet și el a priceput că mersul lor se asemana cu alaiul nuntașilor, solemn, ca o mare călătorie a vieții, dintr-o vârstă într-alta, de la singurătate la împerechere și, așa, până la capăt, când firul se rupe.

Aerul dimineții mirosea a primăvară, a pământ crud, a iarbă dulce, iar ei doi, înlănțuiți, căutau loc să se ascundă.

— Ne văd caii, uite-i cum se întorc.

— Nu-i bai, că ei ne-or fi martori.

Florea a luat-o în brațe, Driana i-a încolăcit gâtul, își căutau respirația, se priveau până la contopire; tremurau ca un prunc vinovat, care nu poate minți.

— Mi-i frică... tare mă tem... mi-i frig... mi-i rușine...

Și palmele aspre, cum lepădau pânzele îmbrăcăminții, atingeau brațele și sânii și pulpele, nu în grabă, ci domol, urmând calea nunții spre desfătare, amânările; apoi, pe nesimțite, s-au suit pe bătaia de aripi a clipelor, care le împreunau și le legau trupurile, sămânța și rodul.

— Mai ții minte, Driană, când ne-am ascuns prima dată?!

Rușinată de lumina zilei și de întrebarea omului ei, femeia nu răspundea, pe cât îl dojenea: „Flore. Flore...”, ceea ce însemna: „Rogu-te, taci”.

Ca bărbatul să-și umfle plămânii cu sănătate, să-și înalțe umerii; era fericit, atunci și pe urmă, câtva.

Satul părea mort, cu ulițele pustii și ferestrele astupate cu pături. Dimineăta, pe întuneric, când peste tot mirosea a rouă și a odihnă, se auzeau porțile deschizându-se și roțile căruțelor mușcând din praful drumului; oamenii porneau la seceriș, plecau toți din casă, până și pruncii de cinci sau șase ani, buni să întindă legăturile, după ce bărbații coseau grâul, pentru ca femeile să facă snopi; dacă leneveau ori beau prea multă apă, tații apucau joarda și le ardeau câte una peste bucuțe, să se-nvețe minte și să ajute strângerea grânelor, „nu vedeți, puturoșilor, vecinii-s pe gătate, vin ploile și pierdem recolta”.

Că mult îi interesa pe cei mici câte boabe se scutură dacă se întârzie cu coasa sau dacă plouă cu piatră, cum se întâmpla în iunie și în iulie, prăpăd, nu altceva; bătrânii nu mai trăgeau la coasă, nici nu legau snopi; veneau la holdă să aibă grijă de cai, să le taie iarbă, să-i

ducă la adăpost, pe la sălașele din jur, chiar să-i țină toată ziua la umbra pomilor din marginea drumului spre Pecica, iar la amiază puneau mâncarea pentru cei ruși de lucru și topiți de căldură; abia atunci copiii puteau prinde pui de iepuri sau de fazani, aveau voie să urce în nuci și să caute ouă de țarcă în cuiburile ascunse printre frunze; bărbații și femeile se odihneau, ei sforâiau de oboseală, ele stăteau cu ochii închiși, gândindu-se la ceea ce se întâmpla să le treacă prin cap în clipele acelea; și ce ar fi putut cugeta ființele lor vlăguite, după ce, atâtea ceasuri, aplecate în miriște, au adunat cu brațele spicele uscate, s-au și rănit la degete, în ochi și în nări le-au intrat praf și pleavă, cămășile, de transpirație, li s-au lipit pe trup, tălpile le-au ars, iar în călcâie le-au apărut crăpături care usturau și slobozeau lacrimi de durere?

Bărbații munceau îmbrăcați numai în cămăși subțiri și izmene suflecate, cu pălării de paie pe cap; la brâu, într-o tozlă, țineau cutea, să mai ascută coasele când simțeau că fierul nu mai poate mușca spicele uscate și oboseala le cădea în oase; greul secerișului ei îl duceau, cam două săptămâni dacă nu venea ploaia, de care se fereau nu pentru că i-ar fi întârziat cu

lucrul acesta, cât pentru că vara, în iulie, cădea și piatră, mare cât oul de porumbel, rece și aspră, piatră care rupea spicele de grâu, sfârteca frunzele de porumb și scutura pomii de fructele încă necoapte; neputincioși, amărâți, oamenii sedeau la birt sau pe locul pieței, acolo se adunau când satul era în momente grele, nu vorbeau prea mult, nici de băutură nu le păsa, mai degrabă ar fi ieșit sub cerul liber, cu capetele descoperite, cu trupurile goale, să se tăvălească în noroiul drumului, să-și înlănțuie brațele într-o horă a durerii tuturor, ca la priveghi, la moartea cuiva apropiat; murea, atunci, munca lor de-un an, se prăpădeau bucatele, hrana și liniștea iernii; ar fi înjurat, s-ar fi dus la biserică, să tragă clopotele, să ajungă nemulțumirea lor până la Dumnezeu sau măcar la cel care biciuia norii, Sfântul Ilie, închipuit de ei ca o arătare posomorită, cu mături și lopeți și găleți în loc de degete, să poată face rău, să curețe pământul de verdeață; apoi, blând cum ar fi trebuit să fie, Domnul îl pedepsea pe Ilie, nu cu bâta, nici cu picioare-n fund, ci îl alunga de la palatul său de cleștar și îi cerea să umble hai-hui pe ceruri într-o căruță cu cai nă răvași, fără frâie și zăbale, fără biciul său cu stropii de plumb; atunci, se spunea, Ilie

ar colinda țările calde, pe unde nu-i urmă de nor, pe unde când cade ploaie e sărbătoare și oamenii n-au ce ara și mânca.

— Asta n-o mai cred, că n-or trăi cu aer și nisip!

— Ba, așa se spune, întreabă-l pe popa, care-i om cu carte, nu prostălău ca tine.

Nu se certau din discuții ca asta, știau că ar fi aflat cu greu de partea cui e dreptatea, chiar și preotul ar fi putut minți, că și el e om, citește cărți bisericești nu povești și poezii, n-are vreme pentru altele, sapă și el în grădină, are și livada aceea cu pruni, visează numai averi și cum să-și mai ferească șefii cu plocoane.

Vara, câmpia ardea sub soarele care părea că se așează cu pieptul său uriaș peste pământuri și sufocă respirația omului; până și găinile, cu pliscurile larg deschise și ochii holbați, leneveau în cotețe, în praf și gunoaie, pureci și păduchi, multe mureau de tot felul de boli ale secetei, apa din vălău avea gust de leșie, ca și aerul; aerul s-ar fi crezut că se scurgea în fântâni, să se ferească de striveala căldurii și să se răcorească în adâncimi, așa cum muierile puneau oalele cu mâncare în găleți, să nu se strice până la cină ori până a doua zi; muștele, prin ce minune, ieșeau la atac, să înfulece din

putregaiuri și din pielea transpirată a ființelor mai mari decât ele, încât porcii și vacile se umpleau de gânganii cu trompe flămânde, sfredelitoare, și nici nu mai încercau să se apere de roiurile înaripatelor; seara, și numai seara, ieșeau din cotloanele lor umbroase țântarii, iute și, cu burțile pline cu sânge, se refugiau în crengi de unde alte valuri, mirosind prada, zbârnâiau ca la serbare; ciuda cea mare era că, strivind țântarul, din arătarea aceea mărunță nu rămânea decât un bob de sânge, de parcă dușmanul nici n-ar fi avut trup și înfățișare; era prea mărunț pentru o răzbunare serioasă, să i se rupă o mână, să i se scoată un ochi, să i se pricinuiască o durere adâncă, până la lacrimi și urlete, așa încât altă dată să nu mai îndrăznească a atenta la bunătățile din vene și de a-și înfige acele în carnea dulce a omului ostenit.

Florea, îndată ce se sui în căruță, simți cum pe pulpele picioarelor i se lipiseră câțiva țântari nervoși, care sugeau însetați din sângele său.

— Aha,... tu-vă cine v-o făcut, trase o înjurătură și, cu palmele desfăcute, își arse câteva lovituri, să strivească dușmanii. Privind într-acolo, zări bășicile albe, înveninate, și petele roșii, resturile gâzelor; aprinse o țigară și împrăstie fumul peste tot, să gonească țântarii.

Driana, alături, adormise, capul îi căzuse în bărbie și nu mai luă seamă de mușcăturile de pe față, iar Florea, să nu-i rupă somnul, suflă fumul de *Naționale* într-acolo, ceea ce, fără altă urmare, îi provocă femeii o tuse adâncă, un înec cu aer greu, ca praful din drumurile de vară; bărbatului îi păru rău de suferința stărnită și, cum rar o făcea, deși el însuși era o fire dornică de tandrețe discretă, ca o mângâiere a privirilor, ca o împreunare a respirațiilor, întinse un braț pe după umărul Drianei și își trase nevasta cu capul în poală, să se poată odihni sub ocrotire.

Cât despre el, nu se mai temea de țăntări, doar că din vreme în vreme se scărpinga pe obraji, pe picioare sau pe mâini, cu gândul la clipele grele, petrecute în război, când ploșnițele și păduchii le pătrundeau până și în urechi de se spălau cu petrol ori motorină, pe trupuri și pe haine, care cât suporta mirosul dur; în război, în nici un anotimp nu e de trăit: iarna – e ger și îngheață carnea pe oase, primăvara – apar bolile, vara – căldurile-s înăbușitoare, ca sub un capac de oală în clocot, toamna – cad ploile și se iscă noroaie lipicioase; sunt frumoase, dacă luptele-s departe, serile de primăvară și nopțile de vară, când soldaților, în

visare, le e dor de casă, de copii și de femei, mai mult de femei, pe care le scot din amintire și se culcă cu ele, cu dorul dragostei lor, și-apoi devin nervoși și însingurați, se și ceartă pentru orice vorbă sau gest, sar la bătaie, unii scot baionetele, alții – sunt și dintr-ăștia, nebuni – trag cu puștile și-și omoară ortacii de suferință, se mai întâmplă și situații de dezertare sau de sinucidere, așa cum numai în război se poate.

Nu-l uita, el, Florea, pe sublocotenentul Nicodemus, care, civil, cânta la Filarmonica din Cluj, un ins mărunțel, cu mustață, tânăr și trist, veșnic dezordonat și întârziat; omul scria mereu într-un caiet cu coperta din piele, un fel de jurnal, pe zile și ore, cum avea timp; mulți visau să pună mâna pe carnetul acela, să citească gândurile camaradului, să-i afle secretele, iubirile ori deznădejdele, sau îl voiau doar pentru a-i face aceleia un rău, o supărare, să-i rupă filă cu filă și să-i dea foc, să nu-i mai scoată din răbdări cu preocupările sale neobișnuite.

După ce, în câteva rânduri, abia-și salvase caietul de la o lectură publică, Nicodemus se așezase într-o seară la gura cortului și rupsese pagină cu pagină, le mototolise, făcuse un rug și aruncase benzină, să ardă totul cât ai clipi din ochi.

— Ce-ai aprins acolo?!, săriseră curioșii, dai foc la tabără..., veniți încoace, și-o ars caietu' cu amintiri.

Nicodemus, în tăcere, privea flăcările ce-i mistuiau atâtea secvențe ale biografiei sale; ar fi vrut, după război, să păstreze, chiar să publice impresii din linia întâi, să fie totul veridic, trăit, nimic imaginat, ci simple notații ale reacțiilor oamenilor, curajul sau frica în fața morții, asprimea vieții ca zone, așezarea tactică a trupelor, orele bombardamentelor, atacurile, când, cum, câți morți, retragerile, haosul ori izbânzile; chiar după ce din hârtie n-a rămas decât cenușa, omul parcă veghea la căpătâiul unui suflet stins, poate și regreta hotărârea sa de a se despărți de acel document, pe care cu greu l-ar fi reconstituit.

Florea, aflat în grupul celor care căscau gura la Nicodemus, zăbovise acolo mai mult decât ceilalți și grăise, pentru sine: „Că le-o fost frică...” „De cine?” tresărise sublocotenentul.

Dăduse să plece, însă Nicodemus repetase întrebarea. „Nu știu..., așa cred..., mă duc”, bolborosise Florea și se îndepărtase.

A doua zi, deasupra lor trecuseră avioane inamice, dar nu la preumblare, ci aruncaseră bombe; atunci pierise și Nicodemus, într-o

pâlnie uriașă, încât din el nu mai rămăsese nimic, absolut nimic, de parcă îl înghițise pământul.

— A fugit, asta e, își dăduse cu părerea unul dintre cei care suferiseră de curiozitatea citirii caietului.

Un căpitan, prieten cu Nicodemus, îi arsesese aceuia un pumn drept în frunte și-l culcase la picioarele sale, cu nasul zdrobit, însângerat:

— Să-ți ții gura, tâlharule!

Ceea ce se și întâmplase.

Până și ziua, Florea nu putea scăpa de obsesiile războiului; tresărea la zgomote, respirația i se întrerupea, iar în partea stângă, la inimă, simțea un junghi, o înțepătură, o strângere de clește; s-a temut de moarte, s-a înfricoșat de tiuitul gloanțelor, de vijelia proiectilelor; i-a fost dat să vadă flăcăi tineri sfârtecați de bombe sau oameni în toată firea răniți fără scăpare, plângând în hohote, și de durere și de groaza sfârșitului, cu mâțele în poale, cu capetele însângerate, cu picioarele sau mâinile retezate, în timp ce, parcă nepăsători, ceilalți continuau măcelul, lupta. Nu, pe front nu e răgaz pentru cei morți ori muribunzi, abia trec sanitarii, cu targa, să-i adune întâi pe cei care mai suflă, iar pe ceilalți să-i lase la urmă, să-i azvârle în căruțe ca pe snopi.

În gara cea mare din Timișoara, la nici un ceas de la bombardament, văzuse întregul dezastru: oameni morți, oameni răniți, femei înnebunite, copii disperati, vagoane arse, șine răsucite, topite de căldură, ziduri prăbușite; atunci, în zăpăceala aceea, auzise de undeva, și, după atâta vreme, rușinea nu-l părăsea deloc, că sărise în aer o fabrică de brânză; ca prin minune, i se făcuse foame, îl dureau mâtele de goliciunea dinăuntru și pornise spre Bega, de unde pala de vânt aducea mirosul de brânză, de apă sărată și lapte dospit; nu erau mulți printre ruinele clădirii; în acoperiș se căscau două găuri uriașe, jos cădeau țigle, sus ardeau leături; se furișă înspre o stivă de putini, căută una mai puțin atinsă de foc, o trase într-un ascunziș, sub un planșeu de beton, și îi sfărâmă doagele cu lovături de bocanc; luă un calup, din care înfulecă pe nerăsuflăte, fără să mestece prea bine, ca un lup hămesit, fără să ia seamă de sărătură, de răul pe care și-l face; măncă încă o bucată, la fel ca pe prima, până-și simți burta încărcată, sătulă, gata să plesnească; obosise. Ieșise din fabrică abia pășind, o luase încet spre podul de pe Bega, nu mai auzea, nu mai vedea urmările bombardamentului, lumea, soldații sau civilii, viii sau morții; căzu într-o groapă

mușcată în vechiul trotuar, pușca, pe care o ținea în brațe, îi strivi buzele și degetele, se târî ca o rămă și, până pe malul apei, nici nu mai încercă să se înalțe pe picioare; pe Bega curgeau gunoaie, zdrențe, scânduri, scaune, apa nici că se vedea, se părea că lucrurile acelea alunecă pe o stradă ori că le duce cineva în spate, pe o targa imensă.

Se opri, lăsându-se, sleit de puteri, în iarba pârjolită de exploziile de dinainte; abia atunci, nările i se destupaseră, plămânii trăgeau adânc din putorile scurse pe apă; brânza din stomac începuse să-l ardă, să-l rănească, să-i umfle intestinele, să-i sece saliva; îi era sete, ca vara pe miriște, ba așa sete nicicând nu-i mai fusese, că până și transpirația i se oprise, îl durea pielea, carnea uscată, hainele îi striveau oasele, sângele lenevea prin vene; ca mustul fiert sub un dop, din el țâșni un șuvoi de brânză mărunțită, amestecată cu fiere și spumă; îl frigeau buzele de sete, gura îi era năclăită, nici nu putea să scuie; opintindu-se, trăgându-se pe coate și împingându-și trupul cu genunchii, târâș, se apropiase de mal, hotărât să se scalde, să se răcorească; ceea ce și făcuse, nu fără pericolul de a se îneca, fiindcă nimerise într-un loc adânc și, asemenea unui pietroi, alunecase

până la fund; speriat, după ce trase câteva înghițituri, se strădui să se ridice la suprafață, la aer, însă destul de departe de mal, împrejurul unor scânduri și coșuri de nuiiele; se lăsase pe spate, să-i fie drumul mai ușor.

Ajunse în dreptul unor ȕigani care pescuiau lucrurile duse de Bega; aceștia îl lăsasera în pace, chiar râseră, el nu zise nimic, se mulțumise să-i înjure în gând, dar nu se îndepărtase prea mult, ci se așezase lângă un salcâm, unde, istovit, adormise.

— Hai, Flore, scoală-te, îi spuse Driana. Rămânem ultimii... și nu care cumva să ne prindă ploaia cu grâul necosit.

Greu, bărbatul se trezi din somnul cu vise și amintiri; cum deschise ochii, nimeri cu privirea drept în strălucirea soarelui, încât lumina îl duru și-i provocă scurgerea lacrimilor.

Sări în picioare și scuiă în palme:

— ...

— Ai vrut să spui ceva?, întrebă femeia.

— Am vrut, da' nu mai vreau.

Și râse.

În vara aceea secetoasă, când până și bozul se uscaseră, lungit ca bățul de trestie în coasta apelor neclintite, Ceampaș orbise, orbise de tot, nu ca înainte, când, uitându-se la soare, își pierdea vederea și trecea multă vreme până să și-o recapete, de parcă nimerise într-o peșteră și nu mai regăsea ieșirea; nimeni nu putuse să-i vadă ochii, lumina stinsă din străfundul acestora, culoarea lor moartă, între alb și cenușiu, bănuiau unii, sau între vânăt și negru, credeau alții, nu mai mulți decât cei dintâi, laolaltă puțini la număr, fiindcă omul trăia tot la capătul satului și umbla rar pe ulițele din centru, spre piață, spre primărie sau biserică, așa încât nici marțea nu era zărit de unul singur, ci numai cu Florea, suit în căruța acestuia, ținându-se strâns de leucă, de parcă i-ar fi fost teamă să nu fie zdruncinat de rostogolirea roților pe drumul plin de gropi, din vremea cu ploi afunde.

Adevărul era că, deși boala înainta, orbul însuși nu se obișnuise cu întunericul, să umble prin noaptea nesfârșită în care intrase, fără putința de a mai atinge cu privirea lumea ce-l înconjura. Și nu asta îi stârnise pe oameni, pe cei curioși, precum Todor Băbău, cel cu toba și veștile, ci felul cu care Ceampaș orbise – dacă nu cumva erau minciună zvonurile ce străbăteau piața și birtul.

El și Florea veniseră de cu noapte la coasă, în Cutina, să apuce ceasurile cele mai bune de lucru, pe rouă crudă, în răcoarea zorilor, până ce soarele nu-și suie cuptorul înspre inima cerului, să ardă și să topească și să secere orice încercare de a i se sta împotrivă; dar nu de aceea ieșise Ceampaș în prundurile Mureșului; de când murise Țuper, ar fi fost în stare să crape de foame, singur, pe târnaț, nici măcar așezat pe-un scaun, cum stau bătrânii sau îngândurații, ci întins pe-un snop de tulei, cu picioarele strânse sub bărbie și cu spatele proptit de perete în același loc, unde, pe albul varului, se desenase o pată de sudoare sură, scursă prin cămașă. Adesea îl prindeau diminețile fără să se ridice și să treacă în patul din tindă, fără să mănânce, fără să doarmă o clipă, cât trupul, odihnit, ar fi căpătat vlagă,

să-și prelungească puterea și anii; nici la Costan nu mai mergea, să se tundă ori să-și radă barba, crescută, ca și părul, mult prea mult pentru ca satul să nu se întrebe dacă nu cumva bietul Ceampaș își pierduse mințile, blestemat să se stingă asemenea unui prun mâncat de-un vierme nevăzut, ascuns în miezul trunchiului și sfredelind căile prin care frunza și fructul își află traiul.

Nu, Ceampaș nu înnebunise, o știa Florea, căci numai el îi deschidea poarta casei să stea de vorbă, Ilie trădându-și atât moartea domoală care îl învăluia ca aburul iscat dimineța în albia Mureșului, mai ales în vara aceea fără seamăn, când totul clocotea de căldurile aerului, cât și lumina ochilor și tresărirea obrazului, când auzea mersul știut al omului sau pașii leneși ai cailor înhămați la căruță, semn că urmau să plece, oriunde, numai să nu șadă acasă și să sufere.

Coseau iarbă, ceva mai înaltă decât troscotul, fiindcă seceta sleise măduva plantelor, iar cârțițele, înainte de a muri, multe dintre ele putrezind pe coama mușuroaielor, roseseră rădăcinile și, ca niciodată, mâncaseră chiar și din spicele arse ale buruienilor. Până la buza dealurilor ce închideau albia cea mare a

Mureșului, până acolo se întindea pământul Cutinei, mărginit de ierugi, acum uscate, tăiate, de revărsările râului, printre sălcii uriașe, la a căror umbră lată leneveau la amiază oile lui Solovăstru, puținele scăpate de focul din noaptea de Crăciun, când Țuper atățase pârjolul.

Deși abia se ținea pe picioare, Ceampaș se încăpățănase să tragă la coasă, treabă grea, pentru bărbați sănătoși, bine hrăniți și, cum glumea lumea, iubiți de muieri, așa încât Florea nu se alegea cu ajutor, cât cu alungarea urâtului din jur; avea alături un om de care îi era milă, căruia îi pricepea durerea și ascunzișul găsit în sine însuși, în tăcere, în suferință; Ceampaș era bolnav, uscat ca o buruiană și stins ca un prun, roasă de cârțiță, mâncat de vierme.

Întâlnindu-se la colțul străzii, când pe bolta cerească abia se ivise semnul noii zile, cei doi nu scosese ră nici măcar o vorbă, nici nu-și spusese ră bună dimineata sau noroc, ci se salutaseră din priviri, Florea uitându-se lung, cu o urmă de zâmbet chinuit, ce-i dezvelea părerea de rău, iar Ceampaș, abia ridicat de pe snopul său din târnaț, pășind spre căruță îndoit de spinare, cu chipul ciudos și cu ochii în țărână, să nu se împiedice în propriile picioare

și să se ferească de mirările și de durerea împărtășită ale celuilalt, ținând coasa de coadă, târând-o ca pe-o mătură, cu lama prăfuită.

Jos, în Cutina, se aflau numai ei, zoriți nu de hărnicia dimineții de duminică, ci de dorul lung al lui Ceampaș spre singurul loc unde amintirile sale sfredelitoare îi alinau povara; de nu i-ar fi fost teamă de cuțit, de ștreang sau de apă, de mult și-ar fi pus capăt zilelor și nopților, tot așa, dacă ar fi vrut neapărat să moară ca și cei ce-și curmă viața cu mâinile lor, după un păcat sfâșietor, ar fi găsit în el forța cu care să-și biruie frica și durerile de-o clipă, atât, o clipă, poate două, până ce s-ar fi scurs dincolo de ființă și și-ar fi încheiat trecerea pe pământ, printre cei vii, mutându-se în liniștea cimitirului. De când arsese saivanul și flăcările îi vătămaseră vederea, Ceampaș voia să moară, dar nu în întregime, voia să moară altfel decât ceilalți oameni, nici din propria-i voință, nici din cauza bătrâneții sau a unor întâmplări străine; ar fi vrut să moară împăcat și cu sine însuși, fiindcă nu-și putea ierta greșelile, și cu imaginile care îl frământau, cu Livia, cu Tuper, de parcă judecata nu se încheiase încă, iar el avea misiunea de a căuta adevărul și de a pune verdictul. „Ilie”, îi spusese Florea odată, „tu ai

de gând să te prăpădești”, cum omul băgase de seamă, așa încât nu-l întrebase dacă așa sau nu stau lucrurile, iar el îl suduise printr-o încruntare a sprâncenelor, cu ochii lipiți de ochii celuilalt, de parcă urmau să se întâlnească pe calea văzului și să se tăvălească într-o încăleștare, minunându-se de descoperirea tainei sale.

După o lungă tăcere, întrebase dacă mai știa și altcineva, ca să-l liniștească clătinarea repetată a capului lui Florea; atât vorbiseră despre moarte, ferindu-se, fiecare, de supărările celuilalt. Discuțiile lor erau muțeste, hai să mâncăm, hai să bem apă, chemări înțelese din jocul mâinilor, ca și alte câteva gesturi fără însemnătate, închipuind un cuplu bătrân, moș și babă, plictisit de viețuirea împreună și de prea multele taifasuri purtate de-a lungul căsniciei.

Cândva – de aici satul își începea poveștile, neștiind adevărul curat al întâmplării din Cutina –, Ceampaș oprise lucrul său domol, ca de om leneș sau plictisit, și tușise scurt, hî, hî, să fie auzit și Florea să se uite într-acolo; după multă vreme, Ceampaș îl privea direct în față, nu cu înjurătura cu care îl ocărise în dimineata aceea, ci sprijinit în coasă, cu părul, sur, vâlvoi și barba, tot așa, asudată de apele

scurse din rădăcini; părea o sperietoare din bostan, o cruce de lemn pe care cineva atârname haine zdrențuite și un clop spart; și, totuși, scăldați într-o limpezime neobișnuită până atunci, ca un luciul de fântână, în care se oglindeau până și culorile curcubeului, ochii săi vorbeau o limbă la înțelesul căreia, deși nerostită, numai Florea n-ar fi izbucnit: e fiară, e sălbatic, e nebun, e neom; îi deslușise amărăciunea, încât și-l închipuia vorbind:

– Ție, ortace, cu sufletul blând, care mă duci în Cutina ca pe un câine, să nu se zbată în lanțuri, ți-i milă de mine, nu?, altcum m-ai arunca în Mureș, c-o piatră la gât, legată bine, să mă scufund și să nu mă mai ridic îndărăt, să mă mănce peștii și racii; ți-i milă, așa-i, Flore, ți-i milă de mine, că mă lasă vederea și devin povară pe capu' tău?!

Ridicase privirea spre miezul cerului, de unde soarele frigea tot mai aprins pământul și întinderea boltei; mi-i cald, tare mi-i cald și iară mă dor ochii, își spuse, așteptând răspunsul din partea aceluia pe care îl pusese în încurcătură, anume îi ceruse să fie drept, să știe, el, Ceampaș, că până și omul cel mai apropiat nu-și poate explica de ce rătăcise cu mintea printre spinii pățaniilor petrecute și rămăsese

agățat și sfărtecat în vedeniile vieții de dinainte.

Florea n-ar fi putut minți, își dădea prea bine seama, așa că pornise, tot fără grai, ca să nu tulbure liniștea:

— Omule, îmi pare rău de tine, asta-i tot; n-am nici eu poftă de coasă, aș fi stat cu nevasta, că-i duminică, aș fi vorbit cu pruncii, m-aș fi dus la birt, să beau o răchie și să aud prostiile lui Dolaș și Todor Băbău, care m-ar fi întrebat iară cum de n-am stat în noaptea de Crăciun la saivan și cum de nu m-am gândit că nu era bine să rămâi numai tu singur cu grija oilor, ca pe urmă să mă necăjesc și să tac, m-aș fi întors acasă și m-aș fi ascuns de soarele ăsta prăpădit sub nucul din curte, cum stau găinile să-și curețe penele de pureci, dacă vrei să știi, numai că mie mi-ar fi părut rău dacă zăceai pe tuleii din târnaț, să tragă muștele la tine, ca la o balegă sau ca la un mort, așa mă gândesc și acum, că nu mi-i totuna să te las cuc și nimeni să nu-ți deschidă ușa, să te întrebe de sănătate și cum ți se pare că-i vremea, da, Ilie, tu ești om de treabă, necăjit, mă, că asta ți-o fost crucea sau dracu' știe ce, dar așa ți s-o nimerit când te-ai născut, să n-ai parte de viață liniștită și să te zbați în nenorociri.

Nu toate cuvintele fuseseră rostite, fiindcă Florea le zisese doar pentru sine, grăind

atât cât Ceampaș putuse să înțeleagă adevărul că lui nu-i era milă, ca de-un animal hăituit, ci îi părea rău, ceea ce însemna cu totul altceva, mai aproape de bunătatea omului.

De aici încolo nu se știa clar ce se întâmplase în Cutina, pentru că Florea se încăpățânase să tacă, să-i lase pe ceilalți fără lămurire, mai ales pe bătrânul Todor Băbău, căruia îi scăpa astfel, nedezvăluită, o taină.

Ceampaș lăsase coasa să-i alunece din mână și o pornise spre salcia de lângă mal, în timp ce desfăcea bumbii de la cămașă, să rămână cu pieptul gol, iar mai jos, numai în izmene, pregătit de-un drum lung, de-o călătorie fără capăt; Florea îl privise în tăcere, văzându-și de lucru, hotărât să-i sară în ajutor, dacă avea cumva de gând să intre în Mureș și să se lase în voia firului de apă.

— Nu fă vreo faptă necugetată, că te-oi bate, zise, destul de tare, dojenitor, ca să se liniștească atunci când îl văzuse cum se așeza pe iarbă, lângă salcie, și începea să-și plimbe degetele prin păr și prin barbă, să le pieptene câtva, cum apuca ulciorul de alături și își turna în căușul palmelor câțiva stropi, să-și spele obrazii aprinși și fruntea transpirată.

Apoi, Ceampaș dăduse impresia că

doarme; nu dormea, ci o revedea pe Livia în troscotei, în același loc – imaginile celelalte ale dragostei lor erau șterse de puterea acesteia –, tăvălită în zbaterea împotrivirii, cu carnea sfâșiata de pofta lui Țuper, o auzea pe Rozalia în noaptea nunții fără mire, când tot Țuper îi spurcase sângele neprihănit, nu-l uita pe Gheorghe cum sfâșiase, turbat, beregata dușmanului său, luându-i, el, câinele, dreptul de a se răzbuna, rostul singur care, credea, îi mai rămăsese. Pe câine îi era ciudă, nici mort nu-l uita, pentru că săvârșise actul uciderii fără să gândească, pe când el ar fi dat răzbunării și cruzimea câinelui și ura omului, iar Țuper ar fi fost de două ori înfrânt, și în durerile cărnii și în scrâșnetul dinților ce-i pisau creierul.

Pe picioarele desculțe, i se urcaseră câteva furnici dintr-un șir ce se tupila la umbra troscotei și a sălciei; nu le strivise, ci le îndepărtase cu degetul, oprindu-le sușul; își șterse fața și pieptul, pline de sudoare și ardere, ca dintr-odată, cu ochii nemișcați din rugul soarelui, să nimerească într-o liniște adâncă, așa cum căuta mereu pacea singurătății, fără văzul și mila altora, buni sau răi, gândindu-se la caii lui Florea, orbi și neputincioși, două umbre, două schelete, doar că el, omul, având amintiri,

așa ar putea scăpa de chinuri și, în întunericul fără de margini, s-ar ascunde mai întâi de semenii vii, iar apoi de cei morți; sau ar trăi numai pentru cei duși, câți ar dori el să aleagă dintre mulții care îi umpluseră istoria vieții, pe unii să-i iubească, pe alții să-i strivească, să dispară în vecii vecilor din apăsarea trăirilor sale, să-și facă amintirile frumoase, ca un refugiu în toiul vântoaselor, când cerul macină pământul și vietățile pier de parcă nici n-ar fi existat vreodată; ochii îi fierbeau, pe obraji i se prelingeau picuri de lacrimi și sânge, care se uscau ca o pojghiță de prăjeală.

Când Florea se apropiase de salcie, se îngrozise de ceea ce îi era dat să vadă, întristat că nu împiedicase fapta cea crudă: Ceampaș se ștersese la ochi cu fire aspre de buruiană și troscotel pe care, cum zăcea leșinat în sângele rănilor și scursoarea vederii, încă le ținea în mâinile încleștate; i se părea că aude în fundul Cutinei un lătrat de câine sau un geamăt de ființă umană, atâta tăcere se cuibărise în valea râului sau, poate, sălciile începuseră să crape de prea multa căldură căzută în straturi groase, cum iarna se-ntinde zăpada, peste arătură și furnici.

— Omule, ce făcuși, de ce ai rămas atâta cu ochii în soare?! N-aveai voie, Ilie, știai prea

bine..., se tânguise ca la căpătâiul unui muribund.

Nu căpătase nici un răspuns; privise rănile, se uitase spre cer, cu ciudă, unde clocotea lumina; greșise și el, că acceptase să iasă împreună cu Ceampaș la muncă, în loc să-l fi ferit de soare și sulitele sale.

— Acuma ți-i milă de mine?!, auzise vocea stinsă a lui Ceampaș, ca ieșită și ea din mormântul orbirii.

Își mușcase buzele, își astâmpărase strânsoarea inimii, cleștele cu fălci nemiloase; îl podidiseră șuvoaie de lacrimi la vederea neomului, nebunului, sălbaticului care era acum Ilie Ceampaș.

„Dacă m-ar privi” – gândise Florea – „ar fi în stare să-și ia și graiul și suflarea.”

— Te doare, ha?!, îi pusese o întrebare nătângă.

Atunci, celălalt ținuse să afle:

— Acuma ți-i milă de mine?!, dorință repetată; la care adăugase: După ce mă-nvăț, o să fie bine, că nu mai aveam de ce să văd lumea asta... M-am urât de ea...

În timp ce-i ștergea rănile, Florea nu mai putu să mintă și îi spusese adevărul:

— Da, Ilie, da, acum mi-i milă, c-ai fost prost și nu te-ai apărat de boală. Mi-i milă, că

nici să plângi n-o să mai poți. De ce te-ai frecat cu iarbă și n-ai așteptat să-ți treacă amețeala?

Orbul își prinse capul în palme, îl clătinase de câteva ori; părul, ca și trupul, îi era ud, de parcă îl prinsese o ploaie; pe obraji i se prelingeau două firicele de sânge și un lichid albicios; gema, ros încă de dureri.

Dacă nu ar fi fost zi de duminică, Florea ar fi privit spre înaltul cerului și ar fi suduit soarele care adusese întunericul.

Închis în sine, ca un lacăt ruginit, cu fiare mușcate de ploi și imposibil de clătinat, Ceampaș nu numai că orbise, dar se și încăpățănase să nu mai vorbească, așa încât legăturile sale cu lumea se mărgineau la rarele treceri pe sub ochii celor care îl puteau zări, seara, târziu, când se întorcea din Cutina, dus de Florea până la colțul uliței, iar de acolo, singur până acasă, ținându-se de pomi, de ziduri sau de garduri în rânduiala știută dinainte, ca la sfârșitul numărătoarei să se îndrepte spre poarta casei sale, poartă veche, cu o țâțână mâncată de vreme, și abia s-o împingă cu piciorul, să tresară la scârțâitul ei.

„Am ajuns” – își spunea, ușurat, de fiecare dată și, dacă ar fi avut ochi, în miezul lor s-ar fi putut vedea bucuria lăuntrică, sclipirea sau sticlirea pupilei, stropul acela de lumină a vieții, prin care omul își trădează trăirea, fericirea ori necazul; se așeza pe același snop de

tulei, tot cu picioarele sub barbă, ghemuit, să se simtă aproape de sine, în căldura corpului.

Până să i se vindece rănila, nu-și pusese întrebarea dacă se va obișnui să țină pleoapele desfăcute și să nu vadă nimic, nici ziua, nici noaptea, pentru ca apoi să nu-i mai pese deloc, să orbecăiască, să cadă moale în beznă în care intrase; doar când era cu Florea își ferea cicatricele iar ortacul, deși se temea de urâtenii, căuta adesea să-i surprindă zbaterea ochilor vătămați.

— Ilie, îndrăznise acesta în drum spre calea ferată, lasă-mă să mă uit...

Orbul gemuse, îndurerat, simțise un cuțit în străfunduri, parcă înfrânt, gata să cedeze, să-și ridice genele și să-și trădeze taina pe care nici el n-o putea cunoaște decât pipăindu-și pielea de deasupra; ar fi sărit din căruță, dacă nu i-ar fi fost frică să nu cadă și să nu se prăpădească; l-ar fi putut întâlni Popianu, care l-ar fi ciufulit și fugărit, să râdă și să-și bată joc de slujenia și de neputința sa.

— Dacă vrei..., răspunse, după o vreme de tăcere, fără să se clintească din inima căruței, unde ședea pe paie, cu o mână strânsă pe loitrar; reluă cuvintele de început și își rosti gândul întreg: Dacă vrei să nu mai vin cu tine...

Florea nu opri caii, nici nu vorbi imediat,

rușinat ca un fecior la întâlnirea de început cu o fată, când mirarea și sângele îi saltă din pricina neliniștii și a necunoscutului din partea ascunsă a trupului; învins, amenințat, tuși de câteva ori, pentru ca slobozirea să-i fie lovirea cailor cu hăturile, ridicat în picioare, „haida, mă, haida, puturoșilor!”, supărându-i și pe ei.

Bătrâni, la îndemnul dureros al curelelor, caii nu numai că nu porniseră la trap, la galopul uitat al anilor de demult, ci pur și simplu se opriseră ca la comandă, înfipseră potcoavele în drum, ridicaseră deodată cozile și se urinaseră, stropind până și pătura de pe iliș, iar în balta de jos își udară vârfurile cozilor, să mai aibă parcă cum să-l înfurie pe om și să-l învețe minte, să nu uite că ei sunt neputincioși, că abia umblă, darmite să-și zorească pasul și să scoată foc pe nări.

Florea trecu în fața lor, îi prinse pe rând de căpestre, îi mângâie cu palma deschisă, se și întinse spre coamă, să le-o pieptene cu degetele, să-i lingusească și așa să le ceară iertare, să le promită că bătaia a fost ultima, pricinuită de nervii și necugetarea sa. Încăpățânați, caii rămâneau neclintiți, timp în care treceau pe-alături multe căruțe și oamenii îl provocau cu glumele lor, nu le zise îndemnul de urnire, nici nu-i rugă să-l ierte și să plece în

continuare, ci îi lăsă pe ei să hotărască, după cum uitau de supărare și de oboseala picioarelor. Încercase în toate chipurile să-i clinească; odată îi lovise cu o nuiă, altă dată, întrucât n-avea bici, ceruse unul de la Deliman, care tocmai se nimerea p-acolo, dar tot zadarnic; cândva o luase înaintea lor, pe jos, fluierând, să fie auzit și urmat; caii n-au rămas însă locului, ci au întors căruța și s-au dus aiurea, obligându-l să vină iute îndărăt, chiar să alerge, să-i poată prinde, să-i mângâie din nou și să aștepte până ce ei aveau să se liniștească și să le treacă necazul.

Sărăcită și de prăpădirea saivanului din Cutina, primăria nu mai avea bani pentru cubicari străini, așa încât crescuseră normele sătenilor, prunci sau moși, până și muierile fiind nevoite să vină la hotar, iar Todor Băbău și Văzoc, marțea, la piață, se suiau pe o masă și, unul cu toba, altul cu gura, îndemneau lumea să-și facă datoria; fără prea multe distracții, semlecanii abia așteptau ora șase când, în toiul târguielilor, cei doi ieșeau de la primărie și porneau spre mulțime; Todor Băbău se mișca tot mai greu, împovărat de bătrânețe și reumă, dar la fel de mândru că statul are încredere în el și îl pune să lămurească cetățenii, să le aducă la

cunoștință toate cele, fără de care viața s-ar scurge în nerânduială; în urma lui Todor Băbău pășea de fiecare dată șeful de post, Văzoc, care, de la întâmplarea cu banditul din Pecica, nu dăduse nici o amendă și omul legii nu era cu nimic mai plictisit decât toboșarul, încântat și el de misiunea grea încredințată de conducătorii satului; după ce Todor Băbău se năpustea asupra pielii peticite a tobei, rotind privirea și cerând ascultare tuturor ochilor și urechilor, urma rândul lui Văzoc; acesta, cu aceleași emoții de la începutul muncii sale publice, se apuca să strige din toate puterile, cam așa: „Oameni buni!...”, la care intervenea Băbău cu toba sa răgușită: „Primăria n-are bani”. După sunetul dogit al pielii tăbăcite, se auzea: „Vrem toți să facem calea ferată”, vorbele ultime fiindu-i acoperite de răpăitura tobei. „știm c-aveți de lucru la holdă și-acasă...”.

Moșul își făcea imediat datoria:

„Chefereu’ poate să se răzgândească”.
Însuși Văzoc se oprea, să se audă toba; adăuga: „Să punem umăru și să gătam!” Pentru ca încheierea să fie întotdeauna a lui Todor Băbău, nu doar cu toba, ci și cu graiul: „Așa să faceți!”.

Din două în două săptămâni, Văzoc scotea din buzunarul vestonului său cu nasturi de metal

o bucatăică de hârtie și, fără să explice cauza înlănțuirii numelor, citea numere de casă și cifre în metri cubi, să se știe și să se zorească munca la terasamente; codașii se recunoșteau ușor, unii plecau capul, alții râdeau cu glas tare, ca Popianu; acesta când ghicea de cine era vorba, striga imediat: „Bă, Pistrițule, putoare, sus, că te calcă trenu’!”, ceea ce nu putea să-i placă omului în cauză. Când i se rostise numele, Popianu își luase tălpășița și plecase spre birt, unde îi așteptase pe vecini să se întoarcă de la piață; până atunci își bătuse joc de Nica Uspăț, client nelipsit din crâșma lui Dolaș.

Florea își auzise numărul de casă la piață și de aceea voia să ajungă la prestație; îi era ciudă pe năravul cailor de a rămâne neclintiți în mijlocul drumului, după ce își descărca nervii pe spinarea lor osoasă; omul se așeză pe iarbă, unde se culcă pe spate, cu gândul în altă parte, să-și uite necazul iar așteptarea să se scurgă mai repede; nu stătu multă vreme întins, ci sări în picioare, strigând spre orbul încremenit în căruță:

— Ilie, nu ți-i foame? Hai, mă, să mâncăm, că mi s-or lipit mâțele de atâta lucru.

Ceampaș se strădui să zâmbească, dar nu izbuti decât să-și urâtească și mai mult chipul;

ar fi vrut să-i răspundă că, de când orbise, el nu mai simțea foamea, că era sătul și după un pahar cu apă și după un colț de pâine sau un crump fiert; de data asta, ca să-i facă în voie celuilalt, zise:

— Și io aș vrea...

Când să se apropie de căruță să ia traista cu pâine și clisă, parcă tot în ciuda omului care îi lovise, caii porniră la drum, așa încât Florea fu nevoit să urce din mers, să se așeze în grabă pe ilîș și să apuce hățurile. Se întoarse spre Ceampaș:

— De-i opresc, ăștia-s în stare să prindă rădăcini și nu-i mai miști decât morți.

— Să nu-i mai bați... Că-s bătuți ei de Dumnezeu.

Ar fi vrut să adauge „nici să nu-mi mai ceri să te uiți în ochii mei”, dar se răzgândi, ca nu cumva Florea să se mânie din nou și să-și strice toate socotelile zilei; după adierea aerului, i se părea că soarele se îndrepta spre asfințit, știindu-l chiar în ceafă, fără puterea ceasurilor de la amiază, într-o ardere sfârșită, în care doar culoarea rămâne aprinsă, închisă în cercul ce se afundă seara în orizont și astupă lumina; încercase într-o zi să-și ridice pleoapele spre locul bănuț al soarelui; era cald, cum

simțea întregul său trup, prin carne, prin piele, prin păr, scăldat în apa moale a sudorii și sleit de puteri, el, omul nevoit să-și facă adăpost într-un întuneric neîntrerupt, o noapte veșnică, numai a lui, săracă, fără multe amintiri, doar cu câteva chipuri, cu câteva întâmplări, regăsite întruna la locul lor, ca un pustnic închis toată viața între patru pereți și zărind mereu aceleași icoane șterse de vreme și praf și fum de lumânări, iar el, ori izgonit de lume ori răzvrătit ori refugiat, legându-se de viață cu un fir mărunt, al cărui capăt era ușor de rupt și de spulberat în singurătatea ființei sale.

Ceapaș și-ar fi luat zilele dacă nu s-ar fi temut că, murind, odată cu el s-ar fi sfârșit și imaginile pe care le purta cu sine: Livia, Rozalia, Țuper . În memoria celorlalți, cei trei dispăruseră, ca un abur, doar în cimitir, pe cruci de lemn, rămânându-le numele scrijelite cu cuie înroșite în foc, pentru ca după câțiva ani literele să nu mai poată fi citite, iar mormintele să fie mușcate de buruieni și săpate de cârțițe; de aceea se temea orbul de moartea sa: să nu-i ucidă în întregime și pe cei pe care îi purta în singura lumină neuitată; câteodată, încerca să-i așeze alături, să stea de vorbă cu ei, să le mângâie cu privirea și cu inima pe Livia și Rozalia, să îl

blesteme și să îl chinuie pe Țuper ; când se înfuria, sângele îi ardea în obraji și în creier, de atâta ură strânsă în vremea cât trăiau amândoi.

Doar „hoooo”-ul cu care Florea oprise caii îl trezise pe Ceampaș din visare; se întinse pe fundul căruței, în paie, și se așează pe burtă, să se ferească de oamenii strânși la lucru. Auzi vocea notarului:

— Noa, mulă, că veniși și tu, să ne spui bună sara...

Cuvintele îi fuseseră adresate lui Florea; și-l închipui pe Lăpușcă furios, cu ochelarii scăpați pe vârful nasului său lung și umflat la nări, roșu în vârf, de la răchia băută de cum se trezea din somn, cu sticla la căpătâi, și mai ales seara, când se îmbăta de unul singur și își bătea nevasta cu cureaua de la pantaloni.

Îl știa sub un măr sălbatic, stând la o măsură, în fața unui caiet de-al primăriei, caiet cu linii și chenare, în care scria, așa credea lumea, cam ce voia el, pe unii furându-i și punându-i să muncească mai mult decât se cuvenea, pe alții uitându-i de pe listele citite de Văzoc marțea la piață, împreună cu Todor Băbău.

Ce-am de lucru?!, zise Florea apropiindu-se, fără să ia în seamă vorbele cu care fusese întâmpinat.

Notarul nici nu-și ridică ochii și ochelarii

dintr-o carte ascunsă între filele condicii sale oficiale; supărarea nu-i trecuse.

Scoate, mă, clopu', că io mi-s omu' legii, bată-vă Dumnezeu de boi ce vi-s!!

Mai bolborosi ceva, tot a suduială, timp în care Florea rămase neclintit.

Ceampaș, din căruță, auzea totul, așa că își făcea griji ca nu cumva Florea să-și iasă din răbdări și să-l lovească pe notarul care, parcă abia așteptând o pricină să se năpustească asupra cuiva, și citea și, și îl necăjea, îl umilea pe cel întârziat:

— Că de n-aș fi io, vai de satu' ăsta prăpădit! Nu de cale ferată duceți lipsă! Ar trebui să stau și io liniștit, să dorm în c..., să nu mă omor cu lucru și cu puturoșii, să vă dau amenzi și să vă bag în pușcării. Scoate, mă, clopu', n-auzi ori nu vez'?! Că nu ești chior, ca ăla din cocie. Dacă vrei să te iert, poartă-te frumos, nu ca la birt, că de la tine se trag năcazurile cu oile, că v-or trebuit muieri, alta nu știți, să mâncați, să beți și să... Scoate, mă, clopu', că praf te fac, balebă ce ești!!

Cel din căruță ar fi vrut să-l ajute pe Florea, nu sărindu-i în apărare, că nu era în stare, ci să-i strige măcar numele, să-l îndemne să fie calm și supus; nu vedea că în jurul

mărului se strânseseră câțiva bărbați, dintre cei care își încheiaseră treaba sau pur și simplu dintre cei mai curioși; pășiseră încet să nu strice distracția care li se oferise din senin și să aibă ce povesti acasă sau la piață.

Lui Florea îi venise să-l strângă de gât pe notar, să-l azvârle la pământ cu masă cu tot și să-l calce în picioare; tremura de nervi, de rușine; își mușcă buza de sus, până simți gustul sărat al sângelui; înghiți scuipatul înroșit; își aminti de răzbunarea cailor săi și cumpăni dacă nu s-ar potrivi ca și el să facă la fel în ciuda notarului, să impută aerul și să se urineze; îi păsa, totuși, de oamenii din jur, de care se sfia să-și dezvăluie goliciunea.

— De respect habar n-aveți, barem că-mi stric ochii cu actele voastre și mi-am mâncat viața să vă pot lumina. Ce folos?! Scoate, mă, clopu', om prost ce ești!!

La gâtul notarului, venele se îngroșaseră și tresăreau în ritmul în care cuvintele șuierau printre dinți.

Pistrițu, de față și el, cu un târnăcop proptit la picioare, se întreba dacă Lăpușcă, în suișul furiei, nu va crăpa, ca un maț de pește, poc!, și gata. Îi era milă de Florea; acesta nu-și dezlipea ochii de pe chipul notarului, de parcă

era fermecat și încremenit în așteptare, doar că nu răcnea, precum broaștele vrăjite de șerpi.

Nedumerirea tuturor era legată de felul în care se va încheia pățania aceea. Chiar și Florea nu știa ce să facă. Să plece, să rămână, să se încaiere?

Notarului nici că-i păsa; citea și vorbea fără întrerupere; „are boală de soare”, gândi Nica Uspăț.

Mai tare îl supăra pe Florea aceea că, de fapt, nici n-avea pălărie, așa că Lăpușcă se înfuriase degeaba; nici ceilalți nu băgaseră de seamă că pe capul întârziatului nu era nici un clop, ci o claie de păr prăfuit, ce-i cădea pe frunte și pe urechi.

Florea își frecă mâinile, simți în palme cum murdăria și sudoarea se strâng într-un aluat, pași spre masă și, brusc, își vârî degetele dreptei în bărbia notarului, cu cealaltă îi strivi pălăria, îl apucă de păr și-l scutură cu toată puterea.

— Săriți, mă omoară!! Săriți!!!

Nimeni nu-i veni în ajutor, pentru că se așteptau la altceva și pentru că numai la asta nu se gândise vreunul din cei adunați la terasamente.

— N-am clop, chiorule!, zise Florea, fără să slăbească strânsoarea, n-am clop, acum vezi?!, n-am!

La întoarcere, niciunul nu se îndemna să deschidă vorba, să zică două-trei cuvinte, care să-i scoată din gândurile ascunse, să-i smulgă din tăcerea prelungă de după cearta lui Florea cu notarul. Încruntat, cu buzele strânse și gura ținută, Ceampaș își găsisese o preocupare în scărpinatul creștetului. Era netuns de multă vreme. Îl refuzase pe Costan, frizerul, care, deși nechemat, îi trecuse pragul.

— Ilie, zisese acela, ce mai faci, mă, Ilie?! Mi-s io, Costan..., m-am gândit să te tund... Te-am văzut marți la piaț' și... Hai, mă, omule, să-ți fac o freză faină...

— Pleacă!, răspunsese Ceampaș de pe târnaț. Pleacă! Pleacă! – repetase, cu o voce tot mai aspră, încăpățânat.

Costan se apropiase de orb, scosese ceva din servietă și începu să țacăne; era o mașină veche, cu arc obosit, care se bloca mereu în părul clienților, așa că aceștia erau nevoiți să

suporte durerile și să spere că într-o bună zi meșterul se va ține de cuvânt cu veșnicele sale promisiuni, promisiuni sau scuze:

— Am io un om la Timișoara, care mi-aduce o foarfecă americană; o tragi c-o cheie și alunecă singură, numa' că-i musai s-o tâi și s-o îndrepti după cum vrei să taie.

Ceampaș l-ar fi rugat pe Florea să-l tundă cu briciul, pe la urechi și la ceafă, chiar și pe frunte, să nu-i mai cadă părul până spre bărbie, de lung ce era; o să-l scurtez singur, hotărâse, curățindu-și unghiile de mătreața ascunsă în vârful degetelor; dacă mor, își mai zise, părul va crește mare, mare, până va umple tot copârșeul, așa am auzit, că în mormânt pielea se uscă, oasele se strâng, numai părul și unghiile, poate că și dinții, au viață mai lungă, iar viermii nu se ating decât de carne, pe care o rod iute, flămânzi, ca până la urmă să crape și ei, ori apar alți viermi care îi mănâncă pe cei dintâi și, tot așa, vine rândul hainelor, apoi al scândurilor să moară, să putrezească, să sufere de durerile stingerii, să palpâie la ultimele chinuri, cum se întâmplă cu mucul de lumânare, potolit de seul în care sclipise.

Cum stătea întins pe fundul căruței, cu urechea lipită de loitrarul din spatele lui Florea,

Ceampaș ațipise, cufundat într-un somn atât de adânc, încât începuse să sforăie; gura i se căscase, trăgea aerul pe nas, horcăind, apoi îl slobozea prin gâtlee și printre dinți, ceea ce făcea ca buzele să vibreze de suflarea izbucnită din plămâni și să sune scurt, înăbușit, de parcă omul dădea să se sufoce; Florea nu îl auzea; drumul era uscat, lucea de trecerea căruțelor, iar fierul ce strângea roțile părea că scoate scânteii la rostogolirea pe pământul bătătorit.

Și pleoapele lui Florea cădeau uneori peste ochi, acoperindu-i cu odihna de-o clipă a legănatului căruței; își revenise după cearta cu Lăpușcă, nu mai tremura ca în primele momente după plecarea de la gropi, când încă îl stăpânea supărarea și îi venea să se întoarcă; s-ar fi oprit drept în fața notarului, tot fără pălărie, după care i-ar fi spus ceva, nu se gândise ce anume, oricum, l-ar fi suduit; nu, nu, ar fi fost mai bine să nu mai scoată nici o vorbă, ci să apuce un par, o scândură, o bătă, orice, numai să poată lovi spinarea celui cu condica și să-i rupă os cu os, până la ultima suflare; ei, dacă l-aș fi omorât, aș fi făcut un mare bine satului; m-ar fi pomenit oamenii în vecii vecilor, mulțumiți că au scăpat de-un ticălos; iar eu – socotea Florea – m-aș fi

prăpădit prin pușcării, cu dorul de Driana și de prunci, aș fi oftat după lumină și după viața cea frumoasă; dacă omori un om – își continuă gândul –, nu poți scăpa de chinuri cât trăiești, fiindcă porți ca o cruce întreaga povară a morții, îl visezi pe acela și ziua și noaptea, rămâi cu el în spinare, legat, ori poate te apucă de umeri, te strânge de gât, încolăcit, până te sugrumă și el, să-și ducă răzbunarea la capăt; mortul nu moare în întregime, ci numai pentru ceilalți, care nu-l mai văd, nu-l mai simt, nu-l mai aud; ucigașul îl visează, îl miroase, și e îngrozit de imaginea celui dus; auzise Florea că omul, dacă urcă pe-un munte și privește la vale, e atras în hăul de jos, să aibă un reazem, fiindu-i teamă nu de prăvălire, cât de singurătatea sa pe vârful acela, la fel cum se întâmplă cu o turmă de oi, care-și urmează berbecul până și în cădere, una după alta, murind de-a valma într-un behăit înfundat, pricepându-și soarta de a nu putea gândi, de a nu rupe rânduiala șirului dobitocesc; și oamenii se înlănțuie în drumul lor spre morminți; se stinge careva, îl petrec cu alai, popa îl cântă, stoarce lacrimi de la proștii din jurul copârșeului, le tămâiază nările, să-i scoată din minți, apoi se încolonează și se opresc numai

la buza gropii, unde muierile se prăpădesc de plâns, bocitoarele se vaită și își smulg părul, ca niște artiste plătite să întristeze mulțimea, apoi vin groparii cu lopetile, mută pământul galben în locul dinainte, neamurile aruncă bulgări și bănuți de aramă, văduva ori văduvul ar dori să sară în groapă, împreună cu mortul, dar cei apropiați se împotrivesc, deși n-ar fi nevoie, nimeni n-a pătit așa ceva, uneori cade un gropar, lumea se sperie, aha, e rândul lui, cel cu sapa înjură, altul, de sus, râde, ho, ho, blegule, poate te tai, mă, haida să-l acoperim și pe ăsta, bărbații beau răchie de prună, gâfâie și asudă de atâta lucru, ce bine-i când moare cineva, își zice groparul, care are casa chiar în cimitir, că dacă n-ar muri ce dracu' m-aș face toată ziua, aș păți ca și Gabor cu compa, aș sta pe malul Mureșului și-aș întreba hei, omule bun, nu vrei să te trec dincolo, de ce, mă, Gabore, dacă n-am drum, ei, numai așa, să am și eu ce face, să câștig un leu și să pot trăi.

Tot gândindu-se la morți și la moarte, Florea mânase caii spre cimitir; era seară, încă nu se întunecase, așa că îl găsiseră pe Simion, groparul, în curtea casei, hrănindu-și porcii. Doar când îi auzi vocea, Ceampaș își dădu seama de locul în care fusese adus.

— Ai o groapă gata săpată?!, întreabă Florea.

Simion râse:

— Ție ți-oi face una ca de popă, cu cruce de marmură și chip, să te scuipe muierile de deochi, de mândru ce erai.

Fără să se supere, Florea sări din căruță și porni spre gropar. Își strânseseră mâinile și vorbiră despre porumb, despre secetă; socotiră că prețurile vor urca mereu, va fi mare necaz cu hrana animalelor, cine are purcei dă lovitura, cine nu, greu își adună bani să cumpere.

— Ilie, hai și tu să bem un deț, îl chemă Simion pe orbul din căruță.

Apoi, cu glas încet, îi spuse lui Florea:

— Cum de l-ai adus?! N-o fost niciodată aici de când i-o murit fata...

— Ți se pare, grăi orbul. Vin des, știu fiecare mormânt...

— Io mai tai buruienile de pe mormântul ei și al Liviei... Tu ai cunoscut-o pe Livia?!... Mândră muiere... și, cât era fată, cânta așa de frumos, că puteai s-o asculți o zi întreagă... „Roșie ca vișina...” Hm...

Stăteau pe banca de lemn din fața casei. Nici lui Florea nu-i trebuia țuică; își aprinsese o țigară și se juca, din când în când, cu scrumul acesteia, tăindu-l cu o unghie.

— Nu ți-i urât?!

Simion pricepuse întrebarea. Se născuse în cimitir. Moștenise casa și meseria de la tatăl lui, un om mărunț, tăcut, părăsit de nevastă pe când pruncul era încă în scutece; îl crescuse singur, îl învățase să sape gropi, să tragă streangurile pe după sicrie, să fixeze crucile și toate celelalte griji ale groparului. Plăt看 de biserică, primea bani și de la neamurile morților; era prezent la fiecare priveghi, la pomeni, căpăta haine; trăia.

Simion nu se însurase, deși era un bărbat arătos, cu umeri lați, ochi albaștri, iar la birt bea doar câte un pahar cu rom; marțea mergea la piață, duminica la biserică, îl ajuta pe popă la slujbă, pregătea cădelnița și tămâia, tăia lemne preotesei, uneori rămânea în casa parohiala la prânzul de duminică, săruta mâinile gazdelor și se îndrepta spre cimitir.

Tatăl său murise de un an, dar înainte de a închide ochii își săpase o groapă adâncă, în care cobora cu scara; muncea numai dimineata, în zori, când nu trecea nimeni prin cimitir, iar feciorul dormea încă.

Își săpase groapa o vară întreagă; întâi, se gândise să-l pună la lucru pe Simion, iar el să stea alături, să dea sfaturi și să viseze, poate chiar să

și plângă, dar se hotărâse să muncească în taină, fără martori; își alesese un loc îndepărtat de casă, aproape de gardul dinspre moară, între două tufe de iorgovan; cu piatră cărată de la calea ferată își podise mormântul, apoi aruncase acolo var stins; săpase în margini două uși, montase până și rama acestora în pământul săpat, iar la cap scobise o fereastră, cât să încapă lampa cu petrol. Deși îl descoperise, Simion îl lăsase în pace, să se joace în propriul mormânt. Auzea mușcăturile târnăcopului în liniștea dimineților și chiar cântecele bătrânului. Așa o să fac și eu, își zicea Simion, când mi-o veni socoata să mă scobor în pământ, numai că pe mine n-o să mă audă nimeni și-o să pot săpa și pe lumină; o să-mi aleg terenu' departe de tata, barem acolo să șed singur, ba o să-mi găsesc o muiere, v-o fată moartă de tânără, ne-ncepută, să mă-nsor între morți, să umblăm pe sub pământ cu muzică și joc, o-ho, fain ar fi să fie cum vrea omu'; oare câte gropi am făcut cu tata?; nici nu le-am numărat; el le-o fi știut, că-i plăcea să țină rânduială.

Florea își amintea de vestea morții tatălui lui Simion; cum l-o fi chemat?; i-au mai făcut alai?

Îl și întrebă pe gropar, care-i răspunse scurt:

— Lasă-l în pace; ce ai cu el?

— Mă, Simioane, nu-ți vine să dezgropi

câte-un mort, să vezi ce-i cu el, acolo, în copârșeu?! S-aude că nu-s toți morți de-a binelea, că unii se mai scoală și urlă săracii până le plesnește inima...

Groparul bău din sticla cu țuică, se șterse pe bărbie cu dosul palmei; nu prea era obișnuit cu oaspeți de seară, ar mai fi avut de lucru prin curte, să închidă găinile, să-și adape vaca, apoi s-o mulgă; ce-o fi vrând Florea?; nu-l văzuse niciodată în cimitir, doar la birt și în piață, unde abia se salutau, darmite să intre în vorbă; îl știa cumnat al lui Solovăstru, auzise despre focul din Cutina și necazul ce-a urmat, îi părea rău de oi și de Țuper, ca la urmă să afle despre orbirea lui Ceampaș și cam atât.

— Cine poate ști ce-i în mormânt?!, răspunse, totuși, fără să țină seamă de cealaltă parte a întrebării. Noi ni-s oamenii bisericii...

— Da, da...

Florea nu era mulțumit:

— Simioane, nu-ți bate joc, auzi, că nu mi-s prost!

Se ridică de pe laviță și se îndreptă spre căruță. Văzu imediat că lipsește Ceampaș.

— Ilieeee! Unde ești, omule?!

Nu-l putea părăsi în cimitirul peste care seara cădea tot mai grăbită. Sus, pe cer, ardeau

câteva stele mărunte, iar luna, tăiată într-o dungă, sticlea în direcția satului.

— Hai, Ilie, acasă, că ne-apucă noaptea...

— Nu te mânia, Flore, că n-am vrut să te supăr.

Simion rămăsese așezat, cu sticla în mână; nici el nu observase când Ceampaș coborâse din căruță; noroc că n-avea nici o groapă goală, în care orbul ar fi putut să cadă și să-și rupă oasele.

Strigară amândoi. Începu să latre și câinele groparului, ascuns până atunci sub șira de paie. Stăpânul îl opri, taci, gudă, în vreme ce Florea chibzuia la ceea ce ar trebui să facă.

Se luminează:

— Du-mă la mormintele lui.

Simion o luă în față, nu pe cărarea de mijloc a cimitirului, ci chiar prin spatele casei, dincolo de paie, ceea ce îl făcu pe Florea să se mire cum de câinele nu sărise la Ceampaș și nu dăduse în vileag drumul tainic al acestuia.

Livia și Rozalia aveau morminte lipite, cu două cruci mărunte, cioplite în lemn de prun; orbul nu era acolo, însă lăsase urme: scrijelise pământul, căutând sau ascunzând ceva.

Simion se aplecă spre mușuroiul proaspăt.

— Astâmpără-te, zise, răstit, celălalt...

Mai pune și tu câte-o floare la muierile astea, că n-are cine...

Deși simțea o strângere de inimă, nu plângea. Lacrimi i se scurgeau rar, mai degrabă când îl dureau măselele decât la vești triste.

— Nu-i aici, grăi Simion. S-o fi dus în sat.

— Se rătăcește ...

— Ba, că știe drumurile printre morminți.

L-am văzut de câteva ori.

Florea era convins că orbul nu plecase singur, că fără el nu iese nici din curtea casei, de teama întâlnirii cu oamenii, așa încât nici acum Ceampaș nu se va încumeta să pornească fără însoțitor.

Se înapoiară.

Caii scuturau zăbalele. Le era și sete și foame. Și somn.

Florea urcă în căruță. Prinse hăturile și, până să apuce pe drumul de întoarcere, îi zise omului din cimitir, în glumă:

— Pe mine, viu n-o să mă mai vezi pe la tine. Sara bună și vise-altoite!

Simion răspunse cu glas tare sară bună!, apoi ceva mai domol:

— O să mă piș pe mormântu' tău!

Celuilalt i se păru că aude ceva; glumi:

— Ce-ai spus, mă, cufuritul, ciufule?! Strigoiule!!!

— Te pârăsc la primărie, află, praf te-o face Văzoc!

— Și la popa! Să audă și el cum furi hainele morților și dinții de aur!

Nu mai auzi cuvintele lui Simion; căruța ieșise din cimitir. Noaptea își întindea întunecimea peste sat. Luna intrase sub o pătură de nori. Doar câteva stele sclipeau încă în înaltul cerului. Cum mergea sub ele, cu privirea ațintită în dreptul lor, lui Florea i se închideau ochii, nu de somnul firesc al omului la sfârșitul zilei, cât de neliniștea pricinuită de întâmplările cu notarul și cu Simion. Îi va spune Drianei tot ce pățise, ca s-o convingă să plece din Semlac, oriunde, neștiuți; vor căpăta pământ, vor lucra și vor trăi; în alt loc.

Se cutremură; simți o mișcare, o atingere pe cămașă; i se părea că pe spate îi alunecă un șarpe.

— Io mi-s, io, auzi o voce.

Răsuflă ușurat. Se întoarse spre șireglă.

— M-am ascuns aici, în paie, i se spuse.

— Te-am căutat printre morminte...

Te-am strigat, Ilie, de ce-ai tăcut?

— N-am vrut să mă vadă Simion...

Căram o cruce... iacă-t-o, lângă mine...

— Ce-ai făcut?!... Nu ți-o fost greu? A cui îi?!

Ceampaș își căută loc lângă Florea; îl prinse de umăr:

— Știi tu... Că nu-l puteam dezgropa...

Barem crucea să i-o fur, să n-aibă nimic la cap, ca un criminal... Ca un câne, că și el m-o lăsat singur...

— Bine, Ilie, bine...

Și începu să fluiera, ceea ce învioră caii, care abia călcau prin beznă; s-or fi întrebat și ei: unde au stat atâta vreme, că oameniiăștia nici măcar nu s-au îmbătat?!; iar Florea fluiera mai departe, cu gândul aiurea, liniștit că ortacul său nu se pierduse. Celelalte, adunate în timpul zilei, s-or scurge la vale, așa cum se duc toate clipele, înlănțuite, și se cern în gândurile și în amintirile omului.

Da, pe cât se dovedea de încăpățânat, Ceampaș ar fi putut să-și piardă și graiul, să amuțească; de parcă orbirea nu-i era de-ajuns să fie scos din lumea celor întregi, vorbea tot mai rar, tot mai puțin; doar cu Florea schimba câteva cuvinte, cât să nu tacă, să se afle în treabă, și nu fiindcă ar fi avut nu știu ce lucruri mari de spus, cât pentru că erau convinși, amândoi, că numai așa își păstrează legăturile; ciudat i se părea și lui Florea că, la întâlnirile lor, erau zgârciți cu taifasul, redus la „noroc”, „noroc”, „sănătate”, „sănătate”, „-i cald”, „da, tare s-o aprins soarele”; atunci, în acele momente de singurătate, când, unul în vecinătatea celuilalt, abia-și auzeau răsuflarea, se gândeau într-alte părți, într-alte vremuri, numai îndărăt, la ceea ce li s-a dat să pătimească ori să se bucure, și nu prea la ziua de mâine; ei nu visau ceea ce va fi, cât retrăiau ceea ce a fost, în împrejurări doar de ei

cunoscute, străine altora, și în care se ascundeau ca într-un joc, doar că, oricât i-ar fi căutat, nimeni n-ar fi putut pătrunde în ascunzătorile lor, tot așa cum, privind o valiză închisă, nu s-ar putea afla în care rânduială și ce lucruri s-ar găsi într-ânsa; sau înfățișarea, mereu alta, nicicând identică, a încăperilor dintr-o casă neștiută; sau ordinea cărților din bibliotecile domnilor trecuți prin școli înalte.

Așa erau Ceampaș și Florea, două ființe rupte din scurgerea normală a lumii, oameni ciudați, sălbăticiți, se părea, de mirajele propriilor lor existențe; a lui Ilie se vedea dublă; era, întâi Livia, care însemna frumusețea vieții, rostul bărbatului pe pământ, chemarea sângelui, era seninătatea firii; apoi, pentru Ceampaș, în universul său se mai mișca amintirea lui Țuper, pe care îl ura de parcă acesta nici n-ar fi murit, ci încă i se afla în preajmă – și, ceea ce îl mulțumea pe orb, era posibilitatea de a alege din memorie numai secvențele în care el triumfa, numai întâmplările în care celălalt suferea, înfrânt, fără să se poată împotrivi; Țuper era victima sa, avea mâinile legate, neputincios, nu se opunea chinurilor imaginate de Ceampaș, suporta, în dureri, fiecare răzbunare închipuită de dușmanul său; și

Țuper n-avea cum să se apere, el era mort, Ceampaș era viu și făcea tot ce voia, era stăpân pe situație, era proprietar pe trecut.

Florea, Florea trăia, încă, anii războiului, avea de luptat cu groaza glonțului; pe cum trecea vremea, în loc să-l cuprindă grijile casei, se aciua mereu, și nu fiindcă ar fi vrut-o dinadins, în lumea soldaților; până și ziua – noaptea, dacă se trezea ori dacă visa, se închipuia numai pe front –, cum rămânea singur, ochii și urechile și nările-i refăceau dintr-o dată starea prăpădului, vedeau și auzeau și miroseau aieva timpul acela; în ceasurile petrecute împreună cu Ceampaș îl apuca tristețea, chiar și dorul după urâciunea războiului; nu putea să uite chipul disperat al lui Nicodemus, nu mult înainte ca acesta să moară, când, ascuns într-o tufă de porumbele, chircit, cu pantalonii strânși pe genunchi, își deșerta măruntaiele; urmărindu-l, lunetistul companiei, un caporal bețiv, care se distra ochind lucruri din vecinătatea sperioșilor, a tras taman sub Nicodemus, în pământul murdar, împrôșcându-i goliciunea, corpul, degetele, hainele, bocancii; tresărind, sperându-se, rupt din amorteala clipelor, omul a căzut și a strivit tot ceea ce mai era sub el; lunetistul a râs, apoi

a chemat și alți soldați să-i vadă isprava; Nicodemus, împietrit, ședea pe spate, cu ochii închiudați, fără lacrimi, gândindu-se la răutatea omenească, la gluma aceea care, nereușită, i-ar fi putut aduce moartea, iar așa, umilit, îl fericea pe soldat și îi dovedea, pe propria-i piele, cât de bun ochitor era.

— L-ai omorât, a zis cineva.

— Ba, s-a înecat în c..., a hohotit cel cu pușca și s-a pornit din nou să râdă...

— ... Și ce-ai de gând cu crucea ?, zise Florea.

Orbul nu-l auzi și nu-i răspunse la întrebare. Sau nu voia.

— Cu crucea, zic, ce-o să faci cu crucea, Ilie?!

Îl atinse cu vârful degetelor, să-l trezească; Ceampaș puse o palmă deschisă deasupra orbitelor și își întoarse chipul:

— Nu-i mai...

Râse, adăugând:

— O murit și ea...

Lui Florea nu-i veni să creadă: Ilie nu mai zâmbise de multă vreme, era mereu posomorât, cu mușchii lăsați pe dunga cutelor obrazilor și ascunși sub părul crescut pe față; barba îi era sură, nu prea bogată, iar firele se subțiaseră ca fuiorul, a bătrânețe.

— Câți ani ai? Cred că ești mai tânăr.

— Nu mai știu... La ce bun să țin minte?

Se apucă să-și troznească oasele degetelor, strivindu-le prin strânsoarea cu cealaltă mână; Florea se uită într-acolo, atras de sunetul sec, dogit; văzu unghiile lui Ceampaș, unghii lungi, cu vârfurile crestate, unghii îngroșate, unghii sub care murdăria se prelungea până la carne.

Nu se abținu:

— Doamne, Ilie, cât jeg...

Orbul însuși mirosea, ca și hainele și trupul, gura și părul, picioarele și mâinile; Ceampaș duhnea a nespălare, a lene și nepăsare. Purta de ani întregi aceiași nădragi, cândva pantaloni ai unui costum cu care umbla la piață și la serată, o cămașă cu mâneci lungi, groasă, de în, cu gulerul îmbâcsit de scursorile transpirației, iar deasupra îmbrăca, și vara și iarna, un fel de cojoc, în spate cu piele și lână, în față o stofă veche, cusută de o mână nepricepută, iar pe brațe, până sub cot, flendurau două zdrențe; era încălțat în bocancii dăruiți de Florea, aduși de acesta de pe front, bocanci nemțești, încă buni de purtat, deși culoare nu mai aveau, pielea albindu-se, asemenea celor două ațe care împreunau găurile legătoare.

Ceampaș avusese de gând să intre în Mureș cu tot ceea ce purta pe el, cu haine și bocanci, să înmoaie scoarțele grele ale îmbrăcăminții, doar că se gândise ca nu cumva să rămână și fără zdrențele acelea. Și nu se supăra când se trezi cu o vadră pe creștet; apa îi curgea pe păr, pe gât, pe cămașă și cojoc, parcă sfârâia pielea, porii astupați de clisa murdăriei; se scutură ca o găină în praf:

— Mai adă, barem să mă spăl ca lumea, îi spuse lui Florea.

Încurajat, acesta îi scoase cojocul, cămașa, apoi trase din fântână încă două găleți și, pe rând, i le deșertă încet peste păr, peste umeri; puse apă într-o oală mare de pământ, o duse în tindă, unde îl împinse pe Ceampaș, să se spele și în alte părți; în șifonier, căută o cămașă, avu noroc, găsi și izmene, dădu și peste un ștergar; Ilie însuși era mulțumit, ca un prunc ieșit din troacă, răsufla ușurat, se simțea curat.

Se întinse pe pat – încăperea zăcea în nerânduială, varul căzuse, cuptorul crăpase –, nu să adoarmă, cât să-și destindă oasele; instinctiv, cum stătea cu un braț sub cap, își duse o mână spre locul ochilor, ca să reintre în întunecimea de dinainte; uitase de orbire, văzuse apa, simțise rufe curate, se bucurase

de fapta lui Florea, își amintise pur și simplu că era om, că era ființă; gemu, se zvârcoli, ca atins de o boală a mațelor, plânse; Florea, până atunci așezat în prag, satisfăcut de ceea ce făcuse, se repezi la pat:

— Ești beteag, Ilie, ha, te doare ceva?

Orbul mârâi un „nu trebuia”, parcă așa spusese, și, brusc, încetă zbaterile, însă rămase cu fața în pernă, să se ascundă; zise, totuși:

— De ce, Flore?!

Doar atât îi spusese celălalt, care se întristă de întorsătura lucrurilor:

— Nu puteai umbla nespălat... Mi-era și mie rușine... și greață...

Regretă, pe loc, cuvintele rostite, deși i se păru că înțelesul lor nu îl supără pe Ceampaș; îl atinse pe umăr:

— Scoală, că avem treabă.

Cu gândul că Ilie Ceampaș orbise nu se putea împăca nici Solovăstru, întâlnit de cei doi chiar la întoarcerea lor din Cutina, spre seară; atunci, așteptând întunericul, să nu fie văzuți, stăteau aproape de crucea din marginea satului, lângă tufele de boz, acolo unde ieșeau preoții primăvara, să facă slujbă întru stârnirea rodului grâului și al porumbului, iar oamenii îi ascultau numai ca să nu se împotrivescă obiceiurilor și

nu cumva, fie și din întâmplare, cerul să se năpustească spre pământ și să se slobozească necazuri cu ploi mari și vânturi aspre, așa cum au pățit-o în vara în care Cema, crâșnicul, a aiurit după răsturnarea cu căruța încărcată cu paie și, până să moară, a auzit mereu cântecul ielelor și l-a făcut pe Florea de minunea tuturor, închinându-i-se ca la un trimis al Domnului printre muritori și lăsându-l cu numele de Sfântu', poreclă uitată după câțeva vreme.

Solovăstru venea încet spre casă, în fruntea celor douăzeci de oi, iar singurele griji ce-l frământau erau foamea și setea; nu mâncase și nici nu băuse nimic de dimineață, când o pornise spre Cutina să-și ducă turma la păscut, hotărât să rămână până ce soarele nu apucă să treacă spre ceasul de mijloc al zilei, când s-ar fi întors acasă și și-ar fi putut vedea de liniștea duminicii aceleia, împreună cu ai săi, iar după-amiaza, fără nici o grabă, ar fi lucrat în grădină și, de la gard, s-ar fi pus la discuții cu vecinii, să mai afle ce-i nou prin centru și ce mai zic plugarii despre prețurile cărnii de porc și cucuruzului, dacă sunt vești proaspete la primărie și dacă s-o fi trezit vreunul, ca iar să aducă vorba despre vina sa și a lui Florea la prăpădul saivanului, fiindcă mulți au vrut

atunci, și mai apoi, să le ceară lor socoteală, spunând că ei doi ar fi trebuit să rămână la stână și să păzească averea satului, sâmburele din care aveau să crească banii pentru calea ferată și pentru legarea Semlacului de lume.

Și Florea și Ceampaș auziseră talanga turmei – o singură talangă la oile sale puține – și nu l-ar fi putut lăsa pe Solovăstru să treacă prin preajmă fără să-l strige; și el, ciobanul, de când cu prăpădul din Cutina, se retrăsese în singurătatea văilor, devenind tot mai zgârcit la vorbă și la ieșirile în lumea satului.

Rămăsese, ca o pacoste, fără să poată alunga aceste imagini, cu amintirea incendiului; oaia behăie, din gâtleejul ei ies sunete dogite, asta o știa prea bine, dar atunci, în noaptea de Crăciun, nimerise lângă un berbec cu lâna arsă și cu pielea friptă; animalul era pe moarte, din ochii întredeschiși îi curgeau nu lacrimi, ci boabe mărunte, albicioase, iar prin botul său, pârjolit, cu limba lungită printre buze, ieșea un vaiet, o tânguire, un cântec sfâșietor, care nu se asemuia cu durerea aducătoare de moarte, pe cât cu rugăciunea de împăcare, însoțindu-și sfârșitul cu o sclipire de gândire: mai avea putere doar să-și legene sângele, nu să se zbată în rănile ce-i mistuiau viața.

Cum pășea în dunga turmei, pe buza de iarbă a șanțului ce strângea apele drumului, de-ar fi putut cineva să intre în mintea lui Solovăstru, aproape că n-ar fi găsit nimic care să intereseze anii de-atunci sau cei de pe urmă; omul cu oile era supărat; iar necazul lui se citea și în crețurile obrazilor, și în albul tâmpelor, și în mersu-i îngârbovit, asemenea celor împovărați, cu umerii căzuți și gâtul apăsător în șira spinării, îndoind-o; umbla desculț, fără să-și ferească tălpile de spinii din Cutina; strivea ascuțișul buruienilor cu greutatea trupului, știa să împingă piciorul pe întinderea ierbii, s-o aplece.

Era îmbrăcat în pantaloni subțiri, de cânepă, și cu o cămașă înflorată, de pânză ieftină, așa cum vânduse Drăghina la prăvălie; de-atunci, de la incendiu, începuse să bea, încât rar pleca de acasă fără să-și gâdile simțurile cu țuica dintr-o sticlă de-un sfert, și la primul popas o golea dintr-o sorbitură, suind-o în vârful buzelor, să-și încarce sângele cu leacuri drăcești, prin care dădea de uitare și de ceață; amețit, se așeza pe iarba ne-ncepută, se scălda în rouă dimineții, înota cu brațele spre ceruri și întâmpina urcușul soarelui cu ochii neclintiți în cleștarul lacrimilor, unde își limpezeau lumina obosită și atinsă de boala tristeții.

Lui Mihai Trifu nu-i scăpase adevărul că oamenii din satul acela se ferecaseră în gânduri tainice, că erau ursuzi, zâmbeau rar și numai atunci când își băteau joc de careva; până și discuțiile lor se mărgineau la saluturi. La întrebări scurte și la răspunsuri „da” ori „ba”, „se poate” sau „nu cred”, „hâ” și „ha”, „ho” și „hi”, cât să nu-i doară gura și nici să facă eforturi pentru a înșirui cuvinte multe, să povestească, adică să-și înflorească ideile și să le smulgă din închisorile creierului; doar Todor Băbău era altfel, iubea vorbele, născocea întâmplări, fabrica minciuni, tocmai pentru ca relatările sale să fie bogate, neobișnuite, să placă tuturor, să-i lege pe oameni în mreaja acelorași pățanii, numai ale lor, nu și ale celor de la Pecica, de la Nădlac sau de la Curtici; istoria i-o fi izolat, gândea delegatul, făcând din sat o adunătură de sălășe, de familii înstrăinate, cu porți închise cu lacăte, și nu de teama hoților, cât de groaza curioșilor, a goștilor; nici copiii nu se jucau în curțile caselor, ci la marginea satului sau pe ulițe, nu erau poftiți la mâncare nici de neamuri, nu aveau voie să meargă la closet străin.

El, Mihai Trifu, nu intrase dur în viața acestor oameni, nu voise decât să se furișeze între

ei, să-i cunoască și să-i ajute, saluta primul de fiecare dată, „Bună ziua” sau „Sărut mâna”, la „Să trăiți” răspundea „Să trăiți și dumneavoastră”, fie preot, fie țăran; avea rostul lui acolo, trebuia să facă rânduială, să-i învețe un cuvânt nou, *politica*, și să-i îndrepte spre un trai mai bun, mai omenos; întâi, i-ar fi adunat pe toți pe locul pieței și le-ar fi spus doar câteva cuvinte:

— Oameni buni, haideți să mai și râdem!...

Ori le-ar fi adus un film cu Stan și Bran și l-ar fi proiectat pe peretele imens al bisericii din centrul satului; bănuia ce s-ar fi putut întâmpla: cei de față ar fi strâmbat din nas și ar fi zis despre arătările mute că și-or fi pierdut mințile; oricum, vorbise la Arad să capete fonduri pentru un cămin cultural, un cinematograf și chiar o bibliotecă, toate în aceeași clădire, care s-ar ridica în parcul din fața primăriei, alături de piață și biserică; argumentul său erau cele două biserici, una în centru, alta spre Mureș, care atrăgeau lumea, mai mult la sărbători, altfel nici duminica nu se înghesuiau decât femeile, bărbații alegând birtul lui Dolaș și ceasul de tăcere al paharului.

Trifu observase că ieșirile oamenilor, la piață, la birt sau la biserică, se legau și de dorința de a se îmbrăca mai curat, și nu de dorul

de a se vedea cu lumea; întâlnirile lor erau mute, își schimonoseau fețele să nască zâmbete, se holbau în tăcere, bărbații fumau, jucau cărți ori stăteau roată, pe lângă o laviță, unde așteptau vreun trecător, îl salutau în cor, îl priveau cum se scurge pe drumul său și fiecare, în sinea sa, își dădea cu părerea despre cel în cauză, îl punea în legătură cu ultimele vești izvorâte din imaginația lui Todor Băbău sau din cele ascultate la galenă de Mațesparte și cam așa treceau zilele, când satul ieșea din case.

— Hei, Solovestre, strigă Florea de după tufa de boz, în timp ce trăgea căruța spre drum.

Opri caii.

— V-ați ascuns... M-am și spăriet, zise celălalt.

Se bucura că-și vedea ortacii. Doar că la fiecare întâlnire cu Ceampaș, avea o strângere de inimă: nu-l putea privi, îi era greu să se uite spre Florea și să nu dea cu ochii de nefericitul de-alături. „Ce chin și pe Florea ăsta...”, socotea. „Oare io aș fi în stare să-l suport mereu lângă mine?! Nici dacă mi-ar fi frate. Sau muiere.”

Florea și Ilie îl înțelegeau. Nu-i puteau cere să-și înfrunte inima și să-i facă loc orbului. Pentru Solovăstru, Ceampaș nu mai era om ca toți oamenii, oricâtă părere de rău, oricâtă milă îi provocau ochii scurși ai aceluia.

— Am fost la ogor, lămuri Florea, coborând din căruță. Am smuls puii de cucuruz... Tu?!

— Și io, cu oile mele...

— Îs cam puține, îndrăzni și Ceampaș, rezemat de loitrar.

— Să mai vedem, Ilie, să mai vedem, poate s-or înmulți.

— Dac-ar fi după capu' meu, și Florea, fără să vrea, își puse mâna în creștet, să se scarpine, aş cumpăra oi de la sibieni, tri sute, chiar cinci.

— Și să vină Popianu cu focu', nu?!, întreabă Ilie.

— Lasă, lasă, că nu mai îndrăznește nime!

Și-apoi, oaia-i de folos: mănăcă iarbă...

Florea nu se abținu:

— Și flăcări...'

Îl ajutară pe Ceampaș să coboare, prin spatele căruței, pe la șireglă; se așezară pe marginea șanțului, toți trei pe aceeași parte, cu fața la drum, chiar lângă tufele de boz.

— Or fi șerpi..., gândi Solovăstru.

— Nuuu-s, zise, convins, Florea, la care cumnatu-său își aminti:

— Așa-i, că tu știi mai bine, doară aicea te-ai văzut cu Cel-de-sus. Și râse: hă, hă!

Fostul Sfânt, provocat, se ridică în picioare și puse mâna pe umărul oierului:

— Omule, află că nici crâsnicu' n-o mințit!

Solovăstru tresări, chiar și Ceampaș, care se mulțumi să miște genele.

— Eram în cocia încărcată cu paie, când s-o pornit vântu' acela turbat. Până la vijelie o fost cald, soare, vreme bună. Țin minte că, dimineata, după ce m-am trezit, m-am uitat pe cer și, ce credeți c-am văzut?!...

— Ce?!, ridicară sprâncenele cei doi, chiar și Ceampaș, din obișnuință.

— Nimic, răspunse Florea. Numa că mă dureau creierii, am visat ceva urât, că mă taie cu toporu', ca pe-un butuc, și din carnea mea ieșeau aburi și din aburi – viermi.

Viermi cât degetu', cu dinți; și ochi or avut, ochi holbați, mă, ce m-am spăriet! Se uitau la mine cu poftă, să mă mănce pe loc. Asta o fost noaptea. Când m-am sculat, eram numai apă, am udat așternutu', izmenele, perna, de parcă m-am scăldat.

Ceampaș, cu mâna întinsă, bâjbâind, reuși să găsească și să atingă un braț al celui care povestise:

— Io m-aș fi p... pe mine. Tu, nu?!

Ca și cum nu l-ar fi băgat în seamă, Florea își văzu de istorisire:

— Pe cer, nimic, da' nimic, nici o stea, nici o urmă de nor. Ce mi-am spus atunci, ca omul neajutorat?

— Ce?!, se dovedi curios Solovăstru.

Florea se uită spre cumnatu-său, îi caută centrul vederii, ca să-l poată controla: „Mă crezi ori ba?!”.

„Taci, nu mă-ntreba prostii”.

— Și-așa, dintr-o dată, m-or luat vântoasele...

— Când, pe târnaț?!, se miră Ceampaș.

— Ilieeee..., îl rugă ortacu-său. Aah, m-am smintit... Veneam, sară, cu paie, când o-nceput prăpădu-acela. Știți voi... și-o mână necurată o-ntors cocia cu roțile-n sus, caii or rupt hamurile, or picat și ei, iară io am nimerit în tufe de boz, de mi-am rupt oasele.

— Hâm, își aminti Solovăstru, că doară puteai muri pe loc.

— D-apăi cum?! Scap viu din război și mă prăpădesc acasă!

— Și ce-o mai fost?, îi ceru Ceampaș.

— Cum o spus Cema, că n-o mințit nici cât îi negru sub unghie: m-or luat ielele pe sus, am plutit, mi-or cântat din fluier, m-or prins în joc, m-or legănat, m-or gâdilă... Doamne, ce de minuni am trăit. Cred că m-or dus în rai.

Solovăstru, privindu-l curios, întrebă, sincer:

— Nu cumva erai beat?!

Florea îi aminti de Cema; apoi ridică tonul:

— De la mine n-ai auzit nimic până
acuma, că n-am crezut nici io...

— Când am fost prunc – și Ceampaș, cel
care vorbise, tuși scurt, să fie ascultat –, m-am
îmbătat la căldare, unde să făcea răchia. Nu de
băutură m-am îmbătat, numa' de aer, de miros,
de putoare. Dacă mama nu-mi descleșta gura
cu lingura, să-mi toarne lapte în mațe, cred că
muream, se aprindea răchia în mine și
explodam ca o bombă.

— Și ce-i cu asta?!, se supără Solovăstru.

Ce-are beția ta cu ielele?

— N-are, ce să aibă... Mă gândeam'...

— Asta-i bună, zău, bine că te gândeași,
așa mă, Ilie, ca omu', ce să-i faci...

— Vă spun mai departe, dacă vreți, propuse
Florea, fără să fie supărat că fusese întrerupt.

— Ba să taci, se ridică Solovăstru. Oile-s
departe, să nu le pierd.

Ca din senin, se ridică și porni în urma turmei.

— Și?!, insistă Ceampaș. Mai spune,
că-mi place cum povestești. Ce-i în rai?

Și Florea, parcă el însuși ametit de
născociri, își închipui că paradisul e în ceruri,

deasupra norilor și chiar deasupra soarelui, că acolo sus e multă verdeată, că în grădini sunt flori neîntâlnite pe pământ, al căror miros se împreunează într-un parfum amețitor, ca de betie abia începută, și că ceea ce nu se poate uita e cântecul pomilor și al păsărilor, păsări colorate, mari și mici, cu gheare teșite; în rai nu se umblă pe picioare, ci în zbor, adică-ți spui vreau pe palatul din mijlocul lacului cu lebede și, hop!, te trezești pe treptele încărcate cu covoare moi, ca o pernă de pene; nici caii nu calcă pe copite, asta pentru că aripile lor ar lovi și s-ar răni în mozaicul cărărilor...

— Drumuri, drumuri nu-s?!

— Nu țin minte... Poate-or fi în alte locuri, pe care nu le-am văzut.

Și om trist – mai spusese Florea – nu găsești în rai, că supărare nu poate fi, cât îi ziua de mare te preumbli, cânti și joci, auzi muzică, mânzi miere de albine și carne de miel sau de iepure, struguri și pomoroance, bei vin și răchie, nu ca să te îmbeți, numa' de gustat; îmbrăcați în haine lungi, albe ca spuma, plutesc peste tot îngerii, pruncii cerului, și-atâta-s de frumoși, că poți ședea ceasuri întregi să-i privești, cum se joacă în aer, cum cântă, cum râd și ce cuvinte grăiesc, cuvinte pe care numa' acolo le pricepi, că nu

vorbesc nici pe românește, nici pe altă limbă; au limba lor, una singură, mai mult îngânată, cum ar fi glasul păsărilor; uiți, în rai, de toate necazurile de pe pământ, ești alt om, n-ai carne, n-ai inimă, n-ai dinți, n-ai muiere, nici dușmani, nimica nu te doare, nimica nu te supără, n-ai nici ani, vârstă, nu este om bătrân și nici nu este om tânăr, pe care-l vezi zici că-i înger, nu tu femeie, nu tu bărbat, nu tu moarte, nu tu naștere...

— Flore, ce zi-i astăzi?

— Joi, nu joi îi?!

— Joi... O fi...

— De ce mă-ntrebi?

— Ca să știu și io... Mai spune-mi ceva: în rai, oamenii au ochi? Văd?!

Florea pricepu întrebarea. Să-i fie celuiilalt pe plac, zise:

— Acolo sufletu' are căutare, nu altceva, că poți vedea și fără ochi, atâta strălucire este.

— Și mie, Flore, să știi, de lumina ochilor mi-i dor.

Celălalt încercă, din nou să-l amăgească.

— Lasă, Ilie, că n-ai ce pierde... în rai, că acolo ți-i soarta, te întâlnești cu Livia și nu mai ai nevoie de ochi.

— Doamne-ajută, grăi orbul, fermecat de închipuiri.

Primul care se trezea era de fiecare dată Florea, și nu fiindcă și-ar fi propus să deschidă ochii cu noaptea în cap, ca să le dovedească alor săi că el, stâlpul familiei, are grija tuturor. Nici nu i se deslipeau pleoapele când somnul i se oprea și, ca un arc, își sălta oasele; stătea câteva clipe, îndoit, cu brațele în poală, deschidea încet ochii, privea spre fereastră, să afle cam cât e ceasul, dacă lumina e în creștere, să audă răsuflarea Drianei, alături, și apoi să se uite spre femeie cum stă întinsă, cu fața la perete, să-i mângâie carnea cu palmele, să-și simtă pulsul dorului.

Îi era drag s-o iubească în zori, să-i fure înlănțuirea adormită, să nu-și vorbească deloc, ci numai să se dăruie, să plutească împreună peste lumea vie, curați și blânzi, muți și fericiți, ca să rămână, după zbor, într-o îmbrățișare adâncă, asemenea somnului de la miezul nopții, cu vise dulci, cu zâne și călătorii prin

tărâmurii în care adie șoapte și cântări ce se aud o singură dată, numai acolo, în singurătatea afundă a leneviei.

Asudat, Florea cobora din pat, își lăsa nevasta pradă puiului de somn, rămânea în izmene, să-l răcorească dimineata, aerul moale îi umbla prin păr, îi mângâia genele; era încă sănătos, nu-l dureau nici inima, nici nu se plângea de oboseala oaselor, deși în război suferise mult, trăise când călduri de jar, când geruri crude, de se lipeau degetele de fierul armelor; unora le cădeau urechile de atâta frig, li se desprindeau falangele, ca la leproși, picau la orice atingere, fără să curgă sânge, de parcă și el era înghețat în vene, lipsit de culoare și de abur; vara, în uniformă și în bocanci, cu raniță și cu pușcă, păseau sub toropeala soarelui, le era sete, beau apă caldă și visau noroaiele toamnei, să se bucure de ploi și răcoare, ca tot el, omul, să sufere când era prea multă umezeală, care pătrundea în haine, în nări, în încheieturile trupului, precum apele pământului suie în zidurile caselor, îmbolnăvind-le; nu îi plăcuse rânduiala din armată, toți pe poligon, toți în dormitoare, toți pe platou, toți la spălător, de parcă erau o turmă, nimeni n-avea voie să deschidă gura ne-ntrebat, niciunul nu putea, atunci când simțea imboldul, să zică:

— Domnu' șef, eu mă duc până acasă, că mi-i dor de femeie și de copii... Vin mâine sau vin peste o săptămână, sau nu mai vin niciodată...

Sau:

— Plec de-aici, că nu-mi place mâncarea, nu mi-i drag să trag cu pușca și să-nvăț cum să omor.

Atunci, pe front, n-avea răgaz să stea pe gânduri, dar ai lui, cei de acasă, erau mereu cu el, ca o obsesie. Îi vedea aievea, deși nu luase nici o fotografie; îl sufoca dorul de femeie, pe care, la început, o visa întruna, încât abia aștepta primul ceas al somnului ca să se așeze în liniștea întunericului și să-i vorbească în gând; se furișa la căpătâiul ei, fără s-o trezească, o răpea pe brațe, alunecau peste acoperișuri și pomi, până la marginea satului, în același loc, jos, în Cutina; lăsa femeia pe troscotel, o acoperea cu sărutări și mângâieri, îi simțea întreaga căldură, toropindu-l, pentru ca, de fiecare dată, la îndemnul ei, o șoptă, „mi-i sete”, să se apropie de fântână și, aplecându-se să coboare găleata, să-și zărească chipul oglindit în apa luminată a nopții; se trezea.

Mai târziu, visa rar, obișnuit cu nopțile și grele și scurte, când, de cum își întindea oasele, oriunde, adormea adânc, cufundându-și ființa

în lumea somnului, să-și strângă forțe, să-și îmbospăteze trupul pentru povara atât de lungă a războiului.

Pe front, nu făcuse nici o ispravă care l-ar fi scos din rândul celorlalți; era un soldat oarecare, cu pușcă și raniță, cu manta și bocanci, n-avea nimic de raportat, asculta ordinele, le și executa, după cum credea că ar fi mai bine și după cum le înțelegea, nu se certa cu nimeni, trăia numai cu gândul la trecut, nu vedea un capăt clar în marșul armelor; nu pricepea, mai ales, de ce mor atâția bărbați, de ce se distrug drumuri și case, fabrici și cai, de ce pământul rămânea nearat, de ce ei, ostașii, rup uniforme de statului și nu-și văd de muncile vieții.

În închisoare gândise mult, încât pe frunte i se săpaseră trei rânduri de cute, buzele i se țuguiaseră, de supărarea pe care o purta lumii; un gardian îl observase, nu-i putea suporta tăcerea, nu-și explica de ce omul acesta nu i se azvniea la picioare, să-i cerșească o țigară sau pur și simplu să-i facă plăcere, ca un câne ce linge încălțările stăpânului.

Spărgeau piatră cubică, pentru șoselele din țara aceea, când a simțit o lovitură puternică în șale, iar oasele i s-au înmuiat, căzând cu fața în pietriș; a rămas întins câteva clipe, amețit de

dureri, cu fața udată de sânge; după ce și-a revenit, s-a șters pe obraji și a continuat lucrul, fără să întoarcă privirea spre cel care-l lovisese; bănuia; și așa s-a mai întâmplat de câteva ori, tot în tăcere, fără nici o explicație, doar pentru că el, acolo, refuza să moară ca om, ci, în felul său, se ascundea și spera; era supus, accepta umilința, prețul acesteia.

Și de aceea nu-l putea părăsi pe Ceampaș, care, orb, era liber să se ascundă în tăcerea amintirilor, să aleagă, din ceea ce trăise, numai imagini dorite, să iubească ori să urască după cum îi era voia.

Ceampaș n-avea viitor, ci doar trecut; era un mort viu, care umbla mai mult printre cei duși, dar nu cobora el însuși în morminte, ci îi aducea la suprafață pe dispăruții din jur, îi reînvia după placul său; furase crucea lui Țuper și o aruncase în fântână, numai ca să împlinească încăierarea din Cutina, când boala îl împiedicase să se răzbune și să-și ucidă dușmanul.

Acum, în sinea sa, Florea îl simțea că era mulțumit; Țuper murise înecat și nu cu beregata ruptă de colții câinelui de la saivan; știa că stătuse toată noaptea, ca să ciopârțească lemnul, tăiaze cu cuțitul adânc, cu grijă, ca să nu se rănească, iar apoi legase crucea de un

bolovan și o aruncase în apă, să se scufunde și să zacă sub mâl, neștiută.

În închipuirea sa Ceampaș îl chinuia pe Țuper , îl vedea în față, cerându-i înduplecare, zicându-i că îi era teamă de moarte și de topor, că el iubește viața, așa încât îi va da toată averea, aur și pământ, orice, că se va muta în alt sat, numai să-l cruțe; i se târa la tălpi și i se încolăcea spre brâu; iar el, în muțenie, scrijelea inima crucii, apoi se apleca și cerceta locurile rănilor, să se convingă de adâncimea lor; își închipuia că fibra lemnului e sângele omului, prin care se scurge viața; în cap nu dăduse și nici în ochi; voia ca Țuper să simtă și să vadă, să trăiască totul și așa să și moară, înfrânt, neputincios, întins pe cruce.

Ceampaș îi povestise că se oprișe de câteva ori. Lăsase lama înfiptă, să doară. Era obosit. Nu mai auzea gemete. Se întinsese pe iarbă, cu brațele sub ceafă. Transpirase. Suflarea nopții îl răcorea. Revedea Cutina, unde ar fi vrut să-și ridice o casă. O colibă. Cât să aibă loc pentru un pat. Ar fi săpat-o în malul Mureșului. Aproape de salcia Liviei. Salcia! Ce-ar fi s-o taie?! O știa scorburoasă. Nu i-ar fi greu. Pe urmă, ar arunca-o pe apă, el s-ar sui pe ramuri și, așa înlănțuiți, s-ar duce la vale, până s-ar scufunda împreună.

Și se va bucura Popianu. Va râde la piață:
— Nebunu' de Ceampaș o visat că-i
călare pe calu' alb, el și Gabor, ca atunci când
s-o rupt compa! Asta-i răzbunarea lui Șofronie,
bietu' de el!

Și tot Popianu s-ar fi supărat dacă Nica
Uspăț sau Todor Băbău i-ar fi spus:

— Acuma-s fericiți. Îs la un loc. Se pot
bate până-n veci. Io tot cu Ilie țin, c-o fost om
de treabă, săracu'!

De-aici, iarăși ar fi ieșit necaz, mulți ar fi
sărit cu gura, care de partea cui era, și așa și-ar
fi amintit de morți, când și când, uitând de viața
cea de toate zilele.

Nu, încă nu va doborî salcia – socotise
Ceampaș. Își reluase lucrul la cruce – asta i-o
supuse numai lui, lui Florea –, până umpluse
iarba de așchii. Apoi legase bolovanul; crucea
își găsisese mormântul în apa fântânii, care o
înghițise imediat și o ascunse în adâncuri, trasă
la fund de greutatea pietrei și a păcatului.

Fără cruce, mortul n-are mormânt, așa
cum cei vii nu pot avea casă fără acoperiș;
acum, își mai spuse Florea, pe târnaț, singur, la
ceasul acela de început al zilei, când somnul îl
alungase din așternut –, amintirea lui Țuper nu
mai exista, ceea ce voise și Ceampaș, ca măcar

până la descoperirea faptei să se răzbune, să pângărească pacea somnului nesfârșit al celui care îi chinuise firul vieții, bucuriile.

S-ar fi întors în casă, după haine; „mereu, mereu”, i-ar spune Driana, auzindu-l; ar fi trezit-o; și i-ar fi părut rău de odihna ei, s-o fi întrerupt cu larma scaunelor și scârțâitul ușii.

Intră în grajd, luă o pătură din cui și o întinse peste o grămadă de paie noi, ca de ceară, mirosind încă a lan și a bob de grâu; caii stăteau tăvăliți, spate în spate, de parcă erau supărați; știau că stăpânul lor se trezea devreme și că vine acolo, să-și întrezească somnul.

Florea auzi pași; puse mâna pe furcă și deschise ușa grajdului:

— Cine-i?!

— Io mi-s, Ilie... Ajută-mă...

Îl zărise proiectat pe cerul înstelat, peste grădini, cum aduce o altă taină.

— Unde-ai fost?, îl întrebă, după ce se așezară pe lemnele din curte. Cum de nu te rătăcești prin întunecime?

Ceampaș se șterse pe barbă, apoi, pe păr, ceru o țigară și, cu glas moale, stins, de om aflat la capătul puterilor, îngăimă:

— L-am omorât de tot, pe Țla.

— Pe care?

— Pe Ăla, știi tu...

— Nu știu, de unde să știu?!

— Pe Ăla care mi-o mâncat viața...

Nu-l mai numea. Orb, îl scosese pe Țuper dintre viii cu care viețuia încă. Țuper murise abia acum. Abia acum dispăruse de tot.

— Popianu?!, încercă Florea să ghicească.

— Știi tu...

— Notaru?!

— Nu... Ai uitat?!

— Țuper îi mort de mult.

— Acuma, numa acuma-i!

— Crucea?! Ce-ai făcut eu ea?! Era greu s-o cari.

— Ce cruce?! Ăla nu-i mai! L-am ascuns de tot... îi pedepsit de mine și de Dumnezeu...

— Culcă-te, Ilie, să te odihnești...

— Ești mânios pe mine?!

Îl prinse de izmene și reluă întrebarea, fără folos.

Florea se ridică de pe lemne; îndepărtându-se, îl podidiră lacrimile; își ascunse sughițul; celălalt își dădu seama; plângea și el.

— Am vrut să tai și salcia... Mi s-o părut că o fost și Livia acolo... Cum se mai bucura!... și Ăla s-o chinuit, n-o murit dintr-o

dată... L-am ținut viu, până am avut puteri să dau cu cuțitul, să-i tai carnea și să-i zdrobesc oasele... Mi-o țucat tălpile și mâinile, să-l iert, să-i dăruiesc viața... I-o fost frică de moarte... Nu-i mai...

— Bine că te-ai scăpat de el... Puteai s-o faci până n-ai orbit...

Ceampaș tresări: cum, Florea nu pricepea că el numai așa, cu ochii stinși, ar fi putut să săvârșească răzbunarea?!

— Și-am venit să-ți mulțumesc... Că dacă nu ne opream în morminți, nu m-aș fi încumetat să-l car singur prin tot satu', până acasă.

— Te și văd, Ilie... minți Florea, să-i facă voia. Și pe Livia... O fost și Rozalia?!

— Fata, nu. Ea nu știe nimica... Las-o acolo, că-i fericită... Vorbesc cu ea... îmi spune tot, săraca... Vin cu Livia de la piaț': „mamă, ce mi-ai adus?” „Tată-tău, el are ceva...” „Ce, tată?!” și-mi sare în brațe și mă caută în buzunare, până găsește. Și mă țucă pe frunte...

— Ce-i aduci?

— Halavișcă, Flore, tot halavișcă. Asta-i place, săraca. Și câte-o ieguță de parfum... Cu miros de tulipan... Atâta-s de frumoase... și-apoi le cânt:

*„Gură cum mândruța are
Nu-i găsești asămănare,
Samănă cu vișina
Da’-i mai dulce decât ea...”*

Se lumina de ziuă. În liniștea dimineții, Florea accepta jocul lui Ceampaș; era ca un prunc amăgit de povești, voia să scape de gândul că prietenul său și-ar fi putut pierde mințile.

Nu, Ceampaș nu înnebunise; murea încet, ca o ață de lumânare. Dacă și-ar pune capăt zilelor – își spuse Florea –, fetele lui s-ar stinge de-a pururi; nimic și nimeni nu le-ar mai readuce în amintire.

Abia după o săptămână, dacă nu mai mult, se auzise în sat că dispăruse crucea de la mormântul lui Țuper . Primul care află vestea, Todor Băbău, îl întâlnise pe Simion, groparul, și, ca de obicei, îl întrebase: „Ce-i mai nou p’acolo, printre morți”, deși nicicând nu i se satisfăcuse curiozitatea printr-o întâmplare care să cutremure piața.

Cam la ce se aștepta bătrânul cu toba de la boactărul cimitirului? Nici el nu știa prea bine; oricum, puteau să aibă loc învierea unui mort, apariția unor strigoi, cântări ale ielelor, surparea unui mormânt ori furtul unui copârșeu din cripta familiei Maroji, unde se bănuia că ar fi ceva averi: dinți de aur, cercei cu briliante, brățări sau mărgelile dintr-alea scumpe.

Maroji avea un cavou cât o casă, clădit din cărămidă, cu acoperiș țuguat, din țiglă solzoasă, adusă de la Jimbolia, iar jos, o încăpere largă cu altar, în pereții căreia erau

zidite plăci de marmură neagră, cu nișe în care ardeau luminări, să se vadă numele înscrise cu litere aurii și anii nașterii și ai morții; cavoul nu avea ferestre, ci numai o ușă de fier forjat aplicat pe scânduri groase de stejar; nici Simion nu intrase vreodată acolo și nici nu-și amintea ca tatăl său să-i fi vorbit cândva despre cavou; bătrânul se ferea să treacă pe lângă locul acela; nu se știa unde sunt cheile, cine le ascunde; iar Maroji, cel rămas în viață, sau cel puțin așa se credea, nu dădea prin cimitir; ușa cea mare de stejar avea în inima sa un ochi de geam, cât o tabacheră, prin care, se auzise, se puteau zări lumânările de la altar și cele din ascunzișurile sicriilor; taina era: cine aprindea flacăra lor?

— Simioane, ce-i mai nou pe la voi?

— Putregai, baci Todore, asta-i. Putregai... Pute a mort și a tămâie.

Era un bărbat înalt, cu brațe lungi și palme ca lopețile. Vorbea rar, apăsător, încercând să imite solemnitățile cu care cuvântau fețele preoțești.

— Luminile ard, ha, mă, ard?!

Și nu putea fi vorba decât despre cavoul familiei Maroji, nicidecum de crucile din lemn ale plugarilor.

— Așa cred... Io nu mă uit, că mă tem...

Bătrânul reluă una din întrebările sale obișnuite:

— N-o fi v-un tunel sub pământ, de-acasă de la Maroji până-n morminți?!

— O fi, baci Todore, că io nu știu...

Altu-i baiu' acuma.

— Care, mă, care?! Iute, dă-i drumu'!

Și-i spuse toboșarului că dispăruse crucea lui Țuper, că nu mai era la locul ei, de parcă ar fi înghițit-o pământul.

Todor Băbău, iată, nu insistase degeaba: în cimitir se întâmplase o minune care va lăsa satul cu gura căscată. Îl trase pe Simion în cămăruța sa de la primărie, scoase câinele afară, să rămână singuri, fără martori, puse pe masă o sticlă cu țuică, păstrată numai pentru situații dintr-astea, și începu să-l descoase pe gropar. Voia să știe totul, el, cel dintâi, înaintea lui Văzoc, înaintea notarului, înaintea lui Popianu. Simion nu-i putea spune prea multe amănunte:

— Asară, când m-am dus să tai iarba pe lângă șira de paie, am trecut și pe lângă mormintele Țuperilor. Toate crucile – la locu' lor. Și, ce văd?! Hâm...

— Ce-ai văzut?!

— Crucea lui Șofronie nu-i mai! Nu-i –

și gata! Mă uit în jur, la stânga, la dreapta, înainte, înapoi, sus, jos... și iară o iau de la capăt: la stânga, la dreapta, sus, jos, înainte... Crucea nu-i... și nu-i mai, baci Todore!

— Și?!

Bătrânul, ochi și urechi, rămăsese în picioare. Bău și el din sticlă, nervos. Apoi, căută ceva într-un dulăpior de deasupra mesei, de unde scoase o lanternă și i-o întinse oaspetelui, s-o aibă noaptea în cimitir, să vadă totul și să-i povestească; îi zise, ca un ordin, dar și ca o rugămintă:

— Simioane, io mi-s șefu' boactărilor, așa că-i musai să mă ascuți, să ai grijă ce-i p-acolo, ca să fim laolaltă, să știm tot...

Apoi, schimbând tonul, îl privi în ochi, cum s-ar uita Văzoc la un răufăcător:

— Și chiar n-ai auzit, tu, nici o mișcare?!

Hâ?! Că nu-i ușor să ți se fure o cruce, ce dracu'!?

Groparul îi spusese tot ce cunoștea, adică, simplu: crucea nu mai era la capul mortului. Cineva o furase. Mai rău era dacă auzea popa, fiindcă ar fi fost mare supărare. Omul, odihnindu-se pe veci, se cuvine ca în cimitir să aibă liniște, să fie păzit – ca într-un muzeu, zicea mereu preotul.

— Ajută-mă, baci Todore — îl rugă Simion —, s-o gădesc și s-o pun la loc. Că io mi-s de vină. N-am păzit-o... și să nu spui la nime...

— Nici o grijă, dragă, fii cuminte... Hă, hă, câte taine-s în capu' meu... Mai bea oleacă, să-ți treacă necazu... Mă, cam cine crezi c-ar fi putut fi?

Groparul clătină din cap. Aplecă privirea spre dușumea. Își pocnea oasele degetelor, care sunau ca lipsite de viață. Băbău îi văzu unghiile și nu se putu abține să nu se răstească:

— Ce-i cu ghearele alea?! Parcă rășchii în c... Ia mai spală-te pe mâini, barem când vii în sat, că nu ești sălbatic. Și hainele astea?! Numa zdrențe!

— Baci Todore, îngăimă Simion, baci Todore...

— Să nu te mai prind așa de jegos!

Scuipă a ciudă și a greată. Scurt, îl pofti afară, nu înainte de a-și lua îndărăt lanterna:

— Crezi că mie nu mi-i de folos?!

Îl sudui câteva clipe după plecare; rămas singur, se întinse pe patul ce ocupa jumătate din cămăruță; vestea cu crucea îl mulțumea: Tuper n-avea tihnă în somnul său de veci. Cineva avusese curajul să se răzbune, să-i răscolească

amintirea, să-l înfrângă încă o dată, să-i îngreuneze apăsarea țărânei.

În ceea ce-l privea, nu putea uita cearta lor din iarna cea geroasă, când, pe locul pieței, într-o zi de marți, Țuper își bătuse joc de bătrânețile sale, iar Ceampaș îi sărise în ajutor. Cei doi se luaseră la bătaie, tăvăliseră zăpada, se călăriseră, plini de ură, dornici de răzbunare; nu învinsese niciunul, n-aveau putere să lovească, hainele le erau prea groase, însă el, Todor Băbău, când Ceampaș reușise să pună genunchii în bărbia dușmanului, strânsese cu toată forța nările lui Țuper, mai-mai să le rupă, iar apoi îl scuipase în obraji; așa se și încheiase încăierarea, în vaietele – și de durere și de rușine – ale lui Țuper, pentru ca de atunci să poarte o mare simpatie față de Ceampaș și să sufere amarnic la toate necazurile-i de pe urmă.

Acum, de când Țuper murise, odată cu fapta sa de a da foc saivanului, satul intrase în liniște, nu se mai întâmplase nimic demn de înscris în memorie sau în condica primăriei; chiar că-i părea rău de dispariția răului, fiindcă se credea că prea multă cuminenție lenevește spiritele, că fără sfadă și ură oamenii își înmoaie oasele și cugetul.

Nici Mihai Trifu, activistul de la Arad, nu concepea anii aceia fără luptă, luptă de clasă,

după cum grăia, când se înfruntau două lumi, cea veche și cea nouă, boierii și țăranii, chiaburii și săracii, așa învățase din cărți și așa era instruit de șefii săi. Todor Băbău auzise de la el vorbele cum că „dușmanul de clasă nu doarme” și se întreba mereu cine e acela, în cazul lor, la Semlac: Maroji?, Popianu?, Țuper, cât trăia? sau popa? Poate și Văzoc?

De-i va spune întâmplarea cu crucea, oare ce va zise Mihai Trifu?! Îhî: „Vezi, baci Todore, că dușmanul de clasă nu doarme?!” Nu, nu ăsta va fi răspunsul omului sosit aici să îndrepte satul pe un alt drum; bine, se va duce la delegatul comunist de la Arad...

Ceea ce și făcu Todor Băbău.

În biroul său, Mihai Trifu citea ziarul. Trăsese masa lângă fereastră, să-i vină lumină; seara, când întârzia cu cititul sau cu scrisul, aprindea petromax-ul.

Văzând paznicul de noapte încă la sediu, Trifu voi, întâi, să-i reproșeze că uita din nou de casă și de babă, însă își aminti că era inutil; bătrânul era, pentru el, pentru un străin, calea cea mai de încredere pentru a face legătura cu pulsul, altfel greu de măsurat, al satului; Todor Băbău se dovedise cinstit, respectat, ca un moș într-o mulțime de nepoți; neavând copii,

aproape că se mutase la primărie, în centru, să fugă de singurătate și să găsească rost traiului său în aceea că el purta, în tobă și condică, toate veștile, bune sau rele, că el afla primul orice întâmplare și numai el găsea cap de salvare situațiilor de cumpănă; de-ar fi fost tânăr, merita să fie primar, drept și cumpătat, fără să dea socoteală nimănui de faptele sale, poate doar sieși, un fel de Dumnezeu local, într-un univers mărginit de Mureș și de câmpie; notarul îl ura, pentru că nu-i putea lua locul și nu îndeplinea o condiție principală: să fie acceptat și îndrăgit de întregul sat, deci un fel de stâlp al puterii, un semn că deasupra tuturor veghează o forță nevăzută, o sabie ce nu taie capetele neaplecate, ci le dojenește, un busuioc ce nu mângâie creștetele supușilor, ci le ocrotește.

— Ce-i mai nou?!, întrebă Mihai Trifu, bănuind că află ceva de la omul cu atâtea funcții la primărie.

Todor Băbău se opri în ușă, fără s-o închidă; își roti pălăria printre degete, își mușcă un vârf al mustății, ca dovadă că nu știa cum să înceapă povestea; mesteca domol părul ciupit. Mihai Trifu se ridică de la masă, uitând ziarul în mână ori crezând că discuția va fi, ca și altă dată, scurtă; se apropie de bătrân și-l bătu pe umăr:

— Hei, baci Todore, ce s-a mai întâmplat?!

Paznicul trase ușa, după care își sălta privirea spre ochii și urechile șefului:

— Domnule dragă (da, îl îndrăgea), nu-i bine: o fost furată crucea lui Țuper , ăla de-o pus focu la saivan și l-o sfârtecat cânele lui Solovăstru.

Lui Mihai Trifu i se păru interesantă vestea adusă:

— Spune, moșule, spune tot...

— Atâta știi și io: Țuper nu mai are cruce la mormânt. L-o blestemat Dumnezeu. Nime nu știe cum de i-o dispărut crucea... Groparu' o fugit la mine, iute, iute, să-l ajut, să nu se mânîe popa... Mă crezi mincinos?

— Cum asta, baci Todore?! știi că am mare încredere în tot ceea ce-mi spui.

Camera în care locuia Mihai Trifu, situată la capătul coridorului, de unde se ieșea în curtea primăriei, nu era încăpătoare; abia își găseau locul o masă, un dulap cu două uși și patul de campanie, din fier, despre proveniența căruia nimeni n-ar fi putut să dea vreo explicație, ca și în privința unei oglinzi de Venetia, un lucru de mare preț, încă neatinsă de bătrânețea argintului, și care avea o ramă ovală, din lemn, cu încrustații parcă încălecate; o fereastră cu zăbrele aducea lumina dinspre parcul din centru și dădea privirii drum nestăvilat până la biserică și chiar la locul pieței; Mihai Trifu se trezea, mai ales în zilele de marți, nu la cântatul cocoșului sau la soneria ceasului tip *Chefere*, agățat de-un cui deasupra mesei, ci la mișcarea căruțelor și la vocile bărbaților sau ale muierilor care se adunau încetul cu încetul în jurul plopilor și porneau târguiele.

— Până ce lumea vine la piață, înseamnă că

viața curge, își spunea în sinea sa, constatarea făcându-i chiar plăcere, ca semn al înlănțuirii tradiției; deschidea fereastra, să-și încarce plămânii cu aer proaspăt, tare ca o gură de țuică, făcând câteva gesturi cu brațele, să-și dezmoștească oasele de după somnul adânc al nopții.

Uneori, îi părea rău că nu e țăran și că nu poate umbla prin piață ca să cumpere cai sau vite, să se ocupe de pământul, de casa, de gospodăria sa, să meargă și el la birt, nu ca să se îmbete ori să joace biliard, ci să devină un sătean ca oricare altul, cu grijile sale, cu un univers ce nu ajungea nici măcar până la Pecica sau Nădlac, adică să fie un om de rând, cinstit și bun de lucru, cu nevastă și prunci, cu neamuri multe, cu vecini de treabă; așa însă, el, Mihai Trifu, rămânea un străin, un om din afară, un domn de la oraș, însărcinat să dea satului o linie politică, să-l îndrepte spre calea generală și să vegheze la liniștea publică; văzându-l, oamenii, care cam îi știau rostul, se fereau de el și, când apărea în mijlocul lor, schimbau cursul gândurilor și vorbeau, numai ca să nu tacă, despre vreme și preturi, despre morți și cai; le-ar fi spus, i-ar fi rugat să-și continue discuțiile, să-l primească și pe el în cercul acela, dar se sfia, așa cum se sfiau și țăranii, pentru care Trifu era

un om deștept, prea deștept să asculte prostiile fiecăruia, părerile despre starea satului și despre veștile care veneau de la Arad; câțiva citeau ziarele, unii ascultau la radio și, până la piață sau la birt, evenimentele se alegeau cu ecouri locale, cum că se dărâmă bisericile, că notarul va fi spânzurat iar cei care au făcut o altă politică vor fi trimiși în închisori sau la reconstrucție, că se vor face cantine în locul birturilor și cu toții vor mânca la cazan, chiar și caii și muierile vor deveni bunuri ale satului, care cum dorește se înscrie pe listă și-și așteaptă rândul la căruță sau la dragoste, toate astea până vor veni americanii și vor face ei ordine.

— Și cum ajung ăia la noi?, întrebuse, odată, Deliman.

— Cum s-ajungă?! Că prost mai ești – îi zisese Mașesparte, cel cu galenele –; americanii-s cei mai luminați oameni de pe fața pământului, că dacă ei o vreau, mâne-s aici, cu trenu' sau cu avionu', sau chiar pe Mureș, sau chiar cu parașuta, mă; ce dracu', nu pricepi?!

Mașesparte, gras cum era, nu cobora din căruță, ci rămânea pe iliș, de unde răspândea rafale de zvonuri, care îi lăsau pe semlecani cu gura căscată:

— Pătru Groza are necazuri...

— De ce?!, sărea câte unul.

— Taci, mă, nu-l opri!, izbucneau ceilalți, știind că întrebările îl supărau foarte tare pe omul cu veștile prelucrate.

— De săptămâna ce vine se dublează cotele...

— Americanii mai aruncă trei bombe atomice, din care una, în Europa.

— La Arad i-or spânzurat pe doi țigani care-or fabricat bani.

— D-un leu sau d-un milion?

— D-ăia de fer, care n-au număr.

— Se iau pământurile, se iau averile, casele, caii, tot.

— Și muierile?!

— P-a mea poate s-o ducă unde-or vrea, numa' să capăt alta, tânără.

— Dacă-ți ia femeia, nu mai rămâi cu nimic, că alta nu primești.

Mihai Trifu ieși din cameră. Alese calea prin curtea primăriei, ocolind poarta cea mare, unde s-ar fi întâlnit cu notarul și cu Văzoc, care îl așteptau cu salutarile lor prea aplecate.

Piața abia începuse. Era încă devreme, cam pe la ceasurile șase ale dimineții, când colții răcoroși ai nopții pătrundeau în oasele oamenilor și îi îndemneau să scoată din ascunzișuri sticlele cu țuică moale, scursă de

curând din aburii prunelor. Mulți veniseră cu căruțele, trase pe lângă plop, cum era rânduiala; dacă aveau grâne, desfăceau gura sacilor, fără să-i coboare, și vânturau boabele cu palmele căuș, să se mândrească; cei cu porci de vânzare îi legau de picioare lângă pomi, unde animalele guițau ca duse la tăiere, parcă plângând înstrăinarea ce le aștepta; unii, care voiau să cumpere cai, se tot învârtteau în jurul acestora. Îi prindeau cu o mână de nări și cu alta le descleștau fălcile cu zăbale, să vadă dinții și să le citească vârsta, etatea, cum zicea, în batjocură, Popianu, ce trecea fălos prin mulțime cu un laibăr nou pe umeri.

— Lasă-l, mă, că-i rupi gura, strigă Florea spre un străin, probabil din Pecica. De te-oi prinde și io de nas...

Veni spre om și-l împinse; mormăi:

— Nu-i vând... Nu vezi câtu-s de bătrâni...

Glumi: Că mă tem să nu moară la piață...

— Bă, Flore, ăsta vrea carne la ciori, nu cai de ham!

Cel care vorbise nu era altul decât același Popianu; stătea cu brațele încrucișate, sigur de el, și își înfîșea picioarele în pământul umezit de brumă, să pară neclintit în inima pieței; de când murise Țuper, încercase să-i ia locul,

să-i continue năravurile și atătările; se îmbrăca mai îngrijit decât înainte, își tocmise argați și lucra numai cu gura și capul, așa spunea, că de proști e plină lumea, iar minte li s-a hărăzit doar câtorva, precum a fost prietenul său și cum e el însuși; chiar și la birt, ca nimeni altul, cerea să fie servit la masă, cu un prosop întins pe-o mână, altfel se întâmpla ca prima oară, când, la încăpătânarea lui Dolaș, Popianu îi spărsese toate paharele și câteva sticle cu lichior: era și acum însoțit de doi ortaci, Deliman, vecinu-său, de care se vorbea că îi împrumută nevasta, și Popianu ăla micu, un nepot de soră, care nu prea era întreg la minte și slugărea pe lângă unchiu-său, să capete țigări și răchie, bucuriile cele mari ale vieții lui.

Florea privi tăios spre Popianu, apoi îi întoarse spatele și își continuă vorba cu străinul care căutase să afle vârsta calului; îl întrebă de unde vine și cam ce ar vrea să cumpere. Omul, văzând că e rost de încăierare, dispăru printre căruțe, nu înainte de a privi spre Florea și de a-i zice fără grai:

— Ia-o și tu din loc, că ăsta te taie.

— Și cum de veniși tu fără Ceampaș?!, se apropie Popianu. Că vreau să-l întreb dacă nu cumva știe cine-o furat crucea.

— Care cruce?!, sări Florea.

Se înalță pe vârful bocancilor, să-l înfrunte drept în ochi. Păși așa, ca împiedicat, tăind pământul, că nu-și putea ridica picioarele; parcă înțepenise: se opri nas în nas cu Popianu, care rămăsese cu mâinile ascunse în buzunare; nu clipi, ci își mușcă buzele, scoase nițel limba printre dinți, parcă pregătindu-se să-și scuipe veninul, când simți pe obraz stropii mărunți care însoțeau vorbele aspre ale lui Florea:

— Ha, măăă?! Ce-ai cu el?! Haaa? Nu ți-i bineee?!

Florea turbă de furie. Îl apucaseră căldurile, fâlcile îi clănțăneau; „îl omor” – își zise – „și scap satu’ de el”.

Și, din fundul căruței, se auzi vocea neobișnuit de aspră a lui Ceampas:

— Popianule, vezi-ți de drum!... Lasă-ne-n pace! Să n-o pățești și tu!

Orbul nici nu se ridicase din ascunzișul său; ca și altă dată, venise la piață doar ca să simtă, să audă mișcarea oamenilor, să revadă imaginile sale cu Livia, când vindeau sau cumpărau câte ceva și se bucurau de liniștea sufletească trăită marțea, o zi mai așteptată decât duminica; acum, cu chipul răvășit de frământările singurătății, Ceampaș putea

suporta orice răutate, numai să nu fi fost din partea lui Popianu; acesta din urmă, stârnit câtva și de curiozitatea de a-l vedea, îl provocă:

— Halo, ați auzit?! Căteaua s-o pus să latre... Păcat că-i chior, altcum l-aș pune să mă tuce-n...

Deliman, căruia i se făcu teamă, îl trase de mânecă și-i șopti:

— Lasă-l... Haida, să plecăm mai de parte...

— Ba! șezi, c-amu începe circu'! Tu, du-te dracului, dacă asta ți-i voia!

Îl și lovi cu cotul, încât omul era cât p-aci să cadă; rămase la câțiva pași, în fața cercului de curioși ce se strânseseră în jurul lor; Florea, care se cam rușina de ochii ce-i urmăreau, amână răfuiala și, cu mare iuțeală, urcă în căruță, de unde îi vorbi lui Ceampaș:

— Ilie, să nu faci v-o prostie... Avem vreme altă dată...

Orbul n-ar fi putut, atunci, să i se împotrivească lui Popianu, deși îi trecuse prin minte să-i afle locul și să-i sară la grumaz, ca un câine, să-și înfigă dinții în beregată, sălbatic, nemilos, până i s-ar fi stins vloga, viața; amână lupta cu prietenul lui Țuper, și ca să-i facă în voie lui Florea, și ca să găsească o altă împrejurare, fără să riște, pentru că acum

puterile nu l-ar fi ținut până la capăt, degetele îi erau uscate, mâinile moi. Gemând, se culcă pe paie, își trase pătura, să se învelească, să se ferească de privirile oamenilor; „nu mai viu la piaț”, gândi, „îi dau foc la casă... și mă arunc în Murăș...”

Chiar când Florea își îndemnă caii să o ia din loc, apăru în preajmă Mihai Trifu, care salută cu un „bună dimineța, la toată lumea” și după aceea:

— Cum merge piața?! ‘S prețuri bune, ați târguit ceva?!

Nimeni nu-i răspunse. Rotiră privirile, lui Nica Uspăț i se făcu rușine că fusese găsit printre curioși, ca și când n-ar fi avut altă treabă, mai serioasă, precum anii săi bătrâni; dădu să plece, întorcându-se dintr-o dată cu spatele spre inima jumătății de cerc desenate în jurul căruței, când, și asta îl speriască ca o răsuflare șuierată în tubul urechii, auzi vocea răstită a lui Todor Băbău:

— Stai pe loc!

Nica reveni la poziția dinainte, tuși în pumn, să-și ascundă rușinea, îl luură, la subsuori, căldurile clipelor atât de grele, încât avu senzația că întreaga piață e călare pe umerii săi; își trase căciula pe frunte, până peste

sprâncene, și coborî ochii spre vârfurile bocancilor, cu care, căutându-și o alinare, sapă o teșitură, când cu stângul, când cu dreptul; apoi, când boactărul, ca și ceilalți, aștepta să-l mai audă pe Mihai Trifu, mișcă brusc cotul spre coșul pieptului lui Băbău, iar lovitura îi pricinui acestuia o suferință de-l trecură și sudorile și lacrimile, chiar și o tuse înecăcioasă, însoțită de un horcăit; genunchii i se înmuiaseră, omul se clătină, iar gura i se deschise ca un ic în aer...

— Moare!, zise Deliman și ar fi pornit spre boactăr, să-i sară în ajutor, dacă, fără să gândească, instinctiv, Popianu n-ar fi cutezat să-i replice:

— Și ce dacă?! Ducă-se-n... mă-sa!

— ...Ce-i fi având cu oamenii ăștia?, se tânguia nevasta lui Popianu, acasă, când îi oblojea rănila, spălate cu răchie, și-i învelea trupul cu perne moi, de pene, să-i astâmpere durerile cele mari, suferința cărnii strivite și a oaselor zdrobite; erau de față, șezând pe scaune cu spătar, Deliman și Popianu ăla micu, bosumflați amândoi, prostălăul chiar că și plângea, ceea ce l-a supărat pe bolnav, care, nu se știe cum, a mai găsit putere să apuce o pernă și să o azvârle spre nepotu-său, chinuindu-se, pe urmă, să îngaime:

— Afară cu ei..., afară..., afară!...

Deliman, surprins că era vorba și de el, nu doar de cel care-i pricinuisese amărăciunea lui Popianu, s-a apropiat de căpătâiul lui și, cu o mână pe dunga patului, cu cealaltă îndoită la spate, a holbat ochii, întrebând:

— Și io?!

Nu a căpătat imediat răspuns, spera chiar că va fi rugat să rămână.

— Siii!

La care Deliman n-a mai așteptat repetarea ordinului, luând-o drept spre ieșire, îmbufnat; după ce a trântit ușa cu putere, s-a întors o clipă, cu gândul la clopul uitat pe cuier, dar, mânios, a scuipat pe târnaț, aiurea, și a înjurat:

— Acolo să crăpi!

Ce se întâmplase?

Pe locul pieței, la auzul cuvintelor care îi doreau sfârșitul lui Todor Băbău, lumea sărise spre Popianu, să-l calce în picioare, să-l strivească. Îl loviseră cu bocancii, cu pumnii, îi rupseseră bumbii, hainele; omul își ascunsese fața, se ghemuise, urlase după ajutor, ajutor venit chiar din partea lui Mihai Trifu care, convins că nu putea să procedeze altfel, trăsese un glonț în aer cu pistolul lui Văzoc, aflat și el acolo:

— Îndepărtați-vă!, strigă cel cu arma.

Și fu ascultat. Apoi îl ajută pe Popianu să se ridice, să-și îndrepte îmbrăcămintea, îl conduse până la căruța lui Florea, care nu voi să-l ducă până acasă:

— Nu te supăra, domnule, da' io nu pot. Și d-aș putea, îl omoară Ceampaș – spre care arătă cu palma deschisă.

Mihai Trifu înțelese; îl văzu pe Mătesparte și îl ajută pe Popianu să urce în căruța aceluia:

— Du-l de-aici...

Nici nu observă că rămăsese cu pistolul în mână; puse arma în buzunar, vru să plece spre primărie, dar se trezi alături cu Todor Băbău și cu Văzoc, muți amândoi; le zise:

— Și-acum, să facem o plimbare prin piață. Maroji o fi trecut?!

Îi răspunse boactărul-șef:

— Încă nu... Cam acum ar fi vremea...

— Păi, să-l așteptăm. Vom sta la marginea drumului, să-l putem opri. Mă arde curiozitatea să-l văd la față pe domnul Maroji.

Todor Băbău făcu ochii mari, întrebând parcă din privirea aceea mirată: chiar?!

Chiar așa e!, primi confirmarea.

Maroji nu mai ieșise de multă vreme prin sat, așa încât greu s-ar fi putut jura că omul acela mai trăiește sau ba, dacă nu care cumva tot ceea ce se vorbea în legătură cu el era minciună; ca și când în jurul flăgăriștei ar fi fost săpate șanțuri, cum se știa că pe vremuri erau păzite cetățile, la fel se întâmpla și cu castelul lui Maroji, de care nimeni nu se apropia, ferindu-se până și copiii de drumuri și de joaca prin preajmă; teamă stârneau și câinii, care se preumblau – se bănuia – legați de firele de sârmă ce înconjurau zidurile, precum și paznicii angajați de Maroji să-i vegheze averile și liniștea.

Dacă Todor Băbău mințise când povestise cum ajunsese el în încăperile cele tainice, odată, demult, când nimeni altul, bătrân ca el, n-avea cum să-l tragă de mânecă, să-l contrazică, și mai greu ar fi fost să se afle cât e adevăr și cât nu în povestea cu șerprii, știută, dinainte de război, și

de toboșar și chiar și de Nica Uspăț; ultimul, când i se punea întrebarea: „așa a fost sau nu?”, răspundea de fiecare dată: „dară cum?!”, ceea ce urma să însemne că lumea n-avea voie să se îndoiască de cele auzite.

Cam în timpul în care Maroji se apucase de construirea morii de apă din Cutina, aducând meșteri din secuime și câțiva zidari de la Giarmata, de lângă Timișoara, într-o lună de iulie când călduroasă, când cu zile ploioase, cam azi soare de se încrețea frunza, mâine potop, ieșiseră oamenii la piață – și atunci, în zori, abia de se ascunseseră norii în orizonturi, ca semn al prăpădului cu jaruri ce va veni –, și n-apucaseră bine să-și dezlege caii de la căruțe, să-și aprindă țigările ori să-i salute pe toți cei din jur, și nici Todor Băbău nu începuse citirea ordinelor și veștilor de la primărie, că o muiere, grasă și urâtă, descoperise în coșara sa cu ouă un animal încolăcit, negru, parcă solzos, pe care nu-l recunoscuse imediat; trăsese din plămânii săi, cu o voce trâmbițată, cât să se audă până în vârful bisericii; „Tolvai!, Tolvai!, Tolvai!” și în aceleași clipe începuse să-și vâre degetele în păr, adică să-și zdrențuiască baticul din creștet, să-și ridice țealele, să dea din brațe, să alerge ca o bezmetică de la unul la altul

printre vecini, să se agațe de ei, să-i apuce de haine și de gât, pentru ca, din vreme în vreme, să revină la coșară, să ridice cârpa de pe ouă și să reînceapă vaietele.

Nu trecuseră prea multe clipe de la semnalul femeii cu ouăle, când aceeași stare o trăi și pecicanul venit la Semlac să vândă cucuruz, pus în câțiva saci; din gura unuia, după ce-l dezlegase, se strecurase, spre paiele din fundul căruței, o arătare de care se temuse pe loc, amintindu-și că, atunci când căutase sfoara, simțise în mână o coadă mișcătoare, groasă cât un cârnaț; glasul omului, un „Aăăăăăăăăă!” repetat, de parcă îi tăiasă cineva deget cu deget, apoi o mână, apoi un picior, acoperise îndată „tolvai”-ul femeii cu coșul și nu numai că întorsese într-acolo toate privirile, dar cei mai speriați se dovediseră a fi caii, două murane uriașe, care întâi săriseră cu picioarele din față și nechezaseră ca la trecerea avioanelor, iar pe urmă – și asta nu durase mai mult decât o numărătoare până la cinci – zvâcniseră într-un galop fără țință, obligând oamenii să fugă în lături, călcaseră apoi, ei sau roțile căruței, lăzi cu porcei, saci cu grâne, scaune, mese sau dulapuri aduse la vânzare, și nu se opriseră decât la marginea satului, la

cruce, spre Pecica, după ce, pe drum, pierduseră tot ceea ce fusese în căruță, până și scândurile de pe podul acesteia, risipindu-le care încotro.

Nici Todor Băbău nu scăpase de bucluc; găsisese un șarpe chiar în tașca sa de toboșar, un șarpe rece ca gheața, încolăcit lângă bețe și condică; Țuper, plin de fericire că moșul se umpluse de spaimă și de rușine, se apucase să-i spargă și toba și tașca, să caute șarpele; unii spuneau că animalul a și fost descoperit, dar că era mort, belit de piele și cu capul sfârtecat, alții, care zdrobiseră coșul și ou cu ou, puteau să și jure că nici urmă de șarpe nu se aflase, ceea ce însemna că cei trei avuseseră deodată vedenii, de parcă fuseseră vrăjiți ori blestemați în văzul lumii de același dușman; și reacția moșului fusese ciudată, anume se povestea că, după ce Țuper îi umilise în toiul pieței, el ar fi luat-o tocmai spre tunelul săpat sub Mureș, unde ar fi și intrat, și că pe la mijlocul apei s-ar fi sufocat, fie din lipsă de aer, fie din cauza stârvurilor întâlnite în cale; Popianu mințea că Băbău ar fi nimerit în gura câinilor care păzeau casa din flăgăriște și că aceștia, fioroși cum erau, l-ar fi mâncat de viu, până și hainele și papucii și tot ce avea.

Încă trăia Gabor, încă trecea compa care lega Semlacul de Secusigiu, jos, în Catîța, unde notarul avea prunii, când se vorbea că, de necaz, omul cu toba ar fi sărit de pe o salcie și ar fi dat cu capul de un trunchi ce plutea ascuns sub unda râului; chiar și nevastă-sa, săraca, plângea în seara de-atunci la poarta primăriei, ceea ce pe cei care treceau pe acolo îi făcea să creadă că femeia știa mai multe decât se părea, adică sigur că vestea se adevărea.

— Du-te, muiere, acasă!, i-ar fi zis un boactăr, Hornoi, dacă așa îl chema pe omul care avea să moară în război, nu lovit de glonț ci călcat de caii cu care căra pâinea pentru soldați, cai sălbăticiți de fum și sânge.

Femeia nu s-a dus acasă; a plâns mereu, ca o bocitoare, l-a cântat pe cel dispărut, „Todore, Tooodoreee, Todoriicăăă, cui mă lași, te-ai prăpădit, măăă, Tooodoreee, omu’ meu, scump ca lumina ochilor, Tooodoreee, Tooodoreee...”.

Și câte altele nu mai rostise femeia în ziua aceea de marți, când în piață fuseseră găsiți șerpi și cei care avuseseră nenorocul să dea peste ei se aleseseră și cu neputința de a dovedi adevărul precum și cu rușinea în fața satului.

După pățania asta, femeia cu coșul s-a

îmbolnăvit, în aceeași zi, pe motiv de inimă rea, ceea ce arăta că spaima i se transformase în suferință, deși erau semne că ar fi mâncat bolânzele, bobite negre, din tufele întinse peste gardul grădinii sale. Numai despre pecican nu se știa nimic, anume că ar fi ajuns acasă sau nu, până ce nu se răspândise un zvon, cum că, blestemat de soarta care l-a împins să vină atâta drum pentru două-trei sute de lei, cât se alegea în plus la piața din Semlac, omul ar fi dispărut, de parcă l-ar fi înghițit pământul dintre sate.

— Taci dracului, zisese Gligor, poștașul, când îl auzise pe Nica Uspăț umblând cu minciuna la colțul uliței, în fața birtului, încă închis la ceasul acela.

Bănuielile pluteau tot asupra casei tainice din flăgăriște, mai ales că, în aceeași noapte, de la capătul satului, se auzise fluierața lui Todor Băbău, iar nevastă-sa, care îl recunoștea și în somn, aproape că dăduse în mintea copiilor:

— N-ai murit, Todore, n-ai murit, dragule, am știut io, am știut...

Tot într-o fugă, a luat-o pe ulița mare, prin ploaia care urma căldurii de peste zi, până ce, lovindu-se de-o arătare, a căzut în noroi, fără să ia seamă de hainele ude și murdare, pe care le purta:

— Todore, tu ești, omu' meu?!

— Ba! Io mi-s Hornoi; Todor nu-i mai.

Și l-a și înjurat pe mai-marele său.

— Tooodoreee, auzi-l, cât mă mânieceee, se plângea femeia și mult ar fi trăit aceeași durere dacă nu ar fi auzit un alt fluierat, chiar în apropiere, și o voce cunoscută, aspră și răgușită:

— Ană!, i-a spus nevastei, tu n-ai somn?!

Femeia, mânjită cum era, i s-a aruncat în brațe și, ca să nu audă Hornoi, a întrebat în șoaptă:

— Todore, unde-ai fost?

— M-am ascuns, asta am făcut până acuma, i s-a răspuns, tot așa, cu glas stins, ca la păcat; și: Mi-o fost rușine, Ană, da, mi-o fost rușine, numa' să taci, că-i gata, mi-o trecut.

Și, ca din senin, Todor Băbău a fluierat din nou semnalul:

— Noaptea, boactării nu dorm, că d-aia-s boactări, să fie treji și cu mintea limpede, să păzească satul și somnul, și cămărilor, și vitele.

Se credea că Maroji ar fi dat drumul șerpilor în piață pentru că prea multe se vorbeau despre tunelul săpat pe sub Mureș și că, acolo, sub apă sau poate în flăgăriștea necurată, vietățile acelea ar fi avut cuiburi întregi, vizuini sau culcușuri, iar slugile omului cu caii cei albi și chiar și aceia care construiau moara din

Cutina i-ar fi prins și i-ar fi azvârlit în toiul nopții la mijlocul satului, ori ar fi ascuns șerpii în sac, în coșul cu ouă sau în tașcă, asta din ordinul stăpânului lor, ca să se distreze ori să-și bată joc, ceea ce cu greu s-ar fi putut dovedi.

Despre Maroji nimeni n-ar fi putut spune exact câți ani avea; era atât de bătrân, încât moșii sau babele, care l-ar fi putut cunoaște din tinerețe, muriseră de mult, iar alții, ca Todor Băbău sau Nica Uspăț, se mulțumeau să declare, dacă erau întrebați, că vârsta lui Maroji nu ar număra suta de ani, ci ar fi cu zece, cu cinci sau cu doi ani în preajmă, oricum, bine-ar fi fost, ziceau ei, dacă primăria ar avea acte doveditoare, ca să se lămurească pentru totdeauna nedumerirea oamenilor, care, numai auzind numele lui Maroji, cum că, bunăoară, „am fost în Cutina, la moara lui Maroji”, și întrebau: „da’ câți are?”

Nimeni nu intrase vreodată în casele bătrânului, deși speculații se făceau mereu, iar Todor Băbău, supărat că nici el, șeful boactărilor și toboșarul primăriei, n-avusese acest drept, mințise că pătrunsese în sufragerie, în bibliotecă și în cămară, vizită pe care o

povestise cândva, la piață; tot ceea ce își închipuia, din vise sau povești, că și-ar găsi înfățișarea și locul într-un castel fermecat, Todor Băbău le aplica la încăperile lui Maroji, explicând pe înțelesul tuturor ce mobile uriașe există acolo, cât casa, mese lungi și încărcate de averi, oglinzi mai mari ca omul, picturi cu rame de aur, covoare pe jos sau atârnate pe pereți, cu feți-frumoși, prințese și palate și cai, cărți ferecate cu lacăte, să nu poată fi citite.

— De ce, oare?

— Acolo scrie viitorul lumii...

— Ba, capătu', anu' două mii, când vine popotu'.

— Că deștepți vi-s!

Se mai povestea despre câini de fildeș, despre vase din porțelan și cai de marmură, perdele groase, de culoarea sângelui, care cădeau în valuri pe parchetul lucios și pe covoarele atât de moi, încât te puteai îneca în firele lor.

— Mă, ce poate face omu'!

— Te-ai desculțat?!

— Nu cred, că i-ar fi stricat aeru'.

Și ce parfumuri, și ce flori, și ce femei frumoase, vii sau statui, sau pictate și puse în rame, și ce cântări se auzeau prin pereți și

dulapuri; în sus, spre etaj, cum ai urca în podul caselor obișnuite, se căsca o scară largă, largă cât drumul, mărginită de lumânări veșnic aprinse, la rădăcina căreia ședeau două slugi îmbrăcate în haine cu bumbi sclipitori și nădragi albi ca spuma.

— Dracu' i-o văzut pe ăștia prin sat!

— Mai știi...

Și mai spunea Todor Băbău că s-ar fi dus și în alte camere, cu bunătați, dar când să înceapă, atunci, pentru prima și ultima oară, să povestească ce alte mari minuni se aflau în casa lui Maroji, apăruse, ca din senin, Țuper, care, prinzând câțva din istorisirile boactărului, plin de ciudă că fantezia aceluia îi copleșea pe cei din jur, îl supără cu vorbe de ocară:

— Ho, bolândule, că îi spun lui Maroji și o să asmută câinii!. Ia, auzi, moșule, câți dinți are Maroji?! I-ai numărat?!

Todor Băbău, trezit parcă din somn, ca și ceilalți, care îl ascultaseră fermecați, își luase toba peticită și pornise spre primărie, nu înainte de a întoarce capul, zi când:

— Bine, bine, Șofronie, bine, bine, că ție-o veni și ție rându'! – asta ca un blestem.

Țuper își umflase fâlcile și slobozise aerul, asemenea unei descărcări lumești; răs și

batjocură din partea celor care, până atunci, îl ascultaseră cu mare atenție pe Todor Băbău.

Casa lui Maroji era așezată în dreapta drumului spre Pecica, tocmai în livada cu duzi, pe malul cel de sus al Mureșului. Deși nici despre plantație nu se știa a cui o fi și cine o fi sădit duzii, că în sat prunul avea căutare, Maroji înconjurase livada cu două rânduri de gard, unul din lemn, altul din verdeată, iar intrarea se făcea cam de-a-ndoa-selea, adică nu în vecinătatea uliței care tăia satul, ci în partea mărginită de Mureș; poarta era veșnic deschisă, doar că, pe două fire din oțel, se preumblau câini flocoși, cât viteii de mari, parcă sălbăticiți, al căror lătrat se auzea până la biserică, încât se credea că urlau lupii în Ghedeș.

În afară de moara din Cutina, Maroji nu avusese nici o avere, pământ sau batoză, numai cai, cai de rasă, cu care ieșea prin sat, marțea, dar fără să se oprească la piață. Unii îl așteptau, să-i vadă birja și armăsarii, știau că la ceasul șapte al dimineții se întâmpla de fiecare dată această trecere, se așezau cu fața spre drum și își scoteau pălăriile.

— De ce-l salutați?!

— Așa, că nu ne-a făcut nici un rău.

Se holbau unii la alții și își vedeu de treburi,

fără să se mai întrebe încotro se ducea trăsura și ce făcea până la ora amiezii, când, în bătaia clopotelor de la biserică, se înapoia spre casă, tot în trapul cailor și tot cu obloanele închise.

— Poate că Maroji nici nu mai trăiește.

— Până și caii or fi morți, nu?!

Și nu numai vârsta nu i se cunoștea lui Maroji, dar nici chipul, ochii, mersul, statura; nici că ar fi român sau de o altă nație, că ar fi însurat sau nu; se vorbea că ar fi avut doi copii, doi băieți; aștia, încă înainte de războiul celălalt, s-ar fi dus în lume și n-au mai venit îndărăt, deși se zvonea că ar trăi la Timișoara, unde ar avea fabrici și bani, iar marțea, când bătrânul pornea la drum, se întâlnea cu ei la Nădlac, să se vadă și să-și dea aur, care cui nu se știa.

— Ce om o fi ăsta – zise și Florea, într-o seară, când trecea cu Ceampaș pe lângă livada cu duzi și, dinăuntru, se auzeau câinii –, că stă ascuns ca un dihor?!

Ilie nu-i putea răspunde, îl încercase și pe el curiozitatea de-a afla tainele lui Maroji, încă de când se construia moara din Cutina și se ducea, să stea de vorbă cu secuii care lucrau acolo; îi întreba dacă bătrânul îi angajase la lucru, dacă intraseră la el în casă și îi auziseră vocea, dar, și asta îl zăpăcea pe Ceampaș,

oamenii aceia nu aveau grai ori nu voiau să-l aibă, fiindcă nici nu le păsa că era cineva alături și tăceau ca lemnul pe care îl ciopleau cu mare iuteală, încât din el săreau așchii lungi și late, mușcate de securile lor pricepute într-ale lucrului. Se apropiase, în câteva rânduri, și de livada cu duzi, se chinuise chiar să treacă de primul gard, dar, cine știe prin ce minune, câinii îl auziseră imediat și se și năpustiseră spre curios, alungându-l.

— Mă, Gligore – îi trecu o idee, cândva, lui Florea –, mă, tu, care ești poștaş, nu-i duci v-odată scrisori sau ziare?!

— Parcă nici n-ar fi suflet de om în flăgăriște... și cât aș fi vrut și io să intru în casă... Poate-o căpăta și el ceva... Dac-o trăi cineva acolo.

Unii credeau că în palatul dintre pomii îngrădiți s-ar ascunde bandiți, criminali, hoți, oameni răi; aceștia, ca să scape de pedeapsa relor lor, ar trăi în mare taină aici.

— Da' bine, primăria, primăria n-are dreptu' să controleze?! – se minună Solovăstru, într-o seară, la birt.

— Și Văzoc ăsta de ce nu-și încarcă pistolu' și nu împușcă javrele alea care stau de sentinelă?! – îi răspunse, tot printr-o întrebare, Florea.

Și se părea că niciodată adevărul nu va ieși la iveală, că Maroji, de-ar muri, ar duce cu el în mormânt o poveste neștiută, cum era și aceea că din casa sa ascunsă între duzi s-ar fi săpat tunelul pe sub Mureș, iar tunelul n-ar fi fost făcut de el, ci de turci, nu cu mult înainte ca prințul de Savoya, prin o mie șapte sute și ceva, să-i fi bătut măr la porțile Timișoarei. Și că tunelul ar avea ochiuri de sticlă pe sub apă, să se vadă peștii, să pătrundă lumina, chiar și niște țevi ar fi, pentru aer curat, altfel cei care treceau p-acolo s-ar fi sufocat; se mai spunea că toți aceia care au aflat de canal ar fi dispărut fără urmă, iar oasele lor încă se găseau în adâncuri, hâde, mâncate de broaște și șobolani și șerpi.

— Dacă avea carte, Todor ăsta ajungea om mare, socotise Deliman, sincer, fără părerea de rău a celui invidios.

— Fras!, ripostase Țuper, pe când nu pierise. I-un mincinos și jumătate, care se ține ocoș.

Și trase o înjurătură, nepricepându-se cui: lui Deliman ori lui Băbău.

Acum, în așteptarea trăsurii lui Maroji, venise și Lăpușcă, așa cum căuta adesea să se afle în preajma lui Mihai Trifu, „ăsta, dacă mă

ia la ochi răi, mă poate băga-n pușcărie”, se temea notarul; trăsesse cu urechea de câteva ori la convorbirile telefonice ale străinului și, când își dăduse seama ce puteri are, încercase să-i fie pe plac, să-i zâmbească întruna, în orice situații, să-și îndoaie șira spinării când saluta, când i se adresa, voise să-i spună „tovarășe Trifu”, nu-i ieșise nici un sunet din gâtleej, nici cu „domnule dragă” nu se împăcase, era o formulă prea intimă, nefirească; renunțase și la tovarășe și la domnule, conversând direct, și așa i se păruse că se rezolvă dilema.

— Ce-ați făcut în piață? Ați vândut, ați cumpărat?, întreabă Mihai Trifu.

Notarul se fâstâci; „aha, știe ceva; ce dracu’ să-i spun?!”; cu un gest reflex, prinse rama ochelarilor și o așeză mai sus, spre rădăcina nasului; privi spre Todor Băbău, care se strădui să pară neatent, doar că în sinea sa îi așteptă răspunsul: „să te-aud, Lăpușcă, ce minciună scornești...”

— Nimic.. Mai nimic..., se chinui să vorbească, în același timp alegându-și și cuvintele și gândul. Abia am venit, că am mult de lucru la primărie. O murit o babă de din sus, i-am făcut actele, că nu-i ușor să ștergi pe cineva din evidență.

— Fie sănătoasă, interveni boactărul, să-l întrerupă. Avea o sută de ani. O cunosc și io... Ieri o murit... Grâul, grâul cu cât l-ai dat?!

(„Te-am prins, vezi, știu tot.”

„Bine, moșule, mai stăm noi de vorbă.”)

— Chiar, cum se vinde grâul?, se dovedi curios și Trifu.

— N-am avut mult, doi saci, atâta tot.

— Doi?!, sări Todor Băbău. Atâția i-ai vândut lu' Arcadie, pe datorie, că-i mai cu folos. Dai boabe, ai oameni la lucru, nu?!

— Așa?!, se miră Văzoc, că n-am știut.

— Nu fă pe prostu', șefule, doară n-ai picat din cer!

(„Cine m-o fi adus aici?! și nici în încăierarea cu Popianu nu m-am descurcat... Hopa, n-am căpătat pistolu'.”)

— Pistolul', știți, pistolul' meu îi la dumneata.

Mihai Trifu scoase arma din buzunar, îi mângâie patul, țeva, ferindu-se să atingă cocoșul.

— Am uitat... Te rog s-o cureți. Rămâi, să vedem ce-o fi...

Maroși nu trecuse încă pe drumul său obișnuit în zilele de piață: dimineata, spre Nădlac, prin șeitin, la amiază, spre casă, cam la aceleași ore, în caleașca sa cu draperiile trase,

neagră, ca un dric, cu ferestre pictate și roți lucitoare; ardea satul de curiozitate să afle care e pricina călătoriilor repetate în fiecare marți, de ce nu le face duminica sau joia, unii puteau să și jure că Maroji dorea să le facă în ciudă, să-i pună pe gânduri, să se mire tot prostul; alții, precum Todor Băbău, ziceau că sărbătoare adevărată era ziua pieței, când toată lumea ieșea în centru, nu să meargă la biserică, pe cât să umble prin mulțimea care vindea ori cumpăra cele trebuincioase.

Văzoc, însărcinat cu ordinea publică, regreta că n-a avut el ideea cu blocarea drumului lui Maroji, adică să-i fi ieșit în cale, să scoată arma, să oprească trăsura, ca, de acolo, să someze scurt și răspicat:

— În numele legii, jos!

După aceea, ar fi văzut cu ochii săi cum arată la față boșorogul, ar fi cotrobăit prin caleașcă, la locul bagajelor, la osii, peste tot, convins că ar fi găsit arme și aur, chiar și dolari americani; ar fi raportat la Arad cât de vigilent a fost, cum el, punându-și viața în pericol, înfruntând dușmanul de clasă, a zădărnicit uneltirea în contra rânduielilor celor noi.

(„Hă, hă, m-ar fi sculat șefu' în picioare, m-ar fi strigat pe nume, io m-aș fi uitat în sală,

să mă fălesc; luam poziția de drepti și n-aveam nevoie de răsplată, de premiere, ca să spun: *servesc patria!*”).

Todor Băbău, la rândul lui, suferea, obișnuit cu Maroși și trăsura, ca și când asta făcea parte din însuși cursul pieței, fără ca el să mai anunțe prin sunetul tobei că, la un ceas anume, se va întâmpla acea trecere tainică, așadar, lui Todor Băbău nu-i era totuna că trebuia să înghită o asemenea supărare: Mihai Trifu cerea să cerceteze atelajul, nu el, boactărul, toboșarul, cel îndreptățit, curiosul satului, deșteptul pământului, stăpânul lumii de-aici, și necazul i se repeta după intervenția omului cu pistolul; „barem să nu vină”, socoti în sinea sa, ca și șeful de post, „deștept ar fi s-o ia pe altă uliță, acumă, o singură dată”, gândi și celălalt.

Todor Băbău începu să bată tactul cu piciorul drept, pe stângul sprijinindu-și greutatea trupului, adică oasele, că mult nu era; pe cum îmbătrânea, devenea tot mai firav, se usca, mușchii i se înmuiau, pielea i se întindea ca o bășică pusă în bătaia vântului, până și înăuntrul său simțea inima mai mărunță, plămânii se dovedeau leneși, stomacul i se micșora, se sătura și cu un pahar cu apă, cu o

felie de pâine, iar dintr-un pui abia mânca o aripă și pipota, că-și vedea burta umflată și, toropit de somn, se întindea pe pat, unde dormea buștean, cu gura căscată, să intre și să iasă cât mai mult aer, în ajutorul nărilor, umflate și ele.

(„O să mor în somn, să nu aud cum mi se oprește inima, așa că, pe când baba s-o trezi, io n-oi mai fi viu.”)

Întotdeauna își dorise o moarte ușoară, fără dureri, fără boli, și, mai ales, să nu zacă, neputincios, cu mințile duse, cu picioarele sleite, încât să aibă nevoie de îngrijiri, să fie hrănit, și curățat, și spălat, ca un prunc de țată.

Bătrân, el, Todor Băbău, se bucura că poate umbla, că își petrecea nopțile la primărie, chiar și diminețile de duminică și de marți, când își dădea seama că se cuvenea să fie în miezul lucrurilor, altfel s-ar fi căit amarnic ca, seara, ceilalți boactări să-i aducă noutățile de peste zi; or, nicicând omul nu se mulțumește cu amintiri povestite de cei din jur; întâmplările trebuie trăite, văzute, auzite și numai așa, credea moșul, se pot judeca, se pot așeza în memorie, lângă altele, asemănătoare, în lanțul ascuns al sufletului fiecăruia:

— Țin minte că, tot așa, acum douăzeci de

ani, într-o primăvară, când iorgovanii erau înfloriți, pe Maroji l-or atacat niște hoți. Și Maroji i-o-mpușcat, fără judecată – și bine le-o făcut.

Văzoc, parcă trezit din amorteala așteptării, ascultă cele spuse de bătrân, mirându-se:

— Chiar?!

— Chiar-chiar!, încuviință scurt Todor Băbău, care se aștepta să fie întrebat de Mihai Trifu.

Acesta rămăsese cu privirea fixată pe linia drumului, spre orizontul în care ulițele, împreunate, îi dădeau impresia că formează un zid:

— Nu mai vine, spuse ca pentru sine. Data viitoare vom avea noroc.

— Dacă are pușcă, domnule Trifu?!, îndrăzni Lăpușcă, temător. E mare pericol să...

— Noa, și?!, îl întrerupse Băbău. Mori și gata!

— În mine nu trage, că nu i-am făcut nici un rău, asta s-o știi!, zise, categoric, bătrânul.

De fapt, era convins că exact așa se va întâmpla, Maroji cruțându-l: „Oh, pe dumneata, dragă Băbău, nu sunt supărat. Ești un cetățean cumsecade!”.

— Nici cu mine n-are nimic de împărțit, se liniști și Văzoc. Acasă la el n-am fost, la post

nu l-am adus, apoi port uniformă și, dacă trage într-un jandarm, legea-l pedepsește și mai și, că trage-n stat, iară statu' nu iartă!

— Ba bine că nu!, râse Lăpușcă. În loc d-un glonț, o să se aleagă cu două!

Și hohoti; încetă, închipuindu-se cu moartea în față: „Domnule Maroji”, i-ar zice, „eu mi-s notarul, Lăpușcă, mă cunoașteți, om bun, m-or obligat să stau aicea, nici n-am pistol, ăsta are, Văzoc, ai grijă.” și s-ar ascunde în spatele cuiva, al lui Băbău, care e bătrân și n-ar avea de ce să mai trăiască. „Te știu, notare”, i-ar întoarce-o Maroji, „te știu prea bine, că ai fi vrut să pui mâna pe pământul din Cutina și pe moară, așa-i?!, vezi că n-am uitat?!, și-acum a venit vremea să dai socoteală, că te-ai înhăitat cu comuniștii.” „Să mă bată Dumnezeu! Pe onoarea mea! Din-contră, nu-s cu ei, îi fur cât pot, îi sabotez... și la calea ferată întârzii săpatul, fac pontaje greșite, vând traverse, că-s bune la foc și ca stâlpi de gard...” „Lasă, lasă vorbele... Vino mai aproape, să te ochesc din primul foc, să nu te doară, că-s tare milos, nu pot vedea cum moare nici un porc înjunghiat”. „Vă implor” – și ar cădea în genunchi, ar săruta scara trăsirii, roțile, copitele cailor – „iubesc viața, nu mă nenorociți!...”

— De ce să tragă?!

Ceilalți trei tresăriră. Vorbise Mihai Trifu, care se întoarse spre ei. Îi văzură fața, ochii scăldați în licoare, zâmbetul din colțul gurii; oare le citise gândurile?!

Reluă întrebarea, pe un alt ton, mai liniștitor:

— De ce să tragă?! Doar nu e sălbatic...

— Nu-i sălbatic, nu, grăi Todor Băbău, numa' că-i nebun, și asta-i mai rău.

— Știi dumneata că-i nebun?!

— Știu... știu... De unde să aflui?!, că nu l-o văzut nime cum arată, poate că nici nu există – cuvinte care îi surprinseseră pe cei de față. Se uitară unii la alții:

„Asta ar fi prea de tot.”

„Și trăsura?!”

„O fi a altuia, de la Pecica.”

„Poate ni se pare că-i trăsură... Poate că nu-i nimica...”

„Nici nu țin minte s-o fi văzut.”

„Noi om avea mințile rătăcite... Am bolânzit toți deodată...”

— Să mergem la treburile noastre, propuse Mihai Trifu.

— Și dacă vine?!, își regăsi curajul șeful de post.

— Păi, așteaptă-l tu singur, fusese părerea

lui Băbău. Îl întrebi de sănătate, cum o duce cu reuma, ce-i fac câinii...

— Nu-ți bate joc, moșule, te rog să mă respecti.

Întră în vorbă și Lăpușcă, mulțumit că întâlnirea nu va mai avea loc.

— Plec și eu, că astăzi vin înjinerii de la calea ferată, să vadă lucrările...

— Și răchia!, nu-l iertă boactărul, care-i și trase cu ochiul: „Îți dai seama că știu tot?!”

Notarul îi răspunse printr-o încruntare a sprâncenelor.

Lăpușcă se și îndepărtase; auzise sau nu, însă nu continuase discuția.

— Va ploua?

Mihai Trifu roti ochii în sus; nori dolofani, cărunți, năvăleau dinspre miazănoapte și se încălecau pe cerul de deasupra lor; lumina zilei pălise și aerul începuse să cutreiere crengile plopilor din centru, să sufle în praful drumului, de unde se iscau vârtejuri și rafale, la început cu icneală, ca pe urmă schimbarea vremii să fie tot mai hotărâtă, de parcă se tulburase un suflet și întrânsul se pornise să crească mânia, nervul ciudei; la oraș, constată Mihai Trifu, cerul pare mai îngust, cât poți cuprinde distanțele dintre acoperișuri și turle,

iar omului, grăbit și nepăsător, îi scapă nașterea ploilor, și se trezește, dintr-odată, că în jurul lui plouă, ninge, e cald; caldarâmul, asfaltul suferă sau se bucură de minunile de sus, de toanele norilor și de desfătarea soarelui; la sat, natura e altfel, nu are discreția femeii, nici încăpățânarea bărbatului: se desface, întreagă, precum goliciunea iubirii, ca un sentiment trăit și dovedit, sincer, fără minciuni, fără ocolișuri.

— N-o să vină ploaia peste noi, sosi, cu întârziere, părerea lui Todor Băbău. Norii se duc mai încolo, în Banat.

„Ptiiu, ce om!, își spuse Văzoc, cu ciudă. Buricu' pământului!”, dar privi cuminte spre Mihai Trifu, căutându-i gândul. Ca să nu greșească, aprobă:

— Și eu cred că nu se strică vremea. Ar tuna...

Atât îi trebui boactărului:

— O știut Maroji ce face. Și tu, când i-ai trimis vorbă să stea acasă, că-i de rău.

Nici măcar nu râse.

Lui Simion nu-i fusese chiar așa de greu să-l bănuiască pe Ceampaș, că acesta furase crucea, în seara aceea când Florea îl ținuse de vorbă; aha, cei doi plănuseră fapta, să-i facă rău, lui, gropar și paznic al cimitirului. Nu i se mai întâmplase una ca asta, nici chiar înainte, când trăia bătrânul, deși se temea ca nu carecumva să fie atacat și devastat cavoul familiei Maroji, unde el însuși ar fi fost curios să intre, să vadă totul pe îndelete, să desfacă sicriele și să le scotocească de averi; morții aceia bogați aveau verighete și dinți de aur, cruciulițe de argint, inele cu briliante, așa ar fi trebuit să fie, poate că și hainele și încălțările lor ar mai fi bune de purtat în zilele de sărbătoare; se urcase, cândva, pe clădire, voise să caute o cale de a pătrunde spre micul altar, dar acoperișul era o placă de beton, imposibil de străpuns; atunci, se întreba, cine oare aprinde lumânările dinăuntru, cum de nu se

stinge nicicând flacăra lor, când or fi murit morții dinăuntru, că el nu ținea minte ca să fi văzut vreodată ușa deschisă. Poate că tatăl lui păstrase taina și o dusesse cu el în mormânt, plătit sau amenințat să tacă de-a pururi, poate că tot el, până trăia, aprindea și schimba lumânările, iar apoi, în același secret, venea un altul, din sat, tot pe furiș, dar când?

Deși șezuse nopți în șir la pândă, legase și câinele în preajma cavoului, să-i dea de veste, nu aflase nimic din ceea ce îl interesa, așa că în fiecare dimineață, de cum se trezea, prima grijă îi era un drum până acolo, se apropia tiptil de ușă, privea prin deschizătura mărunță, zărea altarul luminat, se mulțumea să constate că toate erau la locul lor și se întoceă acasă; uneori înjura, supărat pe el însuși, pe neputința sa de a cunoaște adevărul, pe faptul că tocmai cimitirul pe care îl stăpânea avea ascunzișuri.

Aceeși curiozitate îl ardea și pe Todor Băbău, încă de multă vreme, cam de când se amestecase în treburile satului, adică de când făcea politică; după primul război, ca primar de-o vară, venise cu ideea de a sparge ușa de stejar, și de a deschide cavoul; numise și o comisie, în frunte cu el, pregătiseră topoare, ciocane, drugi de fier, cu care să străpungă

lacătele, poarta, zidăria, orice; explicase inițiativa prin aceea că el, ca ales al obștei, trebuia să cunoască fiecare cotlon al satului, să le explice oamenilor, dacă ar fi întrebat, câți kilometri sunt până la Pecica, de unde izvorăște Mureșul, ce avere are Neumann din Arad și ce anume se află în cavoul familiei Maroji, câți morți și câte moarte, cum de ard lumini și tot ce-ar mai fi putut să fie dezvăluit la fața locului. Doar că, ajunsă în cimitir, comisia s-a împărțit în două tabere: una a lui Todor Băbău, singur, alta a celor rămași, hotărâți să nu spargă și să nu dărâme nimic, să lase totul ca înainte.

— Vă e frică, ha?!, se înfuriase primarul.

— Ba, ripostase chiar Nica Uspăț, tânăr și el pe atunci, abia întors din război, nu-i frumos ce facem, să scormonim mormintele, ca tâlharii.

La care Todor Băbău venise cu o ultimă și mare cauză:

— Și ce, vreți să murim proști, să nu știm ce-i înăuntru?!

— O să aflăm cândva..., și cei din opoziție plecară, învingători.

După ce ieșise din primărie, unde stătuse de vorbă cu șeful boactărilor de noapte, Simion se îndreptă spre casa lui Ceampaș; după primul colț de uliță, se oprise câteva clipe, gândindu-se

că n-ar fi fost rău să-l anunțe și pe Văzoc, să se știe, numai că renunțase, de teama că va afla și preotul; își văzu de drum, cu orice risc, dator să caute făptașul, să găsească crucea lui Țuper ; o va pune la locul ei, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, va grebla pământul și va sădi flori fără miros, ca de hârtie, îi va spune lui Ceampaș că iertarea de blestemul morților depinde numai de el, adică să-și recunoască păcatul, vina.

Ajuns la ușa birtului lui Dolaș, groparul își zise: „să văd dacă nu-i p-aci”, așa că intră cu acest gând, aruncă o privire prin încăpere, îi salută pe cei de față și se apropie de tejghea:

— Ceampaș, Ceampaș n-o fost?!

— Ce-ai cu el?!, i se ocoli răspunsul. Ai de gând să-l duci în morminți?, mai întrebă Dolaș, el însuși mirat de vizita neobișnuită a lui Simion, de care știa că bea, dar numai singur, în cimitir, fără martori; nici măcar la priveghiuri nu venea, asta ca să nu-l apuce dorul de răchie în văzul lumii; ca plată pentru săpatul gropilor cerea băutură și mâncare, nu bani, primea și haine, dintr-ale mortului, haine încă bune de purtat, pantaloni, cămăși, laibăre, bocanci și ciorapi de lână, de care nu mai avea nevoie, era deajuns un mort primăvara, altul iarna, încât își umplea șifonierul, putea să-i

fericească și pe alții, mai necăjiți, doar că, de zgârcit, aduna tot felul de lucruri, le lăsa claie peste grămadă, până năpădeau moliile și putrezeau, obicei preluat de la bătrânul său tată, cel care i-a tocat viața cu: „Meserie ca asta nu se mai găsește, că omul la necaz e darnic cum îi Dumnezeu, și nimeni pe lume nu vrea să-ți ia locul. Slugărește-i pe toți cât trăiesc, că apoi ei vor fi averea ta! Până și Maroji o să se mute aici, că n-are scăpare, până și popa o să aibă groapa lui, la comanda preotesei, cu ușă și fereastră, cu tulipan la cap, lângă cruce, să-i țină de umbră și să-i prelungească viața în rădăcinile, în frunzele, în florile sale”. Cam așa îl lămură pe Simion groparul, cel bătrân, rămas văduvoi și din cauza dragostei sale față de cimitir, unde numai iarna era greu, când se săpa în pământul înghețat; auzise că la oraș se făceau afaceri mari cu locurile de veci, oamenii voind să-și păstreze neșters numele, mulți comandau fotografii, alegeau poezii și proverbe, plăteau artiști să le sculpteze bustul, iar cei mai cu stare cereau statui, să fie înfățișați în marmură cu pălărie, cu pelerină pe umeri, să se vadă și cureaua de la pantaloni și papionul, pantofii și lanțul ceasului ascuns în vestă; bătrânul vizita cimitirele din Arad și Timișoara,

stătea de vorbă cu groparii, care îl plimbau cu automobilul, îl invitau la restaurant, se minuna cât erau ei de cunoscuți de lumea bună a orașelor, li se spunea „domnule...”, el nu venea cu mâna goală de la țară, ci sosea încărcat cu bunătați, cu șunci și salam unguresc, cu găini grase și ouă cu două gălbenușuri, că erau fericite cucoanele, „vai, ce drăguț, sunteți coleg cu soțul meu?”, i se promiteau vizite la Semlac, nicicând onorate, „știi, avem mult de lucru, sunt mulți morți, e concurență între cimitire, să nu ne pierdem clienții; nici vacanțe n-avem, mai dăm o fugă la Herculanee, la Ada-Kaleh, avem o vilă la Periam-Port”, iar Simion cel bătrân îi sorbea din ochi, fericit că avea acces în asemenea case; uita că nu proprietarii aceia erau colegii săi, ci angajații lor, nenorociții de ciocli, cu clopuri și haine negre, plătiți pe cap de mort și pe număr de cruci luate ca întreținere, de la plantat flori și plivit buruieni până la aprins lumânări și spălat cripte din marmură; nu a apucat să doarmă noaptea în cimitir, „vai, cum să rămâi cu bețivii aceia?”, era condus până la gară cu automobilul, se alegea cu un pachetel cu bomboane și țigări, a căpătat o-dată și un rând de haine pentru ceremonia înmormântării, pe care l-a îmbrăcat

doar de probă, s-a privit în oglindă și i s-a părut caraghios moțul din vârful pălăriei turtite, de care, și-a zis, vor râde cei din sat, iar Todor Băbău îl va batjocori la piață, „und’ ți-i ciucurele?!”, cât să-i fie ciudă și să creadă lumea că și-a pierdut mințile.

Dolaș nu-l mai întrebă pe Simion dacă bea ceva sau nu, că îi și puse în față un deț cu lichior.

— Îi dulce... Dacă nu ți-i greață..., glumi, birtașul.

Groparul luă paharul în mână, se șterge la gură cu dosul palmei și, când să și-l apropie de buze, simți în ceafă o răsuflare; întoarse brusc capul: era Popianu, care îi făcu semn cu coada ochiului, să-l urmeze. Simion, cu lichiorul sub nări, nu șezu prea mult pe gânduri, că și sorbi băutura, să nu rămână însetat în cazul în care se va întâmpla ceva. Plăti, deși Dolaș insistase:

— Fii sănătos, să poți să-mi sapi groapa, spuse, deși în sinea sa spera să se întâmple altfel, anume ca el să fie care îl va conduce pe ultimul drum pe omul din cimitir, mai tânăr decât el, însă lovit de boala singurătății, de lunga sa feciorie, care lasă urme adânci, roade sufletul, îl macină, îl ucide.

— Hai, mă arșeu!, strigă Popianu nerăbdător din colțul în care ședea, cu masa

lipită de fereastră, cu vedere la stradă, să poată urmări și mișcarea uliței și cea a birtului, birt în care intra cât să se găsească în lume, altfel țiucă și mâncare avea, nici de lucru nu ducea lipsă, numai că un neastâmpăr îl împingea mereu în a-i ține locul lui Țuper, nemulțumit de tot ceea ce se petrecea în jurul său, supărat pe sat, pornit împotriva celor care îndrăzneau să deschidă gura, să aibă păreri, să grăiască în public înaintea sa.

Acum, cu Simion în față, fără să fi aflat încă de dispariția crucii, ținea să știe de ce anume groparul umbla la birt; și-l închipuia, ca de fiecare dată, pe Țuper în asemenea situații – „Oare Șofronie ce-ar fi făcut dacă ar fi trăit?!” –, era mereu apăsător de grija de a-i supăra și domina pe cei din jur, mai presus decât ar fi putut s-o facă primarii sau preoții, cei care stăpânesc cu blândețe, cu vorbe, cu promisiuni, cu zâmbete, cât să zăpăcească prostimea, și nu prin puterea cea adevărată a ordinului, a amenințării, a fricii, a pumnului sau a focului; da, prin foc și pară, cum ar fi vrut s-o facă Țuper, idolul său, atunci când a mistuit în flăcări saivanul din Cutina și s-a sfârșit și el în necazul ce a urmat. Poate că numai de ciudă a ridicat capul Popianu, de ciudă că Șofronie a

fost în stare să greșească, să-și afle nănașul în câinele lui Solovăstru, Gheorghe, cum îl chema, cel care i-a rupt beregata la sălaș, după urmărirea prin Ghedeș, în noaptea de Crăciun.

— Ce-i?, zise Simion, așezându-se pe-un scaun; la masă îi găsisese pe Deliman și pe Popianu ăla micu, stând drept, ca la paradă; îi și dojeni:

— Voi ce dracu' faceți la birt?!

— Scoală, și-nchide gura, îl făcu Popianu să tresară; că n-avem vreme de lenevit. Ce-ai făcut la primărie, că n-o murit nimenea?!

Groparul își plimbă privirea pe chipurile din fața sa, simți pofta alcoolului, l-ar fi chemat pe Dolaș să mai aducă un pahar cu lichior sau cu țuică, ar fi vrut să fumeze o țigară, dar, mai ales, îi venea să plece, să părăsească birtul și să se întoarcă între morții săi, în liniștea cimitirului, să bea cu câinele alături, să zacă în muțenia sa, cum și-l închipuia pe chiorul acela de Ceampaș.

— Știi să te joci de-a biliardu'?!, îl scoase Popianu din refugiul gândurilor.

— Nu, nu mă pricep, se grăbi să răspundă.

— Te temi, ha, te temi că-ți pierzi averea, nu?!

— Nu, nu mă tem, numa' că n-am învățat.

N-am avut vreme, știi, n-am avut vreme.

Nu-i era frică de Popianu. I se părea că, atunci, se dovedea a fi tare, stăpân pe situație, purtând o taină, pe care a auzit-o doar Todor Băbău și nimeni altul, dacă nu s-o fi auzit între timp în sat, ceea ce nu putea să se întâmple, boactărul promițându-i că vestea nu se va răspândi.

— Și, dacă nu-i cu supărare, care ți-i drumu?!, încercă din nou Popianu. Îl străpunse cu lumina ochilor întâi în frunte, apoi sub streășina sprâncenelor, să-i găsească locul în care minciuna se întâlnește cu adevărul și obrazul pălește dacă omul nu e sincer după cum s-ar cuveni să fie.

— Mi-o fost dor de partea asta de sat, găsi Simion un rost plimbării sale. Că doară n-am umblat p-aici de mulți ani, de când s-o prăpădit Țuper , știi tu, când cu saivanu' din Cutina...

— Hooo!, sări Popianu, ca ars. Te-am prins, hooo!, te-am prins!

Îl apucă de gulerul hainei și-l trase cu putere:

— N-am înțales, ce-ai spus, lămurește-mă, de când n-ai umblat la birt...

— La birt, la birt am fost, numa' prin sat n-am avut ce căuta.

„Dacă mă lovește, îi sparg capu', aici, pe loc, orice-ar fi; și io care mă gândeam să-i cer ajutor, să găsesc crucea!”.

Se smulse din brațele lui Popianu și porni în grabă spre ușă, fără să scoată o vorbă nici măcar să mai salute. De la tejgheaua sa, Dolaș îi trase cu ochiul, îndemnându-l să plece cât mai iute, să-și vadă de cimitir și de morți, că de cei vii are el grijă, să-i îmbete, să-i ametească.

În drum spre casă, după ce, fără prea mult chef, băuse cu Solovăstru câte doi deți de țuică și cumpărase o sticlă de-un sfert pentru Ceampaș, Florea se despărți de cumnatu-său la colțul străzii, cu gândul să treacă pe la orb; răchia, deși puțină, îi tulburase firea, se îmbăta pe măsură ce umbla, de parcă cineva îi sugea vлага, îi slăbea vederea, genunchii, iar o pompă imensă îi presa pieptul și venele; regretă că nu continuase drumul împreună cu Solovăstru, să-l însoțească până acasă.

Ajuns la Ceampaș, coborî din căruță, de unde se oprise în dreptul ferestrei, își plimbă degetele pe geamul murdar, ciocăni ușor, de trei ori, același semnal, apoi intră în curte, pășind anevoios pe cărarea croită printre buruienile care crescuseră mari, cât gardul, cu tulpini groase și flori urâte, cum nici în Cutina nu se văzuseră până atunci, încât se și întrebese dacă nu le-or fi adus vânturile din pustietăți sau cocostârcii

le-or fi cărat din țările calde ale iernilor lor; ierburile nici n-aveau frunze, cât spini, smocuri de spini, iar bețele erau parcă acoperite cu solzi, printre solzi țâșneau fire de păr, țepi, ca pe bărbia babelor ori pe nasul moșilor; rădăcinile ieșeau mult deasupra pământului și nu toate erau îndreptate în jos, ci unele și spre tulpinile vecine, în care se înfîgeau până în măduvă, ca să fure hrană și viață; se agățau cu ghearele și de nucul din curte, mușcau din scoarța lui, cât să-l sleiască; țepii erau plini de muște moarte, de frunze uscate, din care s-au hrănit; Florea privi prin tufele acelea neobișnuite și se cutremură de ceea ce îi era dat să vadă: șerpi, șobolani, un pui de găină; avu senzația că rădăcinile buruienilor pătrunseseră din toate părțile prin trupurile lor, parcă erau cusute cu sârmă; își feri picioarele, simți chiar o înțepătură prin pantaloni, cât să i se pară că îl mușcase o viespe, se uită într-acolo și rămase uluit la mișcările iuți ale rădăcinilor plantelor; nici nu știu ce să facă, să fugă îndărăt ori s-o ia, tot în goană, spre târnat; se simți, câteva clipe, încolțit de o haită de dușmani, câini sau lupi, sau oameni răi, amenințările sporiseră, gleznele i se umflaseră, până ce începu să strivească ierburile încolăcitoare ca și când ar fi vrut să stingă flăcări de pe troscotel.

— Nu, ai grijă, nu le omorî!, auzi vocea lui Ceampaș, ieșit în prag. Hooo!, mai răcni orbul, un hooo! legănat, ca o dojană.

Și, deodată, fâșâind, rădăcinile se retrăseseră în teci, capetele buruienilor se întoarseră spre gard, ca și cum asupra lor se abătuse un vânt aspru; țepii și frunzele se lipiseră de tulpini.

— Ce dracu’-i aici?!, exclamă Florea, surprins de mișcarea plantelor.

Chiar că se speriasc; și vocea îi tremura și nu scăpa de valul de nădușeală izbucnit din bătăile în suiș ale inimii și din chingile transpirației ce-l încolăcea; încercă să păsească; târî piciorul stâng, ca la mers, dar mușchii îi împietriseră, fără să ia seamă la comenzile gândului; tot așa se întâmplă cu mâinile, când vru să caute în buzunar – nu uitase, ca prin minune, ceea ce îl adusese aici –, să scoată sticla cu țuică, să i-o dea lui Ceampaș și să scape de tufele vrăjite și de curtea cea blestemată; culmea e că trecuseră doar câteva zile de când umblase printre ierburi și nu-și amintea să fi pățit ceva; nu, nici brațele, nici degetele nu se mișcaseră, nici gâtul nu i se întoarse când simți în spate un fior, de parcă un snop de buruieni i se urcase pe șale, spre cap, ca volbura pe cucuruz, să-l atace, să-l sugrume.

Abia izbuti să grăiască:

— Ilie, ajută-mă...

Ceampaș își făcu cruce, bolborosi ceva neînțeleș, după care spuse:

— Da' io nu văd, ai uitat?!

Ridică fruntea spre cer, spre lumina pe care el n-o mai putea zări niciodată, regăsi icoana cu chipurile dragi, așa cum făcea ori de câte ori îi era dor sau se simțea singur și al nimănui; femeia și fata îl așteptaseră și-n duminica aceea, se treziseră din somnul în care le lăsase de cu seară, sprâncenele lor abia se deslipiseră de pe globul ochilor, aveau chiar și roua odihnei, cămășile erau ude, strânse pe trup, vedea și sânii iubitei, pe care doar el, dacă voia, putea să-i mângâie și să-i adape cu sărutări, Rozalia adormise din nou, mama ei aștepta să se dăruie bărbatului, cât în jurul lor se întindea un parc nesfârșit, o grădină cu brazi și flori, și de izul acela Ceampaș nu putea scăpa, era ca o rană veșnică, cu flori care miroseau a busuioc și tămâie.

— N-auzi, Ilie, trage-mă, că nu pot să mă mișc...

Încremenit și el, orbul se refugiase în lumea întunericului său; ca de fiecare dată, când să-și îmbrățișeze femeia, în imaginile sale, mereu

aceleași, apărea Țuper , și ciudă îi era lui Ceampas că acesta nu avea chipul chinuit, însângerat, dinaintea morții, când îl mușcase Gheorghe de beregată, ci se făcea că se întâlnea cu dușmanul său tocmai la serata la care s-au încăierat, atunci când, la comanda lui Țuper , se cânta numai *Roșie ca vișina*... Șofronie avea haine arătoase, din stofa cea mai bună, cămașă albă, chiar și ceas cu lăntșor, pantofii luceau de atâta cremă unsă pe fețele lor; mirosea a parfum, părul, tuns scurt, cu cărare pe stânga, era pieptănat ca în filme, vălurit, stropit din belșug cu ulei de nucă, așa cum maistorul Costan știa s-o facă numai dacă și clienții plăteau ca la Arad, „scump și fain, că am io prieteni care mă învață cum îi moda și îmi vând tot ce-i mai de preț”. Fiindcă Țuper îl și sfida în aceste închipuiri, el se răzbuna, în lumea întunericului, cu amintirea ultimei lor întâlniri din Cutina, când l-a înfrânt cu vestea că Rozalia, batjocorită în noaptea nunții fără mire, era tocmai fiica lui, „da, Șofronie, tu-i ești tată și tu ai omorât-o, ăsta ți-i blestemu’, poți să mori acuma, că nu mai ai nimic de făcut, sângele tău fierbe de păcate”; Țuper îl scutura de umeri, îl strângea de gât, turbat, ochii păreau gata să sară din orbite ca dopurile, din gâtlee îi ieșeau sunete de disperare, tremura ca o vargă de alun; doar atunci, lângă

salcie, când dușmanul îl amenința cu lama cuțitului lipită de beregată – și i-ar fi tăiat-o fără cruțare, Țuper nu-l mai putea ierta, pentru că i-a stat în cale, cu demnitate, o viață întreagă –, Ceampaș s-a răzbunat pe de-a-ntregul, acum își dădea seama, și asta i s-a adevărit la sălaș, când, cu ultima răsuflare, Sofronie i-a mai cerut să spună că Rozalia nu era fata lui și a Liviei, că, murind, ar dori să știe adevărul, adevăr care lui îi convenea să fie celălalt, adică nu, el nu-și siluise propriul copil; Ceampaș nu s-a înduplecat, nu-i putea fi milă de omul care-i făcuse atâta rău și i-a zis „da, a ta a fost” – și cu aceste vorbe l-a împins pe Țuper în moarte, el și câinele cu botul însângărat de mușcătura fatală în gâtul celui care a pus foc saivanului din Cutina.

— Știi tu, îi zise lui Florea, înțepenit încă între buruieni, n-am aflat nici acuma ce-o fost cu calu' alb. Al cui o fi fost?!

Căldurile nu-l slăbiseră deloc pe cel întrebât; ar fi vrut să se așeze, să-și recapete puterile, ar fi cerut un pahar cu apă, să-și astâmpere arderile, clocotul dinăuntru; se temea de boală, de boala care l-ar fi apropiat de lumea cea de dincolo; i se părea că și Ceampaș îl atrăgea spre pieire, așa cum el nu a putut să-l țină în rând cu oamenii; îi căută orbitele și

pentru întâia oară privi carnea zdrobită, rana ei vindecată, zbârcitura, albeața zdrențuită.

— Mă vezi, Flore...

Vocea îl atinse în moalele capului, ca o chemare spre păcat, ademenitoare, haide, vino și tu, nu te sfii, aici sunt tainele vieții; ceva îl pișcă de picior, îl duru, puse mâna și scăpă și vederea într-acolo, desprinzându-l de orbite: era o muscă de cal, cu aripi late, care îi sfredelea pielea; o atinse cu degetele, s-o alunge.

— Ești beteag, așa mi se pare.

Tresări din nou: ar fi culmea ca orbul să vadă!

— Nu mi-i bine, îngăimă, mă duc să mă culc.

Se trase spre poartă, pe aceeași cărare, mergând de-a-ndoaselea, nu ca să scape de situația grea în care se afla, ci numai așa, din instinctul omului de a se apăra prin îndepărtare discretă și totuși nesigură, cât să aibă cum să se salveze, măcar la distanță de un pas, de doi, de trei și-apoi mai mult de locul primejdiei; îl luaseră din nou căldurile, pe la ceafă și subsuori, simți aceeași apăsare sub oasele pieptului, unde aerul se adunase ca într-o bombă, să fiarbă și să explodeze, să se împrăstie în văzduh sau să crape ca o coajă de ou, atunci când, de sub cloșcă, năvălește puiul și dă de viață, alta decât cea ascunsă în găoace.

Ceampaș nu-l împiedică să plece; rămase nemișcat, el însuși nedumerit de ceea ce i se întâmplase sau nemulțumit că îi fuseseră întrerupte visările, întâlnirile cu lumina ochilor săi.

Ajuns la doi metri de poartă, Florea tresări:

— Flore! Flore! Flore!; i se striga numele.

Vocea venea dinspre o tufă de iorgovani încolăciți de struguri sălbatici.

Holbă ochii într-acolo, să vadă și să audă cât mai bine, să nu piardă nimic din ceea ce ar fi voit să i se transmită din ascunziș. Nimic, era limpede; acum, s-ar fi înfuriat, precum un val de vânt afurisit în lupta cu troienele, să le spargă mijlocul, să le fărâme, să le întindă de-a curmezișul câmpiei, spulberându-le ca pleava în serile arse de soare.

Și, totuși, cineva îi spunea:

— Tu, omule, află că n-ai nici un rost pe pământ, caută-ți scăpare și alinare.

— Ilie! Nu-ți bate joc de mine!, răcni, ajuns în stradă.

— Iooo?!, se miră orbul, rămas stană de piatră.

Florea nu mai auzise când Ceampaș îl întrebase:

— De ce fugi, ha, de ce fugi de mine?!

Și abia acasă găsi sticla ne-ncepută, pe care voise s-o bea împreună cu ortacul său.

Dacă ar fi avut curaj, Coșa s-ar fi dus din sat, oriunde, să scape de liniștea ce-l măcina întruna, să lupte cu viața adevărată, cum i se părea că ar fi orașul, să se bucure de tentațiile urbei, de teatru și cinema, și restaurant, și femei, el care înainte de război avea obiceiul ca iarna, în preajma sărbătorilor, când se tăiau porcii și crăpau nucile pe polița podurilor, să-și caute prietenii din Timișoara, să le aducă bunătăți, cârnați și ouă, și plăcinte, iar ei îl cărau în vizite, la domni și doamne, unde chefuiau și dansau, jucau cărți și biliard; era bărbat arătos, cu oase zdravene, purta mustată, părul, negru ca fumul, și-l peria și și-l tunde la bărbierii din Cetate, pe prețuri umflate, se îmbrăca în frac, pe cap își puneja joben, pe braț îi lenevea un baston cu mâner auriu, încălța pantofi lăcuiți, la concerte și la petreceri, atrăgea simpatii și ochi dulci, valsa cu talent, asta și pentru că la școala normală învățase și muzică și dans, iar

ca dascăl instruia elevii pentru serbări, femeile îi alunecau pe brațe, el le mângâia cu privirea stranie a ochilor săi albaștri, nu se rușina deloc, și nici nu era cazul, de gelozia soților, ei înșiși căutând bucurii sentimentale pe alte cărări, avea puterea de a aștepta provocările femeilor, le stârnea cu discreție, simțea că apariția sa din lumea proștilor va surprinde și va deschide chiar și cea mai zăvorâtă inimă, mulțumindu-se uneori și cu atât, cu dorul și regretul pe care le provoca, alteori găsind dimineți liniștite, tainice, pentru a se desfăta în camera hotelului „Trompeta de aur”, de lângă Piața Domului, unde țâșnea un izvor cu apă minerală și unde, din ceas în ceas, tresărea la clopotele bisericii; ura, atunci, satul care îl aștepta, care îl chema ca o nostalgie, asemenea imaginilor duse ale anilor cei tineri; avea în cameră băuturi fine, sandviciuri cu icre de Manciuaria, felii de torturi, nu uita să ofere cadouri „ilustratelor” sale cunoștințe, cum le numea în sinea sa, coloniale și cercei și brățări fabricate în străinătate și procurate de la evreii din Arad; Coșa era generos în cele două săptămâni de vacanță a Crăciunului, umbla numai cu birja, servea masa la Spiel-Uhr, unde-și mâncau timpul și câțiva artiști, scriitori, pictori,

muzicieni, doar că el n-avea nimic cu ei, ședea singur ori cu câte o cucoană dispusă să apară în public, dădea bacșișuri grase iar chelnerii se înghesuiau să-l slujească, îl știau client rar și bănos, bănuiau că ar fi diplomat sau spion, artist, nu, pentru că nimeni din obișnuința localului nu-l salutau, îl priveau doar curios, făceau liniște când apărea în ușă și vedeau cum era întâmpinat, îl conduceau cu privirea până la o masă, întâmplător rezervată, apoi reluau discuțiile sau bârfele, nu se mai săturau de trăncănit, sorbeau cafeaua, șvarțul, câte un ceas, se îndemneau cu greu să bea, iar când se apucau de vinuri, îi prindeau zorile, se îmbătau, cântau, se certau și se împăcau, ceea ce îl făcea pe Coșa să se mire când mai aveau vreme de artă și din nou nu uita de unde venea, așa încât, ca orice țăran, socotea că mintea acelor oameni e mereu tulbure, îi era ciudă că ei scriau cărțile de școală și că poeziile lor se recitau la serbări; fuma țigări de foi, tot cu mărci străine, era în stare să tacă ceasuri nesfârșite, să pară un domn desăvârșit, educat la școlile englezești de maniere elegante, mulțumea chelnerilor printr-un zâmbet încotit sub mustață, atunci îi împrăpătau paharele, citea cu detașare meniul, nu pricepea ce se ascunde sub denumirile

înscrise pe listă, ar fi încercat și alte preparate, dar cerea invariabil „specialitatea zilei”; i se aducea mereu altceva, scump și gustos, numai că nicicând nu se sătura cu ceea ce mânca la birt, încât în camera sa de hotel ajungea flămând, nevoit să îmbuce din cârnații ascunși în valiză și din pâinea uscată dosită tot acolo, să nu le afle camerista și să-și dezvăluie identitatea de țaran venit să se distreze la oraș; Timișoara, strada sau localul, ardea mocnit a război, ziarele scriau că Europa se clatină, în fabrici erau greve; a văzut și el demonstrații, chiar de la balcon, când era cu o mai veche vizitatoare de dimineață, iar în Piața Domului au năvălit tineri cu arme și cămăși verzi – își amintea, era într-o vară, în vacanța cea mare –, care, după ce s-au așezat pe gazon, stând pe spate, au tras focuri intermitente, sau în grup, împotriva vedeniilor atârinate de stâlpi să le sfărâme; cântau și fluierau, scandau lozinci în contra altor nații, acostau și dezbrăcau trecătorii, unii intrau în curțile ascunse sub porți masive, de stejar sau fier forjat, căutau tabelele cu locatarii, sunau la ușile detectate ca fiind ale dușmanilor, găseau gazdele, prunci sau maturi, sau babe, nu importa vârsta sau sexul, voiau ca, laolaltă, să-și bată joc de lumea

adunată de istorie în Timișoara, ei, majoritatea liceeni, mai mult cu idealuri erotice și nu cu gândire temeinică, amăgiți și înfierbântați de sloganurile unor inși avizi de glorie și de putere, dând vina relelor rânduite de vremuri pe acte nu întotdeauna premeditate; el, Coșa, care nu înțelegea pricina zăpăcelii liceenilor și studenților, credea că fug de carte și de muncă, se agățau, ca aceia care se îneacă, de snopii cuvintelor frumos meșteșugite care îi îndemnau să pună umărul și să nu-și cruce viața pe altarul patriei amenințate de scufundare; de-i întreba ce-i patria, mucoșii din piață ar fi reproduș fraze din cărțile lor călăuzitoare, i-ar fi azvârlit țărână în ochi și l-ar fi zdrobit în bățai, cu patul armelor și tocul cizmelor, l-ar fi pus să-și înghită sângele și papionul de circumstanță; și în cercurile pe care le frecventa a auzit crâmpie de discuții cu teme asemănătoare, dar nu s-a amestecat, rostul său la oraș nu era unul politic, ci un refugiu existențial, o oază de fericire în viața lui monotonă; odată, doctorul Șurianu, în casa căruia se afla adesea, a încercat să-l convingă să se cuibărească și el la flacăra ideilor multe și confuze, care bântuiau cugetele derutate și permiteau anarhiei să stăpânească teritoriul conștiințelor.

— Domnule profesor, așa i se zicea lui Coșa, ne-ar conveni dacă ai adera la crezul nostru, care prinde ușor între țărani. Și-apoi, de la sat venim mai toți, satul ne hrănește și cu hrana spirituală și cu cea trupească. Facă nemții industrie, motoare și conserve, noi să ne ocupăm de pământuri, de dezmoțirea spiritelor, să trezim orgoliul țăranului român, să-i dăm pogonul și să-i luăm forța, brațul, rodul...

Coșa, care sorbea ceaiul cu două prea frumoase doamne, s-a ridicat din fotoliu, l-a ascultat pe doctor cu atenție, i-a zâmbit ca un om înțelept ce părea a fi, și a replicat cu naivitate, conștient sau nu, cât să convingă, precum, poate, ar fi procedat și cel pe care se străduia să și-l închipuie într-o împrejurare așijderea:

— Io, domnule dragă, nu mă pricep, așa că nu mă bag unde nu-mi fierbe oala.

Gazda, dezarmată, s-a retras între bărbații preocupați de chestiuni serioase, lăsându-l pe Coșa cu ceaiul și compania sa, chiar cu admirația doamnei Șurianu, una din „ilustratele” din colecția-i intimă, femeie la patruzeci de ani, coaptă ca un bostan și vioaie la minte și suflet, pătimașă, iubitoare de legături tainice, de emoții ale întâlnirilor pe furiș, încât camera de hotel, unde se întâlnea cu învățătorul, i se părea

un dormitor împărațesc, se lăsa dezmiardată de sărutări și îmbrățișări ca o fecioară la prima dăruire, uita de copii, de grijile căsniciei, de sobrul ei soț cufundat în treburile înalte, petrecea ore întregi cu omul acela necunoscut, nu-l întreba nicicând dacă e însurat sau ba, de unde vine și ce gânduri îi trec prin cap, o îndemna spre el și râvna femeilor din jur de a-l cuceri și posedea în rarele sale apariții prin oraș, își telefonau, „știi, a venit domnul acela cu ochi albaștri și joben”, „îl invităm și noi într-o seară, nu-i așa, Puiuț?!”, soții îl căutau la hotel, îi programau câteva seri, chiar și prânzul de duminică, numai diminețile i le lăsau lui, să se odihnească, să citească jurnalele, să se preumbe pe bulevard, adică să facă tot ce dorește, asta ca dovadă că îi înțelegeau dorința de a rămâne singur și neștiut în mulțimea orașenilor nervoși, el, calm și nepăsător, actor perfect al trucurilor sale de a se ascunde, de a părea altceva decât era în realitate.

„De m-ar vedea ai mei”, își amintea rareori, când devora mișcarea străzii, „niciunul nu m-ar recunoaște.”

Își propunea de mulți ani să se îmbrace într-o bună zi ca de oraș, să pornească spre locul pieței, să intre în primărie, să meargă la

birtul lui Dolaș; cu siguranță, Todor Băbău și-ar fi scos clopul său unsuros, popa Putric și-ar fi făcut cruce, Lăpușcă și-ar fi pierdut graiul, iar Văzoc ar fi luat poziția de drepti, ca la un superior de-al său, și ar fi raportat că totul e-n ordine, că țăranii-s cumiți iar el e neputincios, rănit în burtă de-un legionar și amenințat ca glonțul să-i ruginească între mațe, asta pentru că se temea de operație, de cuțitul nemilos al doctorului, crezând că va fi așezat pe o masă, legat de mâini și de picioare, cu gura astupată, să stea locului și să nu urle, și să nu fugă, iar dacă se dă greș, atunci, el, mortul, va fi cel vinovat, precum în toate întâmplările cu crime și nenorociri, pe care nimeni nu le mai poate explica; așa și Țuper , când își dăduse duhul la sălaș – și Coșa își propusese chiar să întreprindă o anchetă, ca în romanele de cincisprezece lei, singurele sale lecturi –, luase cu el în mormânt întreaga povară a păcatului de a fi aprins saivanul, deși s-ar fi putut bănui că omul n-a avut nici o vină, decât fuga și urmărirea prin noapte, goana calului alb prin Ghedeș și peste pământul lui Onea, sus, între sălașele cu pruni și șirele uriașe de paie, care iarna fereau casele de vijelia vânturilor abătute deasupra câmpiei; de ce n-ar fi pus foc fostei

mori a lui Maroji sibienii alungați peste Mureș și care voiau să-și lase turmele peste semănături, grâu și orz, numai bune de ciugulit de către dobitoacele îmblânite, cu nările aburinde de aerul încălzit și suflat din plămânii lor ascunși sub cojocul de lână? – se întreba, încă, învățătorul, știind cât e de aspră răzbunarea păcurarilor, oameni însingurați, care nu prețuiesc viața, cât mândria, și care, când se răzvrătesc, atunci uită de toate, de tribunale și pușcării, punându-și în pericol și averile și libertatea.

Casa din Semlac a lui Coșa nu era una arătoasă, cum aveau Lăpușcă, Putric sau Țuper; fiindcă domnea fără nevestă peste trei camere, o bucătărie și-un târnaț lung, din care se intra în grajdul nicicând folosit, i se dusese vestea că trăiește în mizerie, că nu face foc în sobele mari, de teracotă, nu că n-ar fi avut lemne, ci pentru că îi era lene, lene și urât, așa încât, după ce cumpăraseră o masă de biliard din Timișoara, preocupat să-i învețe pe țărani un joc domnesc, se vorbea în sat că „Bilă”, porecla sa, și-a găsit un motiv ca să fugă iarna de-acasă, din ghețăriia camerelor, neștiindu-se de excursiile sale la oraș, de chipul total schimbat cu care apărea acolo, în lumea cea bună; avea și el un merit că

politica nu-i interesa pe plugari, că nici măcar Coriolan, legionarul, fiul notarului din Igrîș, n-a putut să atragă prostimea în piață, cum voise să facă, tot așa cum nici Mațesparte nu se bucura de izbândă cu vestile sale năstrușnice din vremea în care pe hartă se aprindeau beculețe, ca semn că nu era a bună și că deruta guvernelor cerea, prin forța legilor și a armelor, înrolarea sufletelor sub și pe scutul minciunilor; el, Coșa, n-a făcut război, fiind mulțumit că prietenii săi i-au dres un certificat medical încărcat de boli afurisite, de motive îndreptățite cum că bietul cetățean nu-și putea sluji patria cu pușca, decât cu lumina cărții pentru pruncii de-atunci și soldații de mai apoi; anii aceia au fost frumoși prin vacanțele petrecute pe de-a-ntregul la Timișoara, unde până și doctorii ce l-au scutit de armată s-au dus în război, el rămânând cu grija de a le consola nevestele și de a colinda căminele însingurate, de a face ca viața în spatele frontului să aibă un curs normal, să-și păstreze, chiar și aparent, farmecul de odinioară, tihna serilor în care ataca, precum un soldat curajos, și cele mai de nepătruns redute, încât își permitea ca, odată cucerite, să amăgească femeile mofturoase, credincioase până și scrisorilor disperate, pline

de doruri, venite din para focului ucigător; Lăpușcă n-avea habar că, toropit de boala sa de pene, era des înșelat de onorabilul învățător, care, ca să se poată vedea cu femeia, își sacrifica primele ceasuri de piață, marțea, când satul era pustiu, și numai în centru și la birtul lui Dolaș se aduna lumea, să vândă ori să bea, dascălul lăfăindu-se ani de-a rândul în înșelăciune și râzând pe sub mustață de încercările lui Putric de a atrage nevasta notarului în mreaja farmecelor sale bărbătești.

Universul acesta îl regreta Coșa, adică orașul și tentațiile sale lumesti, doamna Șurianu și alte cucoane dornice de desfătări ascunse, altele și altfel decât cele ale bărbaților hărăziți prin acte și convenții; după război, Timișoara vacanțelor sale era cu totul schimbată, urâtită de lupte, de bombe, de sărăcie, tramvaiele erau rare și afumate, în restaurante se cânta muzică tristă, mâncarea lipsea, scriitorii nu mai aveau bani să bea la *Spiel-Uhr*, unii muriseră pe front, alții plecaseră în țări mai puțin atinse de necazuri, țăranii nu mai veneau la piață, nemțoaicele de la Giarmata nu mai aprovizionau casele domnilor cu lapte și legume, în fabrici se denunțau sabotaje și rebuturi, se făcea speculă cu lemne și carne, cu zahăr și făină,

aurul n-avea preț, nici argintul, nici mobilele, se puneau pe foc biblioteci întregi, cărți legate în piele, se spărgeau oglinzi scumpe, cu rame îngălbenite de metale pretioase, ziarele scriau despre marile dispute de la București, și de la Arad, și de la Timișoara, școlile n-aveau manuale pe măsura timpului nou în care țara și-a mutat aspirațiile, așa încât Coșa venea rar la oraș și nu mai rămânea peste noapte și nici nu se mai îmbrăca în frac, sosea dimineata, pleca seara, umbla singur pe străzi, la amiază se ascundea în parcul din spatele Catedralei, să mănânce pâinea și slănina aduse în servietă, era bărbos și îmbrăcat neîngrijit, purta un palton lung, cu blana roasă la guler, nici n-ar fi vrut să fie văzut, să fie recunoscut; când se întuneca – și iarna scurtează durata luminii –, primul drum îl făcea în Piața Domului, strânsă între casele cu două sau trei etaje, apăsate sub acoperișuri mușcate de schije; sufla vântul pe poarta hotelului său de altădată, ferestrele scârțâiau în tătâni, pruncii călăreau țevile fântânii cu apă minerală, spărgeau ochiurile geamurilor încă neatinse, uitau de frigul care le degera degetele și vârful urechilor, aveau bocanci spărți și haine zdrențuite, ei ar fi vrut să mai fie război, să se ascundă în adăposturi subterane și în pivnițe, să

fure mâncare de la restaurantele armatei, să nu meargă la școală și să doarmă cât vor, tații lor erau pe front, mamele plângeau de dor și de teamă, lumea era nervoasă, pe străzi și la cozi se încăierau babele cu moșii; Coșa înconjura piața, tresărea la amintirile clopotelor care băteau a pustietate în moloz și rugină, trecea prin preajma caselor pe care le frecventase în timpurile duse, obloanele erau trase, porțile zăvorite, își închipuia apartamentele golite de mobile și covoare, de candelabrele cu brațe încolăcite, și două ființe, alunecate în fotolii din piele pușcată de spirala arcurilor, care, de atâta trai izolat, se urau și nu-și mai suportau nici răsuflarea, nici plescăitul fălcilor când se așezau la masă, să mănânce și să toarcă nostalgii ale petrecerilor cu prietenii și prietenele: familia Șurianu nu mai era, nici domnul, nici doamna, nimeni nu știa de soarta lor, în vila de pe strada Loga s-au instalat ofițeri, Coșa n-avea pe cine să întrebe, bănuia că avocatul s-a refugiat la Oravița, unde avea un frate; urca uneori într-un tramvai, înconjura orașul, stătea cu ochii lipiți de fereastră, privea și afară dar și în trecut, vatmanul credea că avea de-a face cu vreun nebun, îndrăgostit de călătorii pe șine sau care nu știa cum să-și

piardă vremea; pur și simplu, învățătorului îi era dor de anii aceia ai vacanțelor de Crăciun, de valsurile nocturne și de diminețile petrecute cu iubitele sale, nu regreta banii mulți cheltuiți pentru moftul de a-și schimba, vremelnic, condiția de dascăl de țară cu cea de domn, avut și misterios, un salvator al femeilor aflate în pragul disperării și fericite că aleanul viselor lor se ascundea în sufletul tainic și pătimăș al necunoscutului vizitator de la sărbători.

Doar el, Coșa, înțelegea suferința dulce a lui Ceampaș; și învățătorul se refugia în lumea gândurilor sale, unică și tainică, de nepătruns pentru alții, cu frumuseți și amintiri învăluitoare, precum căldurile dintâi ale primăverii și valul de miresme ale florilor din lanurile de grâne; refugiul său era, noaptea, în fundul grădinii, iarna sau vara, ascuns într-o colibă de scânduri, unde-și amenajase, dintr-un dulap vechi, un bar cu băuturi cumpărate de la Dolaș, țuică, vin, rom, lichior; avea o masă cu tăblia lată, ca de birou, iar de grindă atârna o lampă cu petrol, cât să-i cadă lumina pe caietele în care-și nota memoriile; cum umplea câte unul, Coșa ieșea din colibă și, într-un adevărat ritual nocturn, ardea foaie cu foaie, distrugea rând cu rând, să nu rămână nici o urmă, să piară orice dovadă că

ar fi fost cândva altceva decât părea, că ar fi avut alte gânduri și trăiri decât cele demne de condiția sa de dascăl neștiut și plictisit într-un sat oarecare din miezul veacului; bea și scria, plângea și ardea hârtii, asta făcea Coșa, după ce războiul pusese capăt evadărilor sale la Timișoara; își amintea câte un episod, un chip, o vorbă, un crâmpei din biografie, caligrafia fiecare literă, respecta adevărul, fie el și indiscret, descria orice amănunt, până și răsuflarea, oftatul, cum citise în cărțile despre amoruri; avea și preferințe, între care și doamna Șurianu, eroină a câtorva sute de pagini din opera sa neobișnuită, scrisă numai pentru sine, cât să și-o aducă aminte, o clipă sau un șir de clipe, dar atât, convins că nimeni altul decât el n-ar fi putut cunoaște că totul se petrecuse aieva, cuvintele având doar menirea de a lumina, fie și un strop de timp, ungherele ascunzătoare de extaz și efemer și oricând în stare să fie re trăite în închipuire.

Nu l-ar fi întrebat pe Ceampaș dacă lucrurile stăteau așa sau ba, fiindcă n-avea nici o îndoială, ci i-ar fi cerut doar să-i spună ce anume îi era drag să re trăiască, asta ca să afle câtă asemănare există între nostalgia re trăită prin scris și cea prin puterea văzului în lăuntru

memoriei; odată, încercase să se apropie de orb, „bună ziua, Ilie, sunt eu, Coșa, învățătorul, știi...”; Ceampaș era în căruța lui Florea, ascuns ca de obicei, mulțumit să audă piața, caii, porcii, vocea și tusea oamenilor, toba și veștile lui Todor Băbău; „Ilie, rogu-te, spune ceva!”; Florea era în preajmă, nu-l lăsa singur; „ce vrei?! du-te, domnule, lasă-mă-n pace”; „în pace, da, acesta e cuvântul” – tresări cel curios și nici nu mai insistă; aflase totul, căutase, nu în zadarnic, să-și definească și propria stare; „în pace”; pace regăsea Coșa în coliba din fundul grădinii, aparent singur, dar copleșit de realități înregistrate exclusiv de către și pentru el, să-i fie de folos în scurgerea anilor rămași până la capătul din urmă al vieții, când se vor stinge laolaltă trecutul, prezentul și viitorul, iar cartea sa scrisă și nescrisă va deveni crucea de prun, cu numele și prenumele, cu anul nașterii și anul celălalt, scurt, cât să aibă loc pe trunchiul de pom înfipt în țărână.

Pacea lui Coșa era și nepăsarea sa față de lumea din jur; nu mai glumea, nu mai suferea în mulțime, se mărginea la un salut obișnuit, răspundea în două vorbe la întrebări, ședea izolat și la piață, nu mai umbla printre căruțe și saci, trecea pe uliță, arunca o privire spre

înghesuiala dintre plop, socotea belșugul vânzărilor și cumpărărilor, ca semn al mersurilor vremurilor, spre bine sau rău, apoi se întorcea la școală, chiar dacă se afla în vacanță, acolo își petrecea diminețile, singur, la tablă, printre bănci, în curte și în grădină, după ce, pe furiș, se delectase cu dorurile doamnei Lăpușcă.

Seara, dar nu mai mult decât un ceas, devreme, se ducea la Dolaș, să joace biliard; el adusesese masa, bilele și tacurile, împreună cu Istin, să se distreze, să învețe țăranii un joc de salon, cu două bile albe și una roșie, care, lovite cu măiestrie, se întâlneau pe o placă de marmură și făceau carambol, „caraboale”, ziceau clienții birtului, „hai să dăm la caraboale”, pe bani sau pe băutură, după învoială, numai cu Coșa nu juca nimeni, era cel mai priceput, reușea ca, din orice situație, să ciocnească bilele, „da, astea-s făcute din dinți de elefant, din țările calde, acolo unde iernează cocostârcii și rândunelele, departe, la mama dracului, că nu știu cum de nimeresc drumu’, ori cum de nu pică în apa cea mare!”; învățătorul îi lăsa să se mire, erau beți și ignoranți, nu avea cum să explice pe înțelesul lor de ce vara e vară și toamna e toamnă, de ce

ziua e lumină, iar noaptea se lasă întunericul și apar luna și stelele, tot așa cum greu și-ar fi dat seama că știința aflase că pământul e și rotund, și mai mic decât soarele; biliardul îi plăcuse lui Țuper, care se încăpățânase să învețe, să-l poată învinge pe Coșa:

— Hai, dascăle, să ne întoarcem. P-o sută de lei, vrei?!

— Nu joc pe bani, Șofronie.

Cu învățătorul nu se certa nimeni, nici măcar Țuper nu îndrăznea să-l supere, să-l provoace; doar Todor Băbău îl poreclise „Bilă”, nume pe care îl folosea rar, atunci când n-avea nici un argument într-o dispută cu Coșa și ținea să-l mânie, ceea ce se întâmpla pe loc; omul apleca privirea, îi apăreau cearcăne în punga ochilor, încrucișa brațele în față, trupul i se gârbovea și pleca din birt, dacă era în birt, sau de la piață, dacă era la piață; nu porecla îl deranja, cuvântul bilă, cât umilința de a fi batjocorit în public, el, ființă demnă în nenorocul de a trăi la sat, el, care, iată, își făcea datoria de a-i învăța pe prunci alfabetul și aritmetica, să cânte și să joace; mai de folos, credea, era stropul de civilizație pe care îl aducea neștiinței de-acolo, anume cerea elevilor să aibă batistă curată, unghii tăiate, să fie tunși

și spălați, îi trimitea acasă dacă veneau la școală cu cămăși murdare sau cu încălțări neîngrijite, le mai spunea cum să se poarte cuviincios cu cei mai în vârstă, ca și cu cei de seama lor, să nu înjure și să nu vorbească neîntrebați, să ridice două degete și să zică, respectuos, „domnule învățător, vă rog să-mi dați voie să ies până afară”, nu să o zbughească din bancă și pe ușă, „hei, tinere, încotro așa grăbit?”, „la budă, mă doare foalele, că mă c... pe mine”.

De aceea, numai și numai pe Coșa nu-l interesa cât de puțin Maroji, nu-l preocupa deloc taina sau tainele din flăgăriște sau cele din cimitir; nici calea ferată nu-i dădea vreo speranță că ar putea relua călătoriile spre oraș, să-și regăsească plăcerile de altădată, prietenii și prietenele din Timișoara, doamna și chiar domnul Șurianu, birtul său preferat, *Spiel-Uhr*, Piața Domului, tot ceea ce reprezenta lumea de dinainte de război, ascunsă, ca alean, în caiete și în memoria sa. Poate că n-ar fi ars hârtiile cu amintiri dacă, stârnit de curiozitate, Todor Băbău nu ar fi dat târcoale, într-o noapte, colibei din grădină; lătraseră câinii vecinilor, se foiseră găinile și porcii, iar el, deși asculta atunci radioul, auzise mișcarea de afară; ieșise în prag; nas în nas cu moșul primăriei:

— Bună seara, domnule Băbău.

— Noroc, noroc, se fâstâci oaspetele nepoftit.

— V-ați rătăcit cumva?

— Ah, nu, mă rog, trecui pe uliță și m-am gândit... Dar ce faci, domnule?

— Șed, asta-i tot. Șed cum îmi place: singur, fără vizitatori.

— ... N-aș putea să văd?!

— Îmi pare rău... E ca și cum mi-ați cere să mă dezbrac... La revedere!

Și l-a condus. Poarta era închisă, semn că boactărul sărise peste gard. Gazda s-a făcut ca nu observă și nici nu l-a mai salutat. I-a zis doar:

— Mă bucur să cred că v-ați dat seama de ceasul târziu al vizitei dumneavoastră.

Todor Băbău bolborosise ceva, a și suduit, nu de supărare, cât de rușine: „bine că nu mai știe nimeni...”.

Țuper, dacă ar mai fi trăit, ar fi putut vorbi despre întâlnirile sale cu Maroji; că așa era sau ba, o știau numai mortul și Todor Băbău, bătrân și încă țiitor de minte; dacă învățătorul scria ca să nu uite și ca să re trăiască anii duși, boactărul n-avea nevoie de caiet și de creion; el înregistrase în memorie atâtea întâmplări și amănunte, încât i-ar fi trebuit o altă viață pentru a le povesti pe îndelete, să adauge ori să uite ceea ce voia; Todor Băbău n-avea însă acces în lumea dispărută spre care se scurseseră atâtea și atâtea comori ale istoriei satului, dar nu orice fel de comori, ci din acelea care nicicând nu mai pot fi scoase la lumină și se pierd ca stropul de ploaie în apa Mureșului.

Bărbat sănătos, cu spatele lat, cât o jumătate de ușa, Țuper nu fusese prea înalt de statură, doar că pieptul său, încărcat de putere, îl sălta de la pământ în ochii celorlalți, încât până și cei mai voinici decât el îl priveau parcă

de jos în sus, cu coada ochiului, pe furiș, muindu-și genunchii și umerii, și gâtul, să nu-l supere pe stăpânul satului; nu primar, nu jandarm, nu popă, ci om cu casă mare și ceva pământ, Țuper purta în sine o supărare adâncă; chipul său era veșnic posomorât, cu pielea încrețită, în jurul ochilor înfloriseră buchete de cute, ca și pe frunte și la colțurile gurii, chiar și pupilele își strâmtoraseră cerculețele, să nu se poată vedea înăuntrul lor, ci numai afară, și pe furiș dar și în sfredelul încrâncenării omului; calul alb, atunci, în Cutina, i-a provocat milă, încât Țuper i-a curățat rănila de viermii și sângele închegat, și de carnea putrezită a mortului întepenit pe spinarea animalului credincios, refugiat în valea cea largă, să moară; cum să moară, el, mândrete de armăsar, alb ca spuma, cu coadă și coamă, stufoase, vălurind ca lanul de grâu sub adierea vântului aducător de ploaie?; cum să piară acest cal fără asemănare, încă nevăzut pe ulițele satului, nu corcitură, nici cal, nici măgar, ci exemplarul cel mai pur, mai arătos, al rasei Nonius, bun de dus la expozițiile și concursurile de la Viena și Pâncota, să se holbeze pilarii ca la Petrache Lupu, preumblat și el prin sate și orașe, să povestească fericirea visată pe imaș, la coada

oilor, năluca pogorâtă din cer, așa cum și Ceampaș, când voia, rămânea singur cuc, în lumea gândurilor sale, inaccesibilă altora; și Florea, dacă ar fi fost mincinos, ar fi putut adăuga multe alte născociri halucinațiilor lui Cema, crâsnicul rostogolit de furtuna din acel iulie secetos în tufa de boz în care se afla și el, bolboroselile sale de om în suferință și leșin însemnând trecerea în rândul sfinților, adică în graiul și în sufletul lui se strecura o altă ființă, miraculoasă, ce-i semăna la înfățișare, același trup, aceleași oase, aceeași piele, doar că mintea se dovedise a fi alta, nemaîntâlnită pe pământ, printre muritori, ci desprinsă din cântările bisericești; Florea n-avea motive și nici nu i-ar fi plăcut să-și schimbe identitatea, cum ar fi vrut să și-l închipuie Cema, care, până să se mute în morminți, în grija lui Simion, povestea pe îndelete cum că un sfânt sau poate ielele se cuibăriseră în consăteanul lor și-asta el o văzuse și o auzise așa cum vede lumina și aude clopotele.

Nici Tuper nu evocase nicicând o întâlnire a sa cu Maroji, nici măcar Popianu nu știa așa ceva, oricât s-ar fi străduit Todor Băbău să-l tragă de limbă, „hai, mă, că tu ai aflat”; „ba, spunea Popianu, Șofronie nu s-o dus niciodată

în flăgăriște, că n-avea pușcă”, ceea ce îl scotea din sărite pe boactâr, încât îi venea să-l scuipe în gură, să-l spurce, de ciudă că nu cunoștea biografia întreagă a lui Țuper , deși se lăuda mereu că i-a fost ortacul cel bun și că a rămas urmașul său în fală și rele; la înmormântare, el dusesese praporele cel mare, cu ciucuri cât o căciulă, „donația familiei Maroji”, așa se putea citi pe toate steagurile bisericii, și nimeni nu-și amintea de când, că nu scria nici anul; în drum spre cimitir, se oprea la colțurile străzilor, convoiul de femei și bărbați făcea la fel, să țină Putric slujba cuvenită, iar nevasta lui Țuper și două bocitoare de meserie să ție ca fripte și să se tânguie, cum era obiceiul, să tragă lumea cu ochii și urechile, să compare durerea altor văduve cu necazul de-acum, care plânge mai tare și suferă mai mult, așa se măsura dezastrul morții, când omul se trezește în fața sfârșitului și, neputincios, nu-i rămâne nimic altceva de făcut decât să se chinuie și să spere că el o va păți mai târziu decât ceilalți; că și moșii, îngropându-și nepoții, deși se vaită că n-au fost ei cei secerati de boală sau de întâmplare, că și-ar da viața pentru ca tânărul să trăiască, încă se bucură că sunt vii și că-și mișcă picioarele pe deasupra pământului sau, dacă nu mai pot

umbla, își chinuie neamurile cu traiul la pat, și cu mofturi, și cu supărări; de fapt, de când cu oasele și carnea zdrobite de bătaia primită pe locul pieței, ce s-a ales din Popianu, decât un bărbat înfrânt, cu ochii bulbucăți de ciudă și de dureri, care nici la closet nu ieșea, el care nu suporta nici putoarea găinii clocitoare, și-și vărsa mâțele și la aerele slobozite de Țuper , când acesta voia să se distreze pe seama nărilor sale sensibile, „mă, mă, i se zicea, ai de grijă că faci gălbănare d-atâta greață”, iar el nici măcar nu încerca să-l lămurească cum că și asta, greața, e o boală ca oricare alta, asemănătoare celei a notarului, boala de pene.

Țuper n-avusese dureri ale trupului, ci suferise de boala orgoliului, cum stabilise, mai târziu, Mihai Trifu; și-atunci, se întreba Todor Băbău, cum de nu se abătuse el prin flăgăriște, să-l vadă pe Maroji, să-l cunoască pe cel care se ascundea ca un dihor și se încăpățâna să rămână mereu un ins singuratic, înconjurat de garduri și de câini; și el, Țuper , când salvase calul alb din Cutina, gândise că armăsarul ar fi putut fi al lui Maroji, despre care se bănuia că ar fi avut o herghelie întreagă, cai albi, cai negri, cai tărcați, dintr-aceia salvați de căpitanul Toma la Unirea cea mare, când, desenată cu creion neascuțit, la

conferințele de pace, granița urma să treacă tocmai prin inima grajdurilor de la Pereg, o veche crescătorie de cai Nonius, ieșiți din încrucișări de sânge dirijate de veterinari învățați în Anglia; calul alb, care avea să ardă de viu la sălaș, de la Maroji ar fi fost cumpărat, crezuse Todor Băbău, iar dacă nu s-a întâmplat așa, se prea poate ca Țuper să-l fi pândit pe stăpânul morii și să-l fi doborât, asta din două motive; primul ar fi fost acela de a scăpa de năluca din flăgăriște, să nu se mai audă în vecii vecilor de Maroji și de castel, și de cavou, și de tunel, iar celălalt motiv nu era altul decât armăsarul, cu care stăpânul său trecea prin mijlocul satului, cal iute și frumos, fără zăbale, fără căpăstru, numai cu o șa din piele fină, legată cu curele cât palma, să nu-l roadă, să nu sufere; Todor Băbău dăduse târcoale casei lui Țuper de îndată ce se auzise în sat că avea un cal cum nici nu s-ar putea închipui, chiar mai frumos decât acela ce străbătea zilele de piață într-un galop atât de grăbit, încât, după ce norul de praf dispărea, lumea se freca la ochi, scutura capetele, privea pe dunga drumului, a nedumerire mereu neîmplinită: „chiar să fi fost ceva?!”; ca să se trezească câte unul mai breaz: „calu’ alb, ce să fi fost?!”; lui Todor Băbău îi

venise odată ideea să întrebe: „cine n-a văzut nimic?”, la care toți din jurul său dăduseră același răspuns, „n-am văzut nimic!”, apoi: „cine a văzut harmigu?”, ca să se întâmple la fel, toți convinși că trecuse armăsarul alb, călărind un nor și fâlfâind din aripi desprinse din copite, iuți ca motoarele avionului, uite-l, nu e, a fost un cal, ba, n-a fost nimic, pentru ca îndoielile să se stingă în treburile zilei și să reapară la prima piață, atât cât oamenii să nu fie lăsați în pace, în liniștea aparentă a vieții lor; „de n-ar fi Maroji ăsta”, era de părere boactărul, „noi am putea trăi și o mie de ani, n-ar mai muri bătrânii, s-ar naște fete și băieți cu nemiluita, moșii și babele ar fi sănătoși și sănătoase, n-ar mai exista dureri de dinți, nici boli de plămâni sau de stomac, ar dispărea ura și minciuna, ca să domnească dragostea și înțelegerea, traiul senin”; și-n alte sate or fi asemenea necazuri, dar nu se știa nimic concret, decât cum că la Pecica era o vrăjitoare, care numai slobozindu-și gândul asupra cuiva, praf și pulbere s-alegea din acela, ca și când n-ar fi existat niciodată, cu tot cu haine, dacă avea căruță, și căruța și caii dispăreau de pe fața pământului, adică din grajd, de pe drum sau din arătură; atât de puternică era vraja, încât cei care aveau dușmani plăteau bani

grei ca să scape de ei, era nevoie de câteva amănunte, de adresă, de data nașterii și de numele mic al părinților, dar și de o fotografie a celui sau celei în cauză, s-o poată deochea femeia, să-i sece vederea, să-i taie auzul, să-i ia frumusețea chipului, orice, până la trecerea în rândul dispăruților; Maroji n-avea forța aceasta, el era, dacă era, un ins avut, ascuns de privirea și știința satului în flăgăriștea aia blestemată, unde, ca să pătrunzi, se credea, ar fi fost trebuință de o armată întreagă, cu tunuri și cai, ca la atacul unei fortărețe, cum, probabil, se întâmplă în războaiele scurte, și sângeroase, care pe care, mor mulți, scapă puțini, doar că viața e mai înțeleaptă, adică aduce alți combatanți, alte muniții; da, Țuper ar fi putut să-l omoare pe Maroji, să-i ia calul alb, să se mândrească în sat, numai el având curajul, ca și acea vrăjitoare din Pecica, să facă asemenea fapte mari.

— *Dac-o aprins saivanu', înseamnă că s-o-nțeles cu Maroji, uite, io-ți dau calu', tu pui foc în Cutina, socotea până și Văzoc, asta spre satisfacția lui Todor Băbău.*

— *Dom' șef, așa te vreau, deștept și cuminte, c-atunci ești frumos și iubit de lume, nu când dai amenzi și când sudui.*

Îndepărtându-se de locul pieței, fără alaiul celor care îl așteptaseră zadarnic pe Maroji, Mihai Trifu îl chemă și pe Todor Băbău:

— Haide, moșule, să ne plimbăm.

— Cu dragă inimă, sosi răspunsul celui în cauză, încântat că tocmai el fusese ales, nu Văzoc. Fug la primărie, să las toba și tașca. Nu mai am trebuință de ele, nu?!

— Du-te, baci Todore, du-te, numai să nu-ți fie somn.

— Mie?! Doamne ferește, că omu' cum îmbătrânește doarme tot mai puțin, cât să-și întindă oasele.

Rămas singur, Mihai Trifu plănuiește încotro s-o apuce, în ce parte a satului, mai aproape, mai departe, înspre Mureș ori către sălașe.

Todor Băbău apărură degrabă, cu răsuflarea în gât, ca să-i pară rău celuiilalt:

— Aveam vreme, nu trebuia. . . Te așteptam. . .

— Pe mine?!, se miră moșul fără glas,

numai din priviri. Că mare om am mai ajuns!
Hei, hei, că nu-i Țuper să mă vadă!

Tot așa, nu-i veni să creadă că poate alege direcția plimbării; „io?!”; fără prea multă judecată, stabili:

— La Maroji, nu? Să ne ducem la Maroji acasă, dacă el n-o trecut pe la piaț...

— D-acord, auzi încuviințarea; îl lăsă pe Mihai Trifu cu un pas înaintea sa, din respect și bunăvoință.

De lângă ploi, Lăpușcă și Văzoc îi priviseră pe cei doi, își dăduseră fiecare cu părerea despre traseul ce va fi urmat, concluzia fiind aceea că țintă le era birtul; notarul dădu să plece, „acasă, mă duc să mă culc, mă doare foalele de nervi”, explică; Văzoc, însărcinat cu paza arădeanului – li se și spunea deseori: „aveți grijă de trimișii comuniștilor, că dacă vor păți ceva, și voi veți fi beliți de vii” –, porni o urmărire ca la carte, cu o uliță distanță, la pas mărunț, având timp să și intre în curte la Nica Uspăț, pe colțul străzii lui Dolaș, cât Mihai Trifu și Todor Băbău se opriseră lângă o căruță, căruța lui Florea, cu caii lăsați în ham, fără teama că vor fugi. Nu-l văzuseră, ascuns după iliș, în paie, pe Ceampaș, dar se întâlniseră cu Florea, care-și cumpărase țigări și băuse un păhărel cu răchie.

— Acasă?, zise boactarul.

— Acasă, bolborosi țăranul, care rămase neclintit, de parcă aștepta încă o întrebare. Ținea pachetul în mâna dreaptă, iar în cea stângă freca o bancnotă; privea spre streășina casei lui Nica Uspăț, trădând o oarecare neliniște, o vină.

Mihai Trifu nu-i pricepu starea; bănuî că e vorba de fâstâceala obișnuită a acestor oameni, cu firi ascunse, greu de deschis; „se tem de mine”; apoi: „cu toate că nu i-am obligat să mi se destăinuie, să declare în scris sau verbal tot ce gândesc, dacă le convine sau nu ca eu să-i conduc”.

N-avea nici un motiv, nu găsisese nici un legionar în tot satul; „cum naiba, ăia ai tăi” – „ai tăi”, de parcă el era păstorul – „n-au păcătuit, n-au fost, nu sunt reacționari, pe cine fraierești, ori poate te-ai dat de partea lor”; sincer, gândise că Lăpușcă ar intra în categoria celor vinovați de... de ce?; vinovat de a fi altfel decât ceilalți, fiu de țărani, ambițios, cu școală de notari la Sibiu, să fie domn, să scape de pământ și de cai, nu se împăca la gândul ca toată viața să se scoale cu noaptea în cap, să asude sub soare, să-l bată vânturile și ploile, nu-i plăcea să taie porci, prefera să vină numai la cină, când apărea Moalăru cu acordeonul și

bărbații cântau cântece de beție, prindeau femeile de țâțe și abia așteptau să le iubească, aveau unghiile murdare, se rădeau o dată pe săptămână, umblau cu pantalonii peticiți, că nu-i ca la oraș, să te privească lumea cu coada ochiului; la școală era codaș, n-avea putere să memoreze, nici nu pricepea legile administrației, se mulțumea cu scrisul său îngrijit, ca de elev premiant, majusculele le desena cu răbdare, cu caligrafia literelor gotice, că nu se deosebea „A”-ul de „R”; tatăl lui, plugar fără carte, mergea la popa Putric și-l ruga să-i compună scrisori, îi spunea cam ce-ar vrea să-i transmită și n-avea decât pretenția ca fiecare cuvânt să i se rostească cu voce tare, să audă și el, iar în final să i se citească textul de câteva ori, să-l țină minte și, apoi, la piață, să se laude; două asemenea scrisori păstra încă Lăpuscă, nu fiindcă i-ar fi făcut plăcere, ci ca să poată zice: „uite, plugar cum era, tata știa să scrie ca un avocat”.

„Abia aseară am primit cartea ta din 28 martie și îți răspund imediat, deși ți-am scris și ieri” – începea o scrisoare.

„În primul rând, fiindcă ești sincer și ne-ai comunicat ceea ce faci și ai făcut, meriți din partea noastră ca să te iertăm. Află, deci,

că în privința faptei tale prea pripite și necugetate, nu voi fi prea aspru și nu pentru aceasta vei primi muștrările cele mari. În tot cazul, ai făcut rău ce ai făcut, căci ești prea tânăr pentru așa ceva și știi bine ce ți-am spus eu că atunci când voi crede eu de cuviință îți dau să cetești Educația sexelor, ca să nu apuci pe ceva cale greșită ori să dai de vreun bucluc.

Fiindcă văd că și tu te-ai scârbit de tine și, poate, de urâciunea femeilor ce se vând pe bani, să-ți fie această greșeală suficientă pentru a-ți face idee de viață și lasă-ți definitiv gândul de la atari acte, vreo 2-3 ani, până ce vei fi mai mare. Ești prea tânăr și nu îți ajută, ba din contră, îți dăunează sănătății. Mai e apoi pericolul apucăturilor sexuale, de cari să te păzești ca și de foc.

Sfatul tatălui tău, care trebuie să-l socotești de acum ca pe primul tău prieten, e să-ți scoți complet din gânduri ideea aceea și să-ți vezi de alte ocupații. Cred că m-ai înțeles și, în interesul tău, mă vei asculta.

Cât privește pasiunea ta, dacă o putem numi așa, pentru cinematografe, și aici trebuie să te rezervezi. Poate să ți se facă în patimă și atunci iată un motiv care te face să uiți de datoriile tale și care te duce la ruină. Tu să

înveți bine, să-ți faci cariera ce-o dorești și va veni vremea, adecă atunci vei avea femei câte vrei și bani pentru cinema. Dar dacă nu înveți, oare vei avea? Ca să vezi că nu suntem călăii dorințelor tale, îți promit și de acum chiar: dacă înveți bine, vei avea bani de buzunar ca să poți merge în fiecare Duminică la cinema. Dar la cinema, nu în alte părți!

Scrie-ne Duminică – dar Duminică –, după cum ți-ai făcut lecțiile și lecturile.

Fă să meriți să-ți spunem: părinții tăi dragi”.

Cea de-a doua scrisoare era ticluită tot de popa Putric; el, cum n-avea copii, își imagina că e vorba chiar de fiul său, încât lungea scrisorile, încărcă textul cu povețe, copia rânduri din cărți și corespondențe celebre. Lăpușcă ținea și scrisoarea aceasta la primărie, în dulapul de fier, să n-o găsească nimeni și nici să n-o piardă.

Da, Lăpușcă trădase și satul și bunul simț, cam asta îi putea reproșa, mai târziu, Mihai Trifu, nu altceva, pentru că nu el, străin, ar fi avut dreptul să pună în balanță, la judecată, cât bine și cât rău adusese notarul lumii sale; îl asemuia cu Țuper, care s-a ales cu pedeapsa meritată, și nu din cauză că ar fi dat foc saivanului, ci în asta se strânsese un șir de fapte

potrivnice rânduielilor; în acest univers, natura singură poate aduce neazuri, ploi, furtuni, trăznete și incendii, iar omul trebuie să se supună mofturilor pământului și nicidecum celor ale semenilor săi; legea e cea a vieții liniștite, cu cât oferă ea, pâine și clisă, răchie și iubire, o nuntă, un botez, o boală, o moarte; omul să se bucure de ceea ce poate avea prin truda brațelor și nu prin forța necurată a minții, prin minciună, ură, furt, omor.

— Ne ducem mai departe?, îi întrerupse Todor Băbău firul gândurilor.

Tresări.

Între timp, Florea plecase; nici nu auzise căruța.

— Cred că ei or furat crucea, gândi cu voce tare boactărul primăriei.

— Treaba lor... Sau vrei să-i pedepsim?

— Io ?!, sări bătrânul, Io să-l apăr pe Țuper? Că tot satu' l-o blestemat. Și-asta-i pacostea cea mare: să n-ai liniște nici în mormânt.

— Dumneata le știi mai bine, țină să aprecieze Mihai Trifu. Și-apoi, de paza crucilor se ocupă Biserica.

— Ba și primăria, că primăria îi stăpână și peste biserică, nu?!

— ... Da, da, cam așa e. Mergem?!

— Încotro?

Râseră amândoi: uitaseră rostul cu care porniseră de la locul pieței.

— Uite-l și pe Văzoc. Ne apără, observă Todor Băbău.

Mihai Trifu îi făcu semn, să se apropie:

— Ești singur?

Jandarmul se cam fâstâci; pe nas îi apăruseră broboane de sudoare, dar nu de la oboseală, cât de emoție: „Nu m-am priceput să mă ascund. Am ratat misiunea”.

— Că m-am preumblat, să văd dacă-i pace la birt, îngăimă, ca o scuză.

— Oho, îi război, nu alta, nu vezi cum trag dușmanii într-ai noștri?, glumi moșul, afurisit cum îl știa; îi făcu lui Trifu semn eu ochiul, a complicitate: „taci, nu-i spune adevărul”.

Apoi, tot spre Văzoc:

— Și-auzi, dom'sef, știi de ceva cruci?

— Ba, recunosc acestă. Habar n-am.

— Nu-i de mirare, mai zise Băbău, pornind după Mihai Trifu, care se îndepărtase.

— Să vin și io?!, întrebă, mai mult rugându-se, șeful de post.

— Ai pistolul la dumneata?

— Sigur, sigur că-l am... Dorm cu el în pat...

— Asta nu-i în regulă, îl stopă boactărul.

Cu muierea să dormi, nu cu pușca..

Lume puțină, constată Mihai Trifu, de parcă satul a fost părăsit; nici măcar copiii nu ieșiseră din curți, dac-ar fi fost pe-acasă și nu în prunduri, cu caprele și cu porcii, la păscut, să aibă și ei de lucru și să și ușureze curțile de larma și neastâmpărul lor.

— Și dacă Maroji nu-i acasă?, rupse el tăcerea.

— Or fi câinii, glumi Todor Băbău. Îi astâmpără dom' șef cu pistolu'.

— Nu, asta nu. N-am voie să trag fără un motiv bine întemeiat: când somez sau când sunt amenințat.

— Așa o să și fie, păi cum? Sar la beregata dumitale, te aperi și pac!, îi împuști. Iar noi ne vedem de treabă.

Văzoc se temea că moșul nu mințise. Căută privirea celuiilalt, să afle adevărul; fără folos; găsi o soluție:

— O să cer ajutoare de la Pecica și chiar de la Arad, fac raport că avem o acțiune, să vină întăriri.

— Și tancuri, îl batjocori din nou subalternul său, șeful paznicilor de noapte.

„Mai bine rămâneam la post... Nu-i bai, te sperii io într-o noapte, că-ți umpli izmenele cu rușine.”

Simțea că bătrânul avea ambiția de a fi mereu alături de arădean, nu din răutate, nici cu

gândul de a se bucura de avantaje; el, Todor Băbău, putea să șadă în preajma puterii, să-i afle, cel dintâi, ordinele, ce și cum și cine și până când; nu-și ascundea nici un păcat, el nu făcuse politică, a vrut doar să aibă o poziție, satul să-l respecte nu pentru averile sale, pe care n-a reușit să le agonisească, fiind chiar sărac, ci voia ca lumea să i se închine și lui ca tuturor acelor care pot hotărî, care au secrete, care, deși dețin biciul, nu-l arată nicicând, știind că și astfel lumea li se supune, cuminte, fricoasă, lașă; Văzoc fusese jandarm și înainte de război, el n-avusese cu nimeni nimic, era și el un fel de paznic, o sperietoare, doar că purta uniformă și pistol, prin care își pierduse identitatea de ins de rând și devenise om al statului; șefii lui voiseră să-l mute disciplinar din Semlac, atunci când pieriseră oile, îi reproșaseră în ședințe, în rapoarte, că n-avusese spirit de vigilență, că nu analizase posibilitățile ca dușmanul de clasă să-și vâre coada în bunul mers al vieții, că nu dormise el însuși la saivan, să apere cu pieptul său această cucerire istorică, că nu preîntâmpinase moartea banditului, ratând un proces public, o lecție usturătoare pentru cei care ar mai încerca să pună bețe în roțile carului vremurilor noi; nici Mihai Trifu

nu scăpase de asemenea critici, i se făcuse și lui un referat, luase chiar o sancțiune, „mai sunt unii tovarăși, ca de exemplu..., care nu înțeleg...”; „oameni buni”, le-ar fi spus, „satul în care m-ați trimis e altfel decât celelalte, e supus de la sine, nu trebuie persecutat, nici speriat cu închisori sau confiscări de averi”.

— Nu vi-i foame?

Vocea lui Todor Băbău era răgușită, de parcă avea o coardă desprinsă; moșul nu prea suporta tăcerea, singurătatea, ca acum când, alături de cei doi, umbla mut, privind linia cărării și gardurile; „mai bine ne-am duce până-n Cutina, că n-am mai fost de când o ars saivanu” – gândi.

— Poate ne invită la masă domnul Maroji. Eu aș mânca o friptură de miel, aș uda-o cu un vin negru, aș bea și o cafea. Dumneata?

Văzoc tresări; n-avu răspunsul pregătit, încât vorbi doar ca să nu tacă:

— Io mânc acasă, că mă doare stomacu’. Și nici nu-i voie, Maroji nu-i d-al nostru...

— Oh, ce deștept îi! Mă – îl trase de mânecă Todor Băbău, –, de ce la Dolaș mâneci și bei pe gratis?!

— Vezi-vezi, că asta nu-i glumă! Mă acuzi și crezi că scapi cu atâta?!

De data aceasta, Văzoc se înfuriase da-a binelea, deși moșul spusese adevărul; de unde știa?; îl trădase birtașul!

— Și nici Popianu nu te cinstește, nici Lăpușcă...

— Dacă nu încetează, mă duc acasă, ripostă milițianul. Că mă face de râsul satului, se mai aude la Arad și o pătesc...

— Ăsta-i caz de pușcărie, zise tot Todor Băbău, care n-ar fi încheiat cearta, dacă nu intervenea Mihai Trifu, luându-l de braț pe Văzoc și zicându-i la ureche:

— E bătrân, mai glumește și el, să nu-l luăm în seamă.

Și-și continuară drumul, fiecare cu gândurile sale, ascunse și simple, complicate doar în întretăierea cu ale altora.

Todor Băbău știa prea bine că între cei care îl văzuseră ultima oară pe Maroji se număra și Ceampaș; întâlnirea lor avusese loc demult, tare demult, în seara aceea neuitată a căsătoriei lui Ilie cu Livia, după ce fata fusese tăvălită în iarbă de către Țuper ; îi cununase, în toiul nopții, popa Putric, trezit din somn și obligat să officieze îmbrăcat în izmene, să nu-i mai încoroneze, ci să rezume ceremonialul obișnuit unor asemenea clipe înălțătoare la „se cunună robul lui Dumnezeu... cu roaba lui Dumnezeu...” și „de bunăvoie și nesilit de nimeni”, da, de bunăvoie și nesilit de nimeni, decât de împrejurări, de rușine și de ciudă, de drag și de necaz; intrând în sat, pe drumul care străbătea terenul, încă neplantat cu duzi, din jurul casei lui Maroji, căruța fusese întâmpinată de câini flocoși, neînchipuit de mari, ai stăpânului morii din Cutina, care săriseră spre cai, să-i muște de nări, să-i întoarcă din cale,

poate chiar să-i apuce de burți și să-i sperie, încât să răstoarne căruța cu roțile în sus, ca pe urmă să atace oamenii, să le rupă beregata, să le mănânce urechile și nasurile.

Atunci, furios cum era, în stare să ucidă orice vietate și să treacă peste orice stavilă, Ceampaș se ridicase în picioare, pășise pe ruda dintre cai și lovise cu biciul peste capetele și peste șalele ogarilor, umplându-i de sânge și stârnindu-i să-și continue atacul, de parcă bolânziseră, așa suportau durerile, chinul; redeveniseră sălbatici, propriul sânge, umezindu-le buzele, limbile, le ștergea orice urmă de blândețe, le provoca o poftă a cărnii; Ceampaș lovea necrutător, pocnea din bici și ochea capetele câinilor, ciucurele din vârful curelușei se umezise, caii își continuau galopul înspumat, asta până ce din depărtare se auzise pocnetul unei arme; era Maroji, cu pușca în mână, ieșit în grabă din așternut; iubea câinii, avea nevoie de ei în singurătatea sa, câinii îl păzeau și îi țineau de urât, le vorbea ca unor oameni, ei nu pricepeau mai nimic, decât că umpleau și stăpâneau o curte imensă și o pădure, împărăția lor comună de la marginea satului, departe de ceilalți câini, cu care se dușmăneau și se și fereau, ca nu cumva să-și

spurce ilustra stirpe cu corcitură deșelată, bune de speriat ciorile și de scormonit ascunzișurile din poduri și gunoaie ale șobolanilor și dihorilor, putorile acelea mîncătoare de găini și porumbei.

Maroji, care n-avusese timp să încalece armăsarul cel iute – așa bănuia flăcăul din căruță – trăsese mereu spre inima drumului, cam la înălțimea statului de om, să-și apere cîinii de alice și de moarte.

Ceampaș, la rîndul său, se ascunsese între cai, încetînd apărarea cu biciul, deși cîinii, simțind ajutorul stapînului, atacau încă, doar că puterile lor slăbiseră; cam în dreptul primului colț de uliță al satului, urmărirea încetase, așa încât Ceampaș își reluase locul pe iliș, obosit și el, cu răsufllarea iuțită; oprise și caii înspumați, le auzea răsufllarea, șuierul aerului clocotit, îi lăsase să urineze, ar fi vrut și el să coboare, să facă la fel, doar că era de față și Livia, drăguța sa, mereu tăcută, pînă la muțenia în care avea să se ascundă toată viața din pricina rușinii și a supărării, poate și a milei față de Ilie Ceampaș, în stare să sufere, să se usuce ca ros de rac, și să nu-i amintească nicicînd întîmplarea din troscotel, să nu întrebe care a fost adevărul, dacă Rozalia era fiica lui sau a lui Țuper .

Atunci, Ceampaș nu-l văzuse la față pe Maroji, ci bănuise doar că el ar fi tras pe urmele sale, să-și răzbune câinii însângerați, asta și pentru că în zilele scurse apoi cineva baricadase drumul obișnuit care lega Cutina de sat, bariera – adică un șanț adânc, împrejmuț cu sârmă ghimpată – „electrică”, ziceau unii – obligând căruțele și trecătorii să facă un ocol lung și anevoios, peste gropi; mai târziu, apăruse și plantația de duzi, înconjurând casa și, în câțiva ani, ascunzând-o în desişul pomilor, al tufelor de liliac, de măceș, porumbele, al lozelor de viță de vie sălbatică și de iederă, unde se cuibăriseră – dacă nu cumva Maroji însuși plănuise așa – șerpi sau crocodili, cum greșise Deliman, spre a fi apoi de batjocură, „Crocodilu”, poreclă dusă mulți ani și de el și de feciorii săi, „Ghiță a lui Crocodilu, știi?!”, „aha, el îi?!” – se întrebau moșii – „că mare o crescut!”; până și Deliman, se prezenta sub acest nume, în situația în care, iată, bătând seara la fereastra lui Popianu, la întrebarea de dinăuntru, nu fără înjurătură, „care... a mă-tii umbli la miezu' nopții?!”, răspundea: „mi-s io, Crocodilu”.

Și Florea se întâlnise cu Maroji, după război, când se tocmise să-i scoată câțiva nuci bătrâni și uscați, care, cu frunza lor lată ca palma și coroana mai largă decât o curte, străjuiseră liziera plantației de duzi și secaseră pământul de apă și hrană, încât în jur nu mai creștea nimic; Solovăstru îi adusese vestea că ar fi rost de câștig, de bani sau de grâu, doar că el nu poate lucra cu budacul, nucii au rădăcini afunde și groase, era muncă grea doborârea lor numai cu toporul și târnăcopul, omul putea să fie strivit; Florea se prezentase singur, fără o învoială, și dusesse treaba până la capăt, preț de o săptămână, de dimineața până se lăsa întunericul; în prima zi, îl întâmpinaseră câinii, se învârtiseră în jurul lui, să-l mănânce de viu, el se apăra cu toporul, pe care îl învârtea ca un scut; câinii nu erau proști; deși pricepeau pericolul, continuau hora, la o distanță care îi ferea de lama grea și ascuțită; jocul se asemana cu cel al albinelor

care izolau prin acoperire cu ceară străinii pătrunși prin urdinișul stupului lor; deodată, la un semnal fluierat, câinii s-au retras, scheunând, ceea ce l-a mirat pe Florea, dar i-a și dat să înțeleagă că poate începe doborîrea nucilor; la a doua înfățișare, nu l-a mai întâmpinat nici o vietate, doar că în șanțul săpat în căutarea rădăcinilor i-a fost dat să găsească un coș din nuiele, în care se aflau o sticlă cu țuică, pâine și cârnați; băutura o păstra pentru el, avea un gust de livadă, îi încălzea sângele, iar mâncarea o ducea acasă, cârnații meritau o cină cu toată familia, cu Driana și cu pruncii, să se bucure de norocul neașteptat; porția aceea era zilnică; „om de treabă”, gândea Florea, hotărît să nu se facă nici el de ocară; doborâse nucii pe rând, curățise trunchiurile de crengi, crengile le stivuiseră în ordine, cum era gata câte o grămadă, aceasta și dispărea peste noapte, și tot așa, pe furiș, cineva curăța locul de lemne și de rădăcini, tăietorul era mulțumit de băutură și de mâncare, aștepta chiar ziua din urmă, ceasul socotelii, convins că se va alege cu bani mulți, cu ruzi de salam și pâini dolofane: terminase lucrul pe la amiaza acelei zile de aprilie, lună cu ploi dese și scurte, care îi împiedicau să-și are pământul înecat de apele din Cutina, acolo unde Lăpușcă voise să-l

fericească; băuse sticla cu țuică, apoi, și obosit și tulburat de alcool, își lipise spatele de lemnele trudei sale, să se odihnească, dar și să se afle la îndemâna omului dornic și dator să-l răsplătească; numai că se făcuse seară, întunecată și de norii întinși pe tot cerul, iar Maroji nu dăduse nici un semn; „apare mâine”, zise Florea; a doua zi, venind fără topor, n-a mai putut să se apropie de locul nucilor, strașnic păzit de câini; „hei, Maroji”, strigase de câteva ori, când mai tare, când mai slab, după cum suferea neputința de a-și cere drepturile muncii, „dă-mi banii!”; nimic, doar javrele cu colți amenințatori, care îl fugăreau atunci când trecea un prag al distanței dintre cele două tabere; stătuse toată ziua acolo, fumase o tabacheră de tutun, țigară după țigară, nervos la început, nepăsător mai târziu, mulțumindu-se cu săptămâna de trai bun, cu cârnați și răchie; brusc, a sărit din starea sa de om înfrânt, asta și din sentimentul că, așteptând plata, Maroji îl considera un câine întors la vâlăul unde i se azvârliseră oase și lături; făcuse palmele pâlnie, să-și întărească vocea, și slobozise, ca un chiot, un șir de înjurături, accentuând fiecare silabă, să se audă acolo unde voia, să nu creadă afurisitul de ins din flăgăriște că n-ar fi înțeles tăcerea din

urmă și sensul ei, vremuri grele, bani mulți și fără valoare, bucură-te, omule, de stomacul plin și de mintea amețită, că nu te mai doare nimic, taci și rabdă, mulțumeste-te cu câștigul de până acum, cu săptămâna de trai îmbelșugat și de munca dătătoare de speranța că a doua zi vei primi din nou, chiar și a treia zi, dar numai atât cât ține fâgăduiala, taie nuci și vezi-ți de treabă.

Nici mai târziu, după mulți ani, Florea nu putuse uita cele întâmplate; zâmbea în sinea sa atunci când se vorbea despre Maroji, zâmbea din colțul nevăzut al privirii, fără ca nimeni, nici măcar Driana, să-i afle nu atât necazul, cât păcăleala, amăgirea, calculele sale, asta pentru că visase o adevărată avere, sperase chiar să poată cumpăra un mânz sau să-și repare căruța; de fapt, dacă făcea calculul prețului pe o săptămâna al băuturii și mâncării, el ieșea în câștig, nicidecum în pierdere, doar că, ar fi vrut să reproșeze, el nu ceruse așa ceva, ci bani; adevărat, între ei nu avusese loc nici o învoială, el se apucase de lucru fără să fie rugat, iar Maroji, urmărindu-l, îl răsplătise cu ceea ce crezuse el de cuviință.

— Mulțumește-i că Ț-o dat și-atâta, îl liniștise, la timpul potrivit, Driana, care ascunsese câteva bucăți de cârnați.

Și ceea ce-l supăra pe Florea, dacă era vorba

de mânie, se întâmpla să fie, atunci, când doboră nucii lui Maroji, durerea sa de picioare, reuma, reuma și bătăturile, nodurile de la degete, mari cât cartofii de primăvară, răsuciți în carne și în os, umflând pielea bocancilor, cât, pe dunga lor, să apară două bube, care chinuiau omul și-l făceau să sufere; cu boala asta, venise din război, boală de soldat, boală de infanterist, veșnic pe jos, târându-și trupul pe drumuri când uscate, când ude, încălțat în ghete strâmte și strâmbe, din piele tăbăcită în graba industriei militarizate; în mers, carnea se lipea de obiele, obielele de bocanci, omul simțea asta mai ales dimineța, când trebuia să pornească din nou, picioarele i se umflau, abia încăpeau în încălțări, îi venea să taie umflăturile, moțul din os moale crescut într-o dungă, călca pe cuie, „doctore, îl ruga pe sanitar, fă ceva să nu mai mă doară, ia cuțitul și curăță rana...”.

Așa încât, nici Florea nu-l văzuse la față pe Maroji; dacă era întrebat, își încrețea pielea din jurul nasului, ochii și-i ascundea sub sprâncene, apoi ridica umerii, ca omul prost, neștiutor, dar și cu o taină în suflet, numai a lui, imposibil de smuls din cătușele încăpățânării:

— Io?! Habar n-am, că nu mi-i nici neam, nici ortac.

Și acesta era adevărul, curat ca lumina.

După ce rămase singur pe locul pieței, Lăpușcă intră în primărie, să-și caute de lucru; cotrobăi în hârtiile și dosarele de pe masă, deschise și-un ziar, uitat din zilele trecute, citi, fără ochelari, titlurile culese cu litere mari, nu se opri asupra niciunui articol, n-avea chef de politică, se plictisise de zvonuri și vești; îl interesa numai calea ferată, până la urmă, ca să nu fie înlăturat, găsisese în asta rostul funcției sale, dovadă că înțelegea cursul evenimentelor, „să legăm satul de oraș, să civilizăm țăranii și casele lor”, spunea la ședințe, „o să pietruim drumurile principale, chiar și piața, să nu mai fie noroi”, își amintise și de un proiect mai vechi, al unei băi populare, cu dușuri și căzi, respins pe vremuri tocmai de el, și de partea lui fusese atunci și Todor Băbău, care argumentase: „io, dacă mă întrebați, mă rușinez să umblu cu izmenele-n mână și să mă spăl pe cap în văzul lumii”.

El, Lăpușcă, își construise o casă mare, într-o uliță ce bătea în mijlocul pieței; casa avea o mulțime de încăperi, pivniță și pod; în curte înălțase, cât să închidă grădina, cotețe, un grajd, șopru, iar deasupra lor făcuse o cotarcă pentru fân și porumb; cumpăraseră de la Arad pitici și vase de gips, plantase în jurul lor trandafiri, butași de vie, sădise și doi brazi, el și nevastă-sa, îi plăcea să spună, că o să trăiască o veșnicie, asta de teama bolii care îl obseda, boala de pene, că nu suporta dună sau pernă, găină sau rață, nimic care avea fulgi, la văzul cărora pielea i se încrețea, vânăta, carnea i se întărea pe oase, încât trebuia să înțepe mușchii cu acul ca să se destindă din pietrificare, nasul i se umfla cât un ou de găscă, părul i se făcea moț, ca pensula; îi era greață, îl dureau mâțele, păreau că se încalecă și că se vor sparge ca acelea umplute cu amestecătură de cârnați; boala o luase la școală, din cauza colegilor care îl speriau noaptea cu perna apăsată pe față, cât să se înădușe; nu mai avea suflare, trăgea cu nările aerul împruțit al penelor umezite de igrasia dormitorului, urla înfundat, băieții îi țineau mâinile și picioarele, îi desfăceau izmenele, îl vopseau cu cremă de ghetă, scuipau apoi cu toții; blestema ideea părinților

de a-l trimite la școală, voia să se întoarcă acasă sau să fugă în America, să facă avere și să vină în sat cu un automobil încărcat cu lucruri scumpe, cu bijuterii, iar alături, pe bancheta din față, să șadă o femeie, o străină, să nu știe nicicând românește, să n-aibă cu cine să vorbească toată viața și să-l iubească numai pe el și pe pruncii lor; umblase pe la doctorii din Arad și Timișoara, să scape de boala de pene, să fie om ca toți oamenii, dar nu reușise nici măcar o ameliorare, suferințele fiind chiar din ce în ce mai greu de suportat, pene erau peste tot, și-acasă – deși el n-avea pene și dune de puf, își comandase plapome de la oraș –, în piață se vindeau găini și curci, în pomi se cuibăreau turturele și vrăbii, cu pene, nu cu păr, nu cu blană sau solzi, crăpa Lăpușcă de necazul că lumea era rău compusă din atâtea elemente, ar fi trebuit să fi fost numai din lemn și paie și carne; ore în șir ședea în birou, cu ușa zăvorâtă, ori se ascundea în biserică, duminica și în celelalte zile, acolo își lua cărți și acte, lucra singur la masa de după altar, aerul era tare, sănătos, mirosea a tămâie și a ceară, iarna, deși suferea de frig, nu renunța la refugiu, fierbea țuică și se ruga Celui-de-sus să-l ierte de păcate și să-i ia boala, s-o dea altcuiva, oricui, că el o

purtase destul, cât să se sature de un asemenea trai, ba ar fi preferat să i se taie o mână, să rămână surd de-o ureche sau să-și piardă lumina unui ochi, decât să poarte crucea penelor și a strănuturilor nesfârșite, de care îl dureau buzele și nările, coșul pieptului și gâtul, strănuta tare și în șir, cam până la o sută, apucase să și numere, rar se oprea la mai puțin, de cele mai multe ori trecând peste, ca semn că necazul nu dispărea, ci se agrava.

Boala rămăsese secretă o bună bucată de vreme, apoi se aflase, știa cam tot satul, ca, treptat, să fie dată uitării; numai Todor Băbău îndrăznea să-i provoace notarului suferințele acelea neobișnuite, atunci când îl supăra cu câte ceva; avea întotdeauna în tască un smoc de pene, ca nu carecumva Lăpușcă să mai cuteze a o controla, căutându-i condica sau cine știe ce; toboșarul, dacă se înfură pe Lăpușcă, îl și amenința: „vezi că scot...”; „taci!”, era rugat, boala apărând și la simpla pronunțare a cuvântului, ca un miracol, pene!, și pe loc se declanșa nenorocirea.

Ieși din primărie; voi să-și facă vizita de fiecare zi la biserică, unde se întâlnește în nas cu popa Putric:

— Pleci, părinte?

— Mă cam duc... Mi-i oleacă foame, m-oi și culca un ceas...

— Ce mai știi, ceva nou?

— Ne pregătim de Sfânta-Mărie, să mergem la mănăstire, la Radna, la Bodrog, care cum dorește, dacă o fi voie.

— O fi, că, vezi, nu se dărâmă bisericile.

Putric era îmbrăcat în haine negre, nu preotești, iar în picioare purta sandale, fără ciorapi; avea o bărbuță sură, tunsă scurt, rotunjindu-i fața osoasă, searbădă, ca și vocea, alterată de alcool și de țigări.

— Hm, și io mă gândesc să mănânc...

— Să intrăm în sfântul lăcaș, propuse popa, și să cerem iertare Domnului, că vom cuteza să gustăm din licoarea prunului... Așa, câte-un păhăruț, că păcatul mic se uită mai ușor.

Lăpușcă îl atinse pe umăr:

— Vino, părinte, la mine, să mai stăm de vorbă; am o răchie fiartă de două ori, lacrimă de fecioară, curată și dătătoare de daruri.

— Că frumos grăiești, domnule notar. Uite, cad în ispita invitației.

Închise ușa masivă a bisericii, după care atârna cheia de cureaua pantalonilor; ca la întâlnirea cu un bun prieten, îl luă de braț pe Lăpușcă și, în pas legănat, porniră spre locul pietei.

Satul era pustiu; până și câinii se furișaseră în culcușuri, să-și astâmpere oboseala; fără viață,

casele păreau mai mici, înfundate între pomi, cu acoperișuri cât gardurile; doar plopii din centru nu-și pierdeau din semetia suită spre înalturi, asta și din cauză că ramurile lor scurte se lipeau de trunchiurile pe care le făceau zvelte, ușor îndoite în vârfuri, cât să nu atipească în singurătatea tărâmului învecinat cu turla bisericii; „oare nu-i fac rău fulgii care cad din plopi?”, se întreabă preotul, știind boala lui Lăpușcă; se rușină, tuși scurt, dând impresia că-și drege vocea și că se va apuca de cântat.

— Dumneata, cred io, te pricepi și la alte cântări decât cele bisericești.

Lăpușcă se trezi că vorbește ca un prunc codaș, adică să nu tacă.

„Și-a dat seama că priveam frunzele plopilor...”, se necăji Putric; răspunse, apoi, vorbelor notarului.

— Știu, sigur că da, romante, canțonete, balade, ca orice om învățat și iubitor de viață, de oameni, de frumos.

„Da, de muieri”, îi zâmbi Lăpușcă.

— Ceva rece-ar fi mai potrivit, înghiți în sec preotul; se gândea la vin, la bere.

— Nici Dolaș n-are, că-i birtaș... Poate prindem un drum la Arad.

— Vai, iartă-mă, Doamne, să afle superiorii că intru în restaurant.

Nu erau prieteni, așa cum nici nu aveau în preajma lor oameni de încredere; se căutau când și când, cum se nimerea, și se purtau ca doi cunoscuți, ascunzându-și gândurile cele sincere; îl mai chemau între ei și pe Coșa, să-și spună și el părerea despre temeile zilei, despre noutățile de la Arad și București, despre zvonurile ascultate la radio și care îi frământau.

„Io-s de acord cu politica asta”, zicea uneori învățătorul, „până când mie nu mi se face nici un rău; școală este, elevi sunt, lemne de foc am, cărți și caiete se dau, avem cretă și tablă, nimic nu ne lipsește.”

„Și ce-i înveți pe copii?”

„Ce ordonă ministerul, că n-am alt stăpân, primăria nu-și poate băga nasul în învățământ, decât să asigure baza materială, să văruiască, să curețe closetul...”

Nevasta lui Lăpușcă se fâstâci la vederea preotului, care îi vizita rar:

— Vai, părinte, că ne găsiți cu casa-ntoarsă. Io spăl, n-am făcut de mâncare...

— Vezi-ți de treabă, o goni bărbatul, mă descurc și fără tine.

Urcară cele câteva trepte și se opriră în coridor, ascunși după umbra viei ce urca până la streășină, de unde curgea spre stâlpii din dreptul porții.

— Uf, ce bine e la răcoare...

Putric se șterse cu batista pe frunte, apoi sub brațe, pe piept și la ceafă:

— Știi ce plăcut e vara la biserică... și aerul curat de dinăuntru... Parcă ești la munte...

Lăpușcă se descălță; intră în tindă, scoase o masă și două scaune, o sticlă cu țuică, pahare...

— Și-o scrumieră, îi ceru preotul, dacă se permite fumatul.

— Te rog, părinte, sufăr și de plămâni...

— Da, da, înțeleg, iartă-mă.

Gazda se răzgândi; aduse obiectul cerut și insistă:

— Se poate fuma, că nu stăm închiși... Fumul zboară, nu pătesc nimic.

— Mulțumesc, mulțumesc, grăi oaspetele și-și aprinse o țigară, dorită mai de demult; suflă fumul în sus, să-l ferească pe bolnav.

După ce turnă răchia, notarul ridică paharul:

— Noroc și Doamne-ajută!

Celălalt răspunse la fel, numai că adăugă:

— Și sănătate, dragul meu.

Între timp, și în mare grabă, femeia tăiase câteva felii de salam unguresc, clisă, ceapă, pâine și castraveți murați la soare;

— Pofțiți, gustați ceva, asta avem...

Lăpușcă o goni din priviri și tot din priviri

Putric îi cuprinse șoldurile, picioarele, formele abia acoperite de rochia subțire, fără mâneci, udă de la spălatul rufelor; „cred că n-are nimic pe dedesubt”, constată în timp ce-o conducea cu sfredelul ochilor, fericit că ședea într-o poziție ferită de bănuiala omului; dacă bărbatul ei n-o mai plăcea, suferind în preajma ei ca la vederea penelor, altora li se părea tot mai ademenitoare, coaptă, bună de dospit poftele, femeie nelucrată sub arșița soarelui sau în tăria ploilor la vremea culesului porumbului; Lăpușcă o chinuia, „noa, să te sature de zâmbrit; mâine te muți în colnă, dacă nu te astâmperi”; el se îmbăta, sorbea pahar după pahar, numai răchie întoarsă, cu mărgelă și bulbuci, atunci îl apuca și cântatul, și oftatul, și plânsul, își blestema viața chinuită, plictiseala, urâciunea satului, regreta că n-a fugit de la școală, după prima noapte de suferință cu nările în pernă, ar fi colindat țările lumii, America, Italia, Argentina, până și în Australia s-ar fi dus, cu vaporul, cu avionul, cu trenul, convins că ar fi făcut avere; bețiile îl linișteau, îi trezeau simțurile adormite, visa visele de altădată, citea, până literele nu-i fugeau de sub ochi, cărți de aventuri și călătorii, cu bandiți și evadări din închisori, îl fascinasă povestea lui Dillinger, o

urâse pe iubita acestuia, Ana Coman, care îl trădase la ieșirea dintr-un cinematograf, apoi, de frica răzbunării celorlalți, se ascunsese la Timișoara, în orașul său natal, și până acolo veniseră gangsterii s-o pedepsească; el însuși o căutase, nu ca s-o împuște, ci să o roage să-i descrie viața și aventurile urmașului lui Al Capone, idolul notarului, să-i arate fotografiile și articole din ziare; nu reușise să dea de urma femeii în roșu, cum o numise presa americană, Ana Coman trăind în izolarea fricii și a amintirilor; Lăpușcă umblase zile și nopți în șir pe străzile Timișoarei, sunase la foștii colegi de școală, îndrăznise să bată la ușa notarului-șef, se prezentase și la poliție, unde se cam făcuse de râs, „ce, dumneata ești detectiv particular?”, avusese impresia că se știa despre ascunzătoare și că se dăduse ordin ca femeia să fie ocrotită, făcuse un bine Americii, care-i era recunos-cătoare; luase bătaie de la niște țigani, pe care îi acostase în gară, „n-ai auzit cumva...”, „noi nu știm nimic, poate că...”, și-l plimbaseră prin Fabric, în străzi întunecoase, până când îl împinseseră într-un gang, „scoate banii, vere, hai, că, de nu, îți tăiem...”, îl căraseră într-o cămăruță, o țigancă bătrână îi desfăcuse nădragii și-l mușcase fără milă, urlase, nimic, nimeni

nu-i sărise în ajutor, decât boala sa, că nimerise într-un munte de pene, pene de gâscă, de rață, de găină, nările i se încărcaseră de puf și praf, carnea, mușchii, pieptul, ochii..., îi scotociseră buzunarele și-l căraseră în parc, să nu mai știe pe unde umblase...

Acum, față în față cu Putric, i s-ar fi destăinuit, ca la spovedanie, cu toată încrederea; nu mai putea răbda atâta zbucium, creierul îi clocotea ca apa în fierbere, ar fi îngenuncheat, preotul i-ar fi pus mâna pe creștet, în semn de blagoslovire, „spune, fiule, spune tot, mărturisește fără sfială ce păcate ai săvârșit, să-ți citesc Molitva și sufletul ți se va descărca de împovărarea faptelor și gândurilor celor greșite”.

— Părinte, îndrăzni Lăpușcă, abia recunoscându-și vocea, smerită cum era, io mi-s tare năcăjit. Și vreau să mă spânzur... Învată-mă, ce să fac?

Scotând o cârtică din buzunar, Putric o deschise la tabla de materii, apoi găsi capitolul „Rugăciune la nenorociri”.

— Stai în genunchi și fă-ți cruce...

Lăpușcă îl ascultă; rămase aplecat și, ca să nu aibă altă preocupare cu privirea, închise ochii.

Nevastă-sa, crucită în capătul coridorului,

luă seamă de rugămintea – transmisă cu degetul lipit de buze – a preotului, care îi și zâmbi curtenitor, „că mândră ești...”.

— „Doamne, nourii grei ai nenorocirilor se îngrămădesc asupra capului meu...”.

Repetă!

— „Doamne, nourii grei ai nenorocirilor se îngrămădesc asupra capului meu”...

Și, tot așa, rostiră tot textul rugăciunii.

— Acuma, fă-ți cruce și te ridică.

„S-o creadă el că-mi trece”, își zise Lăpușcă, în timp ce-și scutura genunchii; strănută, ca dovadă.

Băură din nou răchie, sorbiră și câte un pahar cu apă, să se răcorească; femeia dispăruse, făcându-și și ea cruce: „doară l-or închide...”; nu era din sat, fusese amăgită de vorbele mieroase, de promisiunile viitorului ei soț, care o ochise în corul școlii, unde cânta, el ședea în rândul din față, o sorbea din priviri, îi plăcuse în ambianța muzicii, i se părea pură ca sunetele împerecheate pe note; n-o lăsase să încheie ciclul, „vino cu mine, vei fi doamna satului, ne vom muta la Arad, orice vis ți se va împlini” – și iat-o sălbăticită în curte, fără prietene, fără găini și rațe, numai cu porci, alături de un bărbat sucit, dur și bețiv, iubind-o doar după ce-i rupea

oasele în bătaie, „iartă-mă, tu ești toată bucuria mea pe pământ, nu mă părăsi nicicând”; avusese de gând să fugă din sat, să intre ca servitoare la Timișoara, unde nimeni n-o cunoștea, spera să se și mărite, să fie mamă, să umble elegantă; îi era milă de Lăpușcă, îi era milă și când îl ura, când o lovea cu piciorul, chiar și când o îndemna „bea și tu”; îi întindea sticla cu răchie, o lua și, cu ochii înlăcrimați, se îmbăta și ea, se ridica, se ținea de picioarele scaunelor, cădea pe genunchii bărbatului, plângeau amândoi, înlănțuiți, uneori adormeau așa câteva ceasuri, se trezeau țepeni, se învinovăteau și-o luau de la capăt cu certurile, cu reproșurile, cu dușmănia. Erau convinși că nu puteau trăi unul fără celălalt, că răul îi ținea laolaltă, ca dorul depărtărilor; de câte ori mergea la Arad, Lăpușcă îi cumpăra stofe, rochii, parfumuri, portocale, îi făcea bucurii, îi luase și o blană de vulpe argintie, aveau și patefon, cu coruri din opere, ea îngâna, atât cât mai ținea minte sau cât reușea să rețină din știmatele reproduse pe placă, odată îi adusese o mașină de cusut Singer, cu pedală, să coase bluze și cămăși, perdele și fețe de masă, ca darurile să se risipească la prima beție, la nervii iritați ai notarului, și-o luau de la capăt, cu jurăminte și promisiuni.

Și preotul ședea în pacea gândurilor sale, mai odihnitoare, ca în tihna după-amiezilor de duminică sau în preumblările binefăcătoare prin piață, când trecea prin mulțimea păstorită, răspundea cu plecăciune salutarilor, pe cât de nepăsătoare, pe atât de prefăcute ale țăranilor, el nu vindea și nu cumpăra nimic, niciodată, avea de toate, i se aduceau acasă pui și ouă, carne și smântână, răchie și șunci, viața era frumoasă pe pământ, el lucra cu mintea și cu gura; îi plăcea să păcătuiască, nu neapărat cu femeile altora, cât mai ales cu a sa, și asta se întâmpla de când se cunoscuseră, de la prima lor întâlnire; ea, timidă, speriată, el, abia domolindu-și, sub sutană, dorurile lumesti, ca, apoi, iubirile lor să-i înalțe, cu toată ființa, în cerul plăcerilor, pe care preotul le justifica a fi darul lui Dumnezeu, deși Domnul se împotriva desfrâului și abuzului; se auzea – și Todor Băbău era din nou știutorul – că vara, sub cerul înstelat, în văzul lunii, cei doi ar alerga prin grădină, goi-goluți, s-ar ascunde unul de altul în porumb sau printre lujerii de fasole, și-ar umple nările de boarea nopții, până, mereu în același loc, s-ar regăsi în brazdele de trifoi, să se desfete și să se trezească în aceeași betie a contopirii trupurilor în scâldătoarea aburului

lor: întors în casă. Putric se așeza în fața icoanei fecioarei Măria, fără s-o privească, îi era rușine murmura câteva rugăciuni, își făcea cruce și, fericit, adormea, somnul lui fiind unul adânc și lung, încât nimeni nu îndrăznea să-l trezească până la zece dimineata, dormea și sforăia, poarta de la curte rămânea închisă, „se odihnește părintele”, nici pe stradă nu se vorbea cu glas tare, ba unii ocoleau casa, să n-o supere pe doamna, care ieșea cu măturoiul și-i suduia.

Lăpușcă se ridică de pe scaun, tuși, intră până în tindă, zăbovi o vreme, fără să aibă nici o treabă.

Putric pricepu: „vrea să plec...”. Mai privi spre capătul coridorului, să mai admire pulpele femeii, dar aceasta nu apărui, lăsându-l cu speranța că altă dată va avea norocul să le cuprindă și să se bucure de întreaga lor vrajă.

— Noa, îi zise gazdei, să ne ducem acasă, că am stat destul. Mulțam frumos de omenie.

— Oh, da' mai rămâi, părinte, se strădui Lăpușcă să fie binevoitor. Rar ne așezăm la un pahar... Poate vii cu doamna într-o seară...

„Ba, singur, când o fi să fie”, își zise Putric, plecând, plictisit ca de obicei, nici măcar cu grija de a număra anii și zilele scurse de când slujea credința în Cel-de-sus.

Lăpușcă îl conduse până la poartă, unde îl întrebă, amintindu-și de întâmplarea de pe locul pieței;

— Unde s-or fi dus Trifu și Todor Băbău?

Preotul privi spre cer, mai mult pe sub sprâncene, fără să ridice capul și fără să spună nici o vorbă, ceea ce însemna: „Dumnezeu știe!”

Totuși, mintea îi născu o idee, cât să-l pună pe gânduri pe celălalt:

— Poate la calea ferată..., după care își văzu de drum.

Notarul aruncă ochii în sus, spre bolta fără nori, apoi reveni în curte, trântind ușa cu putere. Ieși nevastă-sa:

— Ce-i?!

Îmbufnat, o înjură.

De un timp încoace, pe Mihai Trifu îl preocupa mai mult decât orice cazul Maroji, cu îndoielile, minciunile, legendele care circulau în legătură cu omul din flăgăriște, cu biografia, cu faptele acestuia. Îi întrebasese pe cei bătrâni, ca Todor Băbău sau Nica Uspăț, dacă îl văzuseră la față, dacă îi călcaseră pragul, dacă nu murise, dacă nu înviase, ca până la urmă să aibă și el aceleași incertitudini, ba chiar să-i placă întreaga poveste, cerându-i boactărului fel de fel de amănunte, cum făcuse Maroji casa, când apăruse trăsura pentru prima dată în sat, cine văzuse șerpii, cine angajase secuii de la Ciuc și nemții de la Giarmata ca să-i construiască moara din Cutina, îl pusese pe Lăpușcă să caute, în catastifele primăriei, cine era proprietarul acelor terenuri, când le cumpăraseră, dacă plătise dările, dacă omul făcuse vreun război, pe ce front și câtă vreme, adică Mihai Trifu încercase să găsească

adevărul și din curiozitatea sa intimă, atras de ascunzișul straniu de la capătul satului, dar și din datoria de a lămuri lumea; de motivul acesta ultim nu era chiar convins; constatase că oamenii simțeau nevoia, ca și cei mici, să-și creeze imagini ireale, să-și închipuie că alături de ei, care trăiesc cu picioarele pe pământ, există și se mișcă arătări neobișnuite, deasupra puterii lor de a le înțelege destinul, rostul, obârșia; nu le-ar fi fost greu ca toți laolaltă să oprească trăsura, să o vadă pe dinăuntru, sau să meargă acasă la Maroji, să-l caute, să-i vorbească, să intre în încăperi, în pod, în pivniță, până și în acel tunel de sub Mureș, să-l strângă pe om de gât și să-l oblige să recunoască dacă el sau nu a slobozit șerpii la piață, să le spună cum aprinde luminile în cavou și cine-s cei care-și dorm acolo somnul de veci, ce face marțea la Nădlac, chiar și să declare în fața legii dacă nu cumva el a dat foc saivanului în noaptea de Crăciun, cum începuse să jure Popianu, și nu Țuper, cel care ar fi murit nevinovat; până și Mihai Trifu bănuia că multele rele întâmplate în sat i s-ar datora lui Maroji, și aici își amintea de scufundarea podului plutitor și de zvonurile că, după prăpăd, Gabor, călare pe un cal alb, cu aripi, plutea

peste ape, era în izmene și cămașă albă, cu barbă cât mătura, și cânta cântece cerești, de ieșeau muierile din case, vrăjite, să asculte și să îngâne și ele, numai ele, că bărbații n-auzeau nimic și puneau vedeniile nevestelor pe seama sângelui lor dornic de schimbare, încât se supărau și-și făceau gânduri negre, le și băteau cu cureaua, „stai în pat, buleandră, că aici ți-i locul, să crești pruncii și să mă freci pe spinare”.

Îl fascinau toate astea pe Mihai Trifu și pentru că el însuși era un visător, un om tânăr și cu sentimente încă nedomolite, avea patima de a-și făuri variante ale biografiei, cum îi va decurge viața dacă ar rămâne în sat, dacă s-ar așeza la Timișoara sau ar fi promovat la București; singurătatea sa era aparentă; numai pentru ceilalți era un izolat, un străin, un ins cu puteri nemărginite; trăia din nostalgii, din rememorarea unor întâmplări, îi era mereu dor, de ai lui, de copilărie, de școală, de prieteni, vedea lumea mai simplu decât o complicau șefii, avea răbdare, dorea să cunoască, voia să facă bine, atât cât putea, se ferea să atace, să fie dur, să aducă suferințe; omul, dacă e om normal, pricepe și singur ce are de făcut, nu-i nevoie să fie dascăl sau popă, sau notar, cu carte multă; piață se face de când lumea; s-a

hotărât cândva, ca, aici, marțea să fie ziua târguielilor și așa a rămas, nu s-a împotrivit nimeni, ba să fie duminica, ba să fie joia; primăria vrea cale ferată, s-o facem, zic oamenii, că e în folosul satului, mâine și poimâine, când vor crește copiii de-acum și vor prețui sudoarea celor dinainte; așa s-au dus și la războaie, fără să priceapă decât atât: țara e în luptă, în luptă să fim și noi; la moartea eroilor, au plâns cu toții, nu numai neamurile, nu numai vecinii, durerea fiind a satului, că se împuținase cu un bărbat, cu un plugar, cu un stâlp de casă, cu unul de-al lor, bun, rău, cum era în viață, fără nici un păcat în ceruri, în groapă; doar certurile lor, rare cum erau, țineau o veșnicie; când Țuper întrecuse măsura, lumea l-a pedepsit, așa cum, probabil, se va întâmpla și cu Popianu, bănuia Mihai Trifu, fără să se împotrivescă, ci-și dădea prea bine seama că aceste conflicte erau parcă ordonate de o instanță morală: „așa pătesc toți aceia care...”.

În drum spre casa lui Maroji, îl privise cu atenție pe Todor Băbău: mic de statură, cu fața zbârcită, nerasă, îmbrăcat într-o haină neagră, cu guler unsuros, în pantaloni de doc, primiți poate de la un soldat lăsat la vatră; din buzunar îi atârna ața cu care-și lega fluierita sa de

boactăr-șef; ochii, ochii moșului erau treji, sticleau în orbite ca două luminițe sub pavăza sprâncenelor stufoase, groase cât degetul; omul umbla încă sprinten, fără să ceară răgaz pentru odihna oaselor și a încheieturilor, deși nu dormise toată noaptea, dacă nu cumva bătrânul trăgea câte un somn, iepurește, pe banca din fața primăriei sau chiar acasă, când își făcea rondul prin ulițele lăturalnice, să-i prindă și să-i fluiere pe paznicii cei leneși; le spunea mereu ca la ieșirea de la *servici*, cum îi plăcea să considere slujba la primărie, să se spele pe picioare, să doarmă până la amiază, apoi să mănânce, să muncească p-acasă, două-trei ceasuri, și iar să se culce, să fie odihniți, în stare să păzească averea și liniștea oamenilor de dușmanii care ar îndrăzni să atace satul în întunecime și să fure; că n-au ce fura, sărise cu gura Lăpușcă, la ce să plătim boactări, mai bine ridicăm un sălaș al primăriei, în Cutina, spre Ghedeș, să vină domnii de la Arad și Timișoara la vânătoare și la pescuit, cei care ne ajută cu calea ferată și să pietruim drumul spre Pecica, le facem și dormitoare, pentru femei, că n-or veni ei singuri, se mai îmbată, vor să se culce și nu ne uită niciodată, ne-or da fonduri, apoi avem nevoie și de prietenii lor, pe care îi invită

aici, să petreacă împreună, doctori, avocați, colonei, dascăli și ziaști; era o discuție veche, de dinainte de război, de care auzise și Mihai Trifu când cu necazul saivanului – dacă se făcea sălaș de vânatoare, nu se punea focul –, și tot Todor Băbău se împotrivise, el și Văzoc, jandarmul amenințând că va face raport la șefii lui și chiar la minister, că nu-i legal și nici nu-i cinstit; „da’ ție ți-o plăcut la vânatoare, te-ai și îmbătat ca un porc, cântai cu Moalăru, el la acordeon, tu cu gura”, îi reproșase același Lăpușcă și lui Văzoc nu-i era totuna că biografia sa a fost pătată la chefuri cu domni aflați acum prin închisori și străinătăți, că unii au și fugit din țară, să-și dobândească averile dosite în bănci, cum se vorbea; vânatoarea aceea nici măcar n-a fost reușită, deși pradă n-a lipsit, iepuri, fazani, o vulpe, doi câini vagabonzi, câteva ciori, porumbei; oaspeții sosiseră de dimineața, sâmbăta, până la Pecica, unde îi așteptau săniile, că era iarnă; la piață, Lăpușcă bătuse toba –Todor Băbău, pentru prima și ultima oară, s-a opus să prostească lumea – ca următorii, și îi numise, să se prezinte în data fixată la primărie, cu sănii și pături, și paie, că vor avea o căraușie de la gara din Pecica, să ia fân pentru animale și mâncare

pentru ei; fuseseră chemați și Florea, și Solovăstru, și Tuper, Ceampaș nu, că n-avea cai, care nu se împotriviseră, așa-i ordinul, așa facem, doar că Șofronie plănuise ceva și asta putea fi limpede: nu avusese nimic de comentat, d-acord, d-acord, mergem, mergem dacă ne cheamă primăria, n-avem ce face, asta ni-i soarta; din tren coborâseră vreo douăzeci de domni și doamne, cu blănuri, căciuli și mănuși, Moalăru le cântase „Mulți ani trăiască”, burduful acordeonului înțepenise, abia găsisese clapele cu degetele degerate, cântaseră și țăranii din sâni, călătorii ceilalți se prăpădiseră de râs, până și oaspeții îi batjocoriseră pe cei care îi așteptau, priveau câte-o figură cu mustața înghețată și exclamau: „vai, ce-o să ne mai distrăm. Mă piș pe mine d-atâta bairam”; amatorii de amintiri trainice regretau că nu aveau aparate de fotografiat, să imortalizeze clipele acelea, să le așeze în albume și să se laude, când va fi prilejul, cu minunatele crâmpeie din viața, nu întotdeauna zbuciumată, pe care o trăiau; ajunși la sălașul încălzit, băuseră răchie fiartă, crampă, cum spuneau gazdele, crampă, ho, ho, apoi bărbații se echipaseră de vânătoare, femeile – nu, noi vom depăna amintiri și vom răsfoi reviste de

modă, „vai, dragă, ce bine arăți, păcat că n-am luat și copiii, cum le-ar mai fi fost de îmbujorați obrăjorii, se mai căleau și ei în aerul acesta”, „bine că au rămas acasă, aici sunt pureci, țăranii vorbesc urât”; cei cu sâniile deveniseră și gonași, trimiși, pe ocolite, departe, departe, spre orizont, ca de acolo, chiuind, să vină spre bătaia armelor cu alaiul sălbăticiunilor, dar să se ferească din calea alicelor, altfel o vor păți-o și nimeni n-ar avea cum să-i apere de necaz și suferință.

Mihai Trifu îl opri din drum, cu o întrebare, pe Văzoc:

— Și cum a fost la vânătoarea aceea?

— El o fost, de față, da' nu știe tot, se grăbi Todor Băbău cu răspunsul.

Celălalt înclină capul – „zău?!” –, fără să fie supărat pe bătrân, cât încercă să-și adune gândurile și să spună ceea ce voia să-și amintească:

— O fost o iarnă tare grea, c-o nins cam două săptămâni fără întrerupere. Nu uit nici acumă că o înghețat și apa.

— Aia din fântână?!, glumi moșul.

— O-nghețat apa Mureșului, bocnă, nu alta, că puteai trece fără pericol după lemne, dincolo, în Banat, și prindeam iepurii în grădini, că n-aveau ce mânca pe holdă... O fost tare frig...

Mihai Trifu nu mai insistă; știa de la Todor Băbău că vânătoreea a ținut toată acea zi de sâmbătă, cu mâncăruri multe, purcei și găini, cârnați și jumări, supe și sarmale; doar un domn care suferea de stomac nu se îmbătase, el prefera să tragă în sticlele goale, chiar și în sifoanele aduse de Dolaș, care-l blestema, dar în sinea sa, să nu se audă, altfel zâmbea și aprecia cât de bun era țințașul; ceilalți cântaseră tot felul de texte, țăranii se minunaseră cât le era mintea de deșteaptă și cum de nu uită atâta amar de cuvinte, Moalăru se chinuise să-i acompanieze, „bă, pe asta o știi?!”, și-ncepeau alt cântec, „dacă mai cântați o țără, încerc să mă țin și io”, „talent, nene, uite ce talent e, habar n-are de repertoriul vânătoreesc”, „știi aria vânătorilor, apropo, știi?!”, „dac-o aud, poate...”.

— Spune-i barem atâta: cine v-o stricat petrecerea?, îi ceru Todor Băbău lui Văzoc.

C-ai fost de față, ochi și urechi, te-ai dus și tu, să te ai bine cu stăpânirea, în uniforma statului, ca să-i aperi de păcate.

— Am raportat la Arad cum și ce-i, m-or trimes, să am grijă, că era și unu' de la poliție, cu ceva funcții mari, dacă nu cumva venea chiar de la București, nu știu, și n-am cutezat să-l întreb, nici numele nu i l-am aflat.

Moșul insistă:

— Țuper , dragă, Țuper ce-o făcut, asta să aflu io de la tine.

Pe loc, Văzoc nu știu ce să facă: să râdă sau să păstreze chipul îngrijorat de până atunci; cum nu-și putu stăpâni niciuna din stări, își schimonosi fața cât să pară senin, nevinovat, martor întâmplător, cu ordin, al acelei vânători; zise:

— Când erau ei la tortă, că li s-or făcut și dulciuri, să nu le fie greață d-atâta carne, în liniște, că mâncau cu poftă, Șofronie s-o băgat între ei, cu pușca în mână, dar nu l-or văzut, s-o..., mă iertați, și când domnii s-or uitat către el, poc!, poc!, o tras pe fereastră, o spart-o și-o zis: afară, afară, acumă, că mor caii de frig! și o mai tras o dată, că nu glumea!

Mihai Trifu holbă ochii: asta n-o știa, nimeni nu-i spusese nimic despre gestul acesta al lui Țuper ; înseamnă că omului îi era milă de bietele animale, înhămate la sâni, așteptând încheierea petrecerii; care petrecere nici că s-ar fi sfârșit, dacă Țuper nu i-ar fi găsit leacul.

— Lui, lui Șofronie nu-i era de cai, lămuri Todor Băbău, ca nu care cumva să se creadă că Țuper ar fi avut atâta sensibilitate; lui îi era ciudă și gata, s-o săturat și o vrut să-i împrăstie pe domnii veniți la vânătoare și la

distracție. Cam așa o fost, dom'sef ?, privi bătrânul spre Văzoc, parcă întrebând: ce-mi dai să nu te pârăsc?!

Cel în cauză îl rugă, tot fără grai, să înceteze povestea cu vânătoarea, care nu-i făcea nici o plăcere să și-o amintească.

— O trecut multă vreme d-atuncea, zise, ca și când s-ar scuza. Am fost și io mai tânăr, m-am ferit să nu-mi pierd pita...

„Ca acum”, cugetă Mihai Trifu; tot el:

— Și ce s-a mai întâmplat, dacă nu-i cu supărare?

— Nu mai știu, că m-am îmbătat, n-am ce să ascund, se încumetă Văzoc; de fapt, acesta ar fi adevărul în ceea ce îl privea.

De-aici încolo începea lumea lui Todor Băbău, care și jura pe lumina ochilor săi că nimic nu era închipuire; și Mihai Trifu a aflat că, la un moment dat, când Moalăru fusese săltat pe masă, să cânte de la înălțime, în încăpere apăruseră două arătări în haine cernite, cu glugi pe față, purtând câte o torță și câte un pistol; toți cei de față încremeniseră, Moalăru cântase în continuare, Lăpușcă încercase să se apropie de strigoi, să salveze banchetul aflat în toi, se trezise cu un rug sub bărbie, chiar că-i și pârlise părul și gulerul, se auzea doar

acordeonul, ba și para focului adus de străini; Văzoc, care adormise într-un colț, dacă n-ar fi fost prea beat, s-ar fi trezit când unul din vizitatorii nepoftiți golise o sticlă cu răchie pe trupul lui chircit, chiar și pe obraz, celălalt ținea pistolul amenințător, „cine mișcă – moare pe loc”, apoi, același, cu o batistă lipită de buze, să-și ascundă și vocea, le-a cerut să se dezbrace, nu, nu în chiloți și cămașă, tot, da, dragă, așa cum v-o adus barza, să vă vedem la față, sexul, nația și vârsta, „și io?”, se minunase Moalăru, „da, și dumneata, maestre, dar ne vei cânta și în uniforma din paradis; ba întâi dezbracă-l și pe jandarm, că s-o slobozit pe el și răcește, până și cei beți de-a binelea se cam treziseră, nu și Văzoc, dormind încă – „m-am prefăcut”, ar fi spus mai târziu, „să pot vedea ce se întâmplă și, când era cazul, aș fi intervenit, ce dracu” –, ceea ce nu mai deranjase pe nimeni, nici măcar pe oamenii cu torțe și arme, care ceruseră ca bărbații să se adune în dreapta, femeile în stânga și să se așeze cu fundul pe masă, „la control, să n-aveți boli și păduchi”; nu se putea bănuși cum s-ar fi sfârșit acea trecere în revistă, deși era clar ce căutau cei care tulburaseră petrecerea, pentru că, tocmai atunci, și nicidecum înainte, năvălise pe ușă Țuper, cu o

pușcă de vânat mistreți, o carabină, ochise singura fereastră și se oprise brusc, amenințându-i pe cei cu torțele, care, și ei, la rândul lor, îndreptaseră pistoalele: „nu trage nimeni, scapă toți”; oamenii mascați s-au refugiat pe sub țeava armei lui Țuper și duși au fost; „vai, ce rușine!”, urlete, țipete, plâns și jale, numai Țuper râdea în hohote: „... tă-vă Dumnezeu, că urâți vi-s; de frică, v-ați c... pe voi. Oho, iacătă-l și pe Văzoc, cât îi de mândru, hei, scoală, sus, hai, hai, că vin legionarii și te jugănesc”; jandarmul nu se putuse trezi, tot Moalăru îl îmbrăcase, apoi el, însărcinat cu muzica, reluase cântecele sale de petrecere, ceilalți se îmbrăcaseră ca sub bombardament, tuști, afară, spre sâni și spre gară; când colo, țărani dispăruseră, nu mai era decât un cal, calul alb al lui Țuper – „nu, ăsta-i al meu, nu-l încalecă nimeni. Ba o să duc io o doamnă la tren”; „Eu, eu, dacă sunteți amabil”; „Draga mea, nici pomeneală. Cum îndrăznești...”; „Hai, doamnă, că doară nu te-i duce pe jos, să-ți înghețe...”, și-o lovi, cât să pară o mângâiere, peste solduri.

Două întrebări rămăseseră după această vânătoare: cine fuseseră ciufii?; și: ce făcuse Țuper cu femeia în drum spre gară?

La prima, Văzoc răspunsese scurt: Țuper și Popianu, iar la a doua n-avusese decât o soluție: habar n-am, că nu m-am uitat.

Todor Băbău, cu dovezi sau fără, susținuse multă vreme că așa ceva nu se întâmplase, iar dacă s-a întâmplat, înseamnă c-a fost Maroji, căruia îi plăcea să bage lumea în sperietți, să iste fapte asemănătoare poveștilor cu draci și stafii, tot așa cum se spunea că era dușmanul de moarte al vânătorilor; iar dacă n-a fost Maroji, numai legionari or fi putut să fie, că ei dezbrăcau oamenii să le facă nu-ș ce verificări și să le pună stampile; cât despre Țuper și femeie, Todor Băbău născocise, sau nu, o plimbare la miezul nopții, călare pe calul drag, alb ca spuma, al lui Șofronie, care ținea doamna în brațe, să nu-i fie frig, la șale și la mânuțe, „ce bărbat curajos ești; puteai să mori...”; „noa, și?!”; „cum te cheamă?... Vai, ce interesant. Șofronie, n-am mai auzit... Ești român?”; „Da' ce crezi?!”; „Nu știu, nu m-am gândit”; „Taci, că-ți îngheață dinții”; „Dinții?! Nici la Polul Nord...”; „N-auzi?!”

„Și-am dus-o iute la gară, că numai prostii îi fâta mintea”, ar fi mărturisit Țuper la birt, a doua zi, că era duminică, și, de la Pecica, în drum spre casă, s-a oprit să bea o răchie fiartă; „și-und' ți-i sania?”, întrebuse Deliman; „am fost cu calu’

meu”; „nici calu’ nu-i”; „ba, îi, ș-închide-ți gura, să nu ȝ-o-n-chid io, că-i de rău”.

O cu totul altă cale ar fi urmat cei doi în noaptea cu bucluc – îi plăcuse chiar și învățătorului Coșa să se amestece, că altfel totul ar fi fost sec, cu halucinații de oameni beți și mincinoși, dar „ȝi-o spun numai dumitale, baci Todore, că ești cu mintea limpede și judeci bine”.

Stătuseră într-o seară la taifas, băuseră răchie, mâncaseră cârnați și castraveți acri, ca să ajungă la o înțelegere; anume: de la căsoaia lui Istin, unde avusese loc petrecerea, Țuper ar fi luat-o spre Pecica, pe la sălașul lui, așezat în gura văii ce se deschidea în Cutina; „aici îi casa mea”, ar fi spus; „și e pustie?”; „nu-i, că-i a mea”; „dacă nu stă nimeni, înseamnă că-i pustie”; „stau io, vara, când secer grâu, și toamna, la cules de cucuruz, să nu mă duc până în sat, că-i drum lung și mi-i somn”; „și mie, vai, am obosit..., m-am și speriat de sălbaticii aceia, credeam că vor să ne violeze”; „hâm...”; „și acum nu e cald în casă?”; „dacă nu-i foc, îi frig”; și, uite-așa, au intrat în sălaș, Țuper a legat calul în grajd, a tăiat lemne și a atârnat focul, femeia s-a întins pe pat, apoi s-a strecurat sub dună; bărbatul a tras un scaun lângă cuptor – „nu, nimeni n-ar face așa ceva”, insistase Coșa, deoarece Todor Băbău se sfiise, „mie mi-ar

fi rușine” – și-a desfăcut șireturile de la bocanci, s-a dezbrăcat de pantaloni și a urcat în culcuș, ca să se odihnească – „să-l trezim”, glumise învățătorul, „că ziua nu se doarme. Uite, cât e de frumoasă, cu părul lung, cum îmi place mie, ce ochi rotunzi are, scăldați în lacrimi de rouă și tâțele-s mari, cu sfârcuri ca bumbii de cojoc...” –, însă sângele îi apăsa suflarea, femeia îl frigea cu carnea ei îmbietoare, mirosea chiar a rod, începuse să-l mângâie, de la genunchi până la piept și-apoi în jos, era vrăjit, și mut, și paralizat, până când, ca un arc, din el a izbucnit un șuvoi de dor, să se fericească, pe sine și necunoscuta de-alături; „cum te cheamă?”, întrebuse la urmă femeia; el a repetat numele, ea a izbucnit în râs, amintindu-și, apoi râsul s-a prelungit în plâns și-n tristețe, și-n părere de rău; „să plecăm, repede, să plecăm de aici, mi-e rușine; ce va spune soțul meu?”; „era acolo?” „nu, a rămas la Arad”; „îhî, săracu’”; „și nevasta dumitale n-o să se supere?”; „pe mine? de ce? ce i-am făcut?”; și coanei i-a mai trecut din supărare, au aprins lampa, „să te văd, oh, nici nu-mi pare rău, ești chipeș, cu ochi verzi, ai succes...””; „doamnă, să ne ducem, s-o luminat și-ajung aialaltă la gară”; „să mai rămânem, te rog, încă puțin”, ca sfârșitul să nu fie la fel, ci în încăierare: femeia s-a pus să-l piște, să-l

zgârie, să-l muște, „șezi, ho, mă doare”, fără să ia seamă de împotririle lui; Țuper s-a ferit, a mai mușcat din buze, să nu urle de durere, până ce n-a mai răbdat și i-a tras câteva perechi de palme, a obligat-o să se îmbrace și-a împins-o afară pe ușă, înjurând-o și blestemând-o; „acuma, zicea Todor Băbău, s-ar putea să-i fure calu' alb din grajd, să nu-l mai aibă și să-l plângă cât o trăi”; „bine”, a încuviințat Coșa, „îl lăsăm fără cal, adică străina încalecă armăsarul alb și dispăre ca zâna din poveste. Dacă vrem, îl îndemnăm pe Țuper să n-o scoată din casă, până aduce calul, apoi se suie amândoi și se duc la gară”; „nu, rămâne cum ne-am vorbit: îi fură calu' și dusă-i”.

— Înteleg că nu l-ai iubit pe Țuper, constată Mihai Trifu.

Todor Băbău fu sincer:

— Nu. Da'-mi pare rău de el. Și nici nu mi-i totuna fără el, că aveam cu cine să mă sfădesc și cu cine să mă dușmănesc. I-am vrut moartea, da' mi-i dor de el, că prea am rămas singur, nimeni nu mă mânie.

Bătrânul nu glumise; când cu moartea lui Șofronie, chiar că plânsese, milos, aflând de câinele care-i rupsese beregata.

— Uite, aici îi casa, zise Văzoc, în timp ce-și căuta pistolul.

Dacă ar fi avut vreo carte de învățătură, în care să citească despre atacul unei case păzite până în dinți, cu siguranță că Mihai Trifu ar fi fost altfel pregătit, acum, când se afla la intrarea în flăgăriște, spre castelul lui Maroji; oricum, nu mai putea da înapoi, cu orice risc, hotărât că o dată pentru totdeauna să facă lumină și să se lămurească el însuși asupra îndoielilor, să treacă pragul dintre minciună și realitate, cu curajul care lipsea copiilor amenințați că, de sub pat, dacă nu dorm, va ieși o dihanie înfometată, cu solzi și flăcări pe nări, cu o gură cât cuptorul, hap!, și gata, nu mai rămâne nimic.

„De împușcat, nu ne va împușca, fie că se teme, fie că n-are de ce să o facă”, își zise, adăugînd, resemnat, „și-apoi, ce am de pierdut? Cine mă plînge? Apare altul aici, satul nu moare fără mine... Mai rău va fi fără Todor Băbău, care nu poate avea înlocuitor, și-odată cu el va

dispărea o lume, cu toate înlănțuirile ei; moșul e ca ața care unește și îmbină haina, cum e și cuiul care ține scândura lipită de stâlp, să facă gardul; iar Văzoc, dacă va fi ucis, va fi regretat pentru că s-a purtat cu oamenii ca busuiocul, nici fericire, nici necaz, legile părăndu-li-se a fi străine, inventate, valabile în alte părți; ordinea lor era una a câmpiei, lină și dulce, calmă, pe care nimeni nu suie, nimeni nu coboară, ci piere, ca pomii când se sting, hăt, departe, și umbra lor, de e vară, nu mai e de folos”.

Mihai Trifu, când era la Gurahonț, suferea de dorul câmpiei, al întinderilor nemărginite și al drumurilor lungi, spre ogoare, în legănarea pasului de om sau în rotirea cu zdruncinături a căruței; aerul îi îmbrățișa obraji, îi răsfira părul și, dacă voia, închidea ochii, să viseze, să-și închipuie povești ale lui, să iscodească prin sălașele părăsite, chiar și-n zidurile conacului lui Toma, prăvălite printre mândrețe de brazi și mesteceni, și tuia, și nuci, unde pe vremuri curgea viață plină de cântări, ca-n filmele americane, cu domni gospodari și doamne iubitoare de curățenie și de creșterea copiilor; dorul muntelui îl apuca vara, când câmpia era pârjolită de călduri și când pădurea singură ascundea în sânul ei răcoarea și

verdeața, atrăgea omul la odihnă și alintare, ca vraja cărnii trupești, îmbietoare, halucinantă, cât să destrame rațiunea, cât să așeze în ființa lăuntrică arderea mocnită a ispitei și a duhului, și a aburului închis sub clopotul patimilor.

În flăgăriște, în latura ei dinspre sat, nu se vedeau urmele unor cărări sau ale unui drum care să ducă la casa lui Maroji.

— Poarta-i dincolo, către Mureș..., zise, abia șoptit, Todor Băbău, pe care-l apucase frica. Scoate pistolu' din buzunar și ține-l în mână, să se vadă că-l avem, îl rugă pe Văzoc, care fu ascultător și așeză un glonț pe țeava.

— Sșt!, șuieră, apoi, bătrânul; tresărise chiar el la manevrele pregătirii armiei.

Duzii erau deși, plantați unul lângă altul, încât tulpinile lor, ca să ajungă la aer și lumină, se lungiseră ca trestiile din ierugi; tufe de mure, loză de vie sălbatică, încolăcind trunchiul și crengile pomilor, spini cu țepi de-un deget făceau imposibilă orice încercare de a pătrunde fie și cu privirea spre conac; se auzeau doar foșnetul frunzelor și legănatul vârfurilor de duzi.

— Îi plin de șerpi... și goange.... Grăi Văzoc; îi dărdăiau dinții de frică, strângea patul pistolului cu mâna înghețată. „De-aici or strâns șerpui, atuncea, la piață”, gândi boactărul.

Înconjură livada, pășind în șir, Văzoc în față, înarmat, Todor Băbău la mijloc, iar la coadă, Mihai Trifu.

Apăru un câine, venind din grădinile cu cucuruz ale celor care aveau casele în apropiere.

— Lasă-l, nu-l împușca, îl trase de mână Todor Băbău pe Văzoc.

— Nici n-aveam de gând, sări acesta. Și ține-ți gura, că, de nu, aici te las...

Se opriră, cu ochii la câine, care cum îi văzu și făcu cale întoarsă, scheunând, ca alungat cu pietre.

„Ar fi fost bine dacă adunam mai mulți bărbați”, constată cu părere de rău Todor Băbău; „murim ca proștii, ne aruncă în jungla asta și nimeni nu va ști ce s-a întâmplat cu noi...”

Își imaginează un grup, sau chiar două, de zece-cinsprezece oameni – ar fi venit în număr mare, curioși să afle și ei adevărul –, cu topoare, cu furci, cu cuțite, ar fi cutezat să taie spinii și lozele dintre duzi, ar fi înconjurat zidurile și le-ar fi escaladat, din mai multe părți, încât i-ar fi surprins pe cei dinăuntru și i-ar fi luat ca din oală, „gata, s-a terminat cu voi, să auzim și să vedem ce puneți la cale, ce averi ați ascuns în tunelul de sub Mureș și în cavoul din cimitir, să cercetăm și trăsura, și cuștile cu șerpi, și cele cu

lilieci, Maroji, ia stai dumneata mândru și nemișcat, să te privim pe îndelete, dă și actele, să citim ce vârstă ai, de unde vii și unde ți-s neamurile, feciorii, slugile, să ne spui și ce părere ai despre regim, ți-i pe plac sau nu, ce plănuiești în contră, aha, vrei să fugi peste graniță, să scapi de pedepse și să-ți salvezi aurul și briliantele, covoarele și bibelourile, uite-le cum asudă sub soare, da, asta-i sudoarea celor care le-au plămădit...”.

Ajunseră pe malul Mureșului; apa scăzuse; se vedeau dungi late de nisip spre țărmuri și chiar în mijlocul albiei; sălciile rămăseseră cu rădăcinile dezvelite; mirosea a pește și a nămol.

— Io nu m-aș mai duce, îngăimă Văzoc. N-am anunțat la Arad, v-am spus, să n-o pățesc cumva, că n-am nici o meserie, am fost paznic de noapte la Timișoara, mi-s beteag de plămâni...

— Te iau ca boactăr, încercă să-l liniștească Todor Băbău, fără să glumească. Și n-o să ai atâta bătaie de cap, ieși la penzie și-i fi mulțumit...

Văzoc se așează pe-un mușuroi; dacă ar fi avut răchie – simțea –, ar fi căpătat ceva curaj, să înfrunte pericolul cu mintea tulburată și sângele înfierbântat; așa însă, nu numai că îi

dărdâiau dinții, ci îi tremurau și genunchii, degetele mâinilor.

— Ce zici, moșule, ne încumetăm până la capăt?

„Dacă renunță și el, singur nu rămân...”

Pus să hotărască soarta atacului, Todor Băbău se frecă pe obraji, pe ochii obosiți de nesomn, se scarpină în păr, totul fără grabă, ca și când nu-i era totuna să cugete pe îndelete, după care exclamă:

— Până când să-l tot răbdăm cu mofturile lui? Măcar să fi venit și el o dată la piață, să-l vadă lumea, să deschidă gura, două-trei vorbe, să-i auzim vocea. Că rău-rău nu ne-o făcut, numa' că s-a ascuns de noi, își bate joc de-atâția ani, trăiește la marginea satului nostru, nu la Arad ori la Pecica, să fi venit barem la primărie, ca să știm noi ce-i cu el, că altcum nu-i aveam baiu', nu?!

Se opri, privind spre fiecare în parte, încântat de șirul ideilor născocite de mintea sa neobosită. Ridică sprâncenele și reluă discursul:

— Că mă-ntrebi ce să facem... Iacă: dumneata șezi aicea, io și Văzoc mergem înăuntru, să-l scoatem din bârlog.

— Uufff!, oftă cel ales, noi doi...

— Vin și eu, fie ce-o fi, spuse Mihai

Trifu, deși gândea că ar fi fost mai bine ca unul dintre ei să rămână de-o parte, în caz că... Bătrânul, da, bătrânul să aștepte pe mal, să fie martor al întâmplării, să poată declara adevărul și cei vinovați să fie pedepsiți. Când îi zise lui Todor Băbău cum concepușe acțiunea, acesta se împotrivi:

— Ba, mi-i mai frică dacă stau singur. Că nu-i om rău, asta s-o știți de la mine.

— E adevărat că ai intrat cândva în casă?, întreabă tânărul.

— Fost... Când să fi fost?! Că n-am avut cu cine... și nici nu ne-o trecut prin cap... Ne-o plăcut să trâncănim, ne-o plăcut să ne lăsăm păcăliți, că n-aveam ce face mai bun, nu, dom' șef?

— Cam... Dacă așa ți se pare...

Se luară după urmele roților de căruță, care săpaseră în drum două rânduri; se vedeau și semnele potcoavelor bătute în copitele cailor; flăgăriștea se despica, aproape la mijlocul ei, cât să facă loc unui atelaj, însă drumul nu era drept; nu se putea vedea până în capăt și încă se ascundea casa căutată de cei trei; păseau tot în grup, cu Văzoc primul, după el venind imediat Mihai Trifu, coada încheind-o bătrânul, la câțiva metri distanță, să aibă timp să se tupileze dacă ar fi fost nevoie și chiar s-o ia la

goană îndărăt, cum fusese povățuit. Niciunul nu îndrăznea să scoată vreo vorbă, abia se auzea hârșăitul marșului lor prin iarba de pe inima drumului, cât mai ferit de crengi și aplecându-se și sub cordoanele de vie ce se împreunau deasupra capetelor lor, asta și de teama de a nu fi încolăciți și striviți; lumină era puțină, abia cernită prin desimea acoperișului de verdeată, căzând în sulite spre drum și parcă întepând trupul oamenilor aflați în mișcare înceată; Văzoc scoase din nou pistolul, era încărcat, așa încât nu-i mai tăcâni mecanismul de așezare a glonțului pe țeavă; răsuflau greu, ca după un mare efort, le-ar fi venit să tușească sau să ofteze, cât să umple plămânii cu aer îndestulător, nu pe furiș, doar în gât, să-i doară fiecare respirație și, când își eliberau pieptul, să aibă senzația că se vor sufoca și vor cădea fără vlagă, istoviți, speriați, morți în neputința de a se înfrupta din belșugul văzduhului.

Bătrânul se înecă; își puse mâinile la gură și la nări, să le astupe, să nu se audă sau să se audă cât mai puțin; se așeză pe dunga drumului, uită de buruieni și de șerpi, de orice alt pericol; îl auzi Mihai Trifu, nu și Văzoc, care-și văzu de drum, suduind încă ideea de a-i urmări pe cei doi până la birt și mai departe.

Todor Băbău rămase mult în urmă; abia își revenise, se ridică greoi, sleit de puteri. Ar fi fost în stare să doarmă acolo, tolănit în iarbă, și să aștepte întoarcerea ortacilor; i-ar fi fost rușine, i-ar fi părut rău să nu asiste la arestarea lui Maroji, să nu aibă fericirea de a intra în conac, să privească minunile dinăuntru și să poată povesti că el cu ochii lui văzuse totul, palatul ascuns în flăgăriște, mobilele și lămpile, călcase pe covoarele de puf și se holbase în oglinzile mari cât pereții, asta ca o ultimă mare curiozitate și împlinire a vieții sale, el care le știa pe toate, numai că nu reușise să afle taina sau tainele lui Maroji.

„Dacă Maroji o furat crucea lu' Țuper, nu-i întreg la minte”, își zise, amintindu-și de întâlnirea cu Simion; simți o usturime pe obraz și se plesni fără milă, până la durere; omorâse un țântar, care înțepase adânc pielea uscată a moșului.

— Nu Ț-o fost dragă viața, îi șopti vietății strivite; nici măcar n-ai dat de sânge, să guști din el. Ai murit flămând...

Parcă și uitase unde se afla și ce căuta; își descălță bocancii, îi întoarse cu talpa în sus, să-i curețe, își înfășură din nou obielele umezite de atâta umblat, își goli buzunarele de

fărâmituri și grăunțe de praf, suflă în batista botită, o împătură cu grijă și o așază la locul ei, scoase fluierita, o șterse cu un colț de la cămașă; strănută; umbra îi răcorise trupul transpirat, valurile de sudoare sleiseră pe piele.

— Sus!, răcni, saltul acela trezindu-l din amorteală; îl apucară fiorii rușinii față de cei doi cu care pornise în căutarea nălucii din flăgăriște; ar fi vrut să strige, „stați, că vin și io”, dar se abținu, ca nu cumva să fie auzit de cei din conac și să pună în pericol viața lui Mihai Trifu, de cea a lui Văzoc păsându-i mai puțin; grăbi pasul, i se întetiră și bătăile inimii, frica, de care uitase; i se părea că se rătăcise, abia mai zărea urmele trăsirii, se încurcase într-un șir de buruieni, auzise și-o mișcare, „o fi șarpe sau un lup, doamne-ajută-mă să mă văd scăpat d-aicea”; și-o închipuia, pe baba sa cum l-ar fi plâns, cum nu s-a astâmpărat el să nu umble prin sălbăticiunea aceea și cum n-a avut norocul să moară în patul lui, cu lumânarea în mână, ca toți botezații, și să audă la ureche, până și-ar fi dat duhul, tânguirea femeii cu care trăise mai mult decât o jumătate de veac, „Toodoreee, Toodoreee, nu te duuu, așteaptă-măăă, Toodoreee, cui mă laaăș”, iar el ar fi avut sub geană un bob de lacrimă și așa ar fi închis ochii

de-a pururea, el, stăpânul nopților, boactărul șef al satului și odată cu el s-ar fi scurs în mormânt multe adevăruri și mult mai multe minciuni scrise și nescrise în condica primăriei, făurite numai și numai în și de mintea sa, altfel decât toate celelalte.

Deși i se păru că aude o voce, nu se opri din mers; din nou cineva rostise un nume, nume care semăna cu al său; un nod imens îi astupă gâtulejul; horcăi, să scape de strânsoare, dar nu cuteză să ridice privirea din dunga de iarbă pe care o călca în graba de a-i ajunge pe ceilalți.

— Doamne, cum poate omul să crape de spaimă, îngăimă, să-și audă graiul, să alunge năluca din ureche.

Uită de oboseală și nu se mai feri de buruieni și de jivine, hotărât să ajungă, cu orice preț, la castelul fermecat.

Nu făcu, însă, zece pași, că se și opri. Îi era teamă, curajul îl părăsise. Nu-l mai atâta curiozitatea.

În aceeași grabă cu care pășise înainte spre adâncul plantației de duzi, Todor Băbău făcu cale-ntoarsă, gâfâind de efort și de spaimă, până dădu de liniștea deplină.

— N-o să știe nime, că n-am avut martori...

Se șterse cu mâneca pe frunte, își

pieptână părul ud, apoi își drese îmbrăcămintea, să dispară orice urmă a retragerii sale pripite; inima îi ticăia al naibii de tare, parcă avea un ciocan sub coaste, poc-poc și poc-poc-poc, așa se auzea dinăuntru, iar în gura plămânului se cuibărise un nod, ca o cârpă ce înfundă o țevă; tuși, aplecat, să facă loc aerului, să iasă și să intre, să-i îmbroască sângele, ființa, puterile; până și ochii îl dureau; îi frecă întâi cu dosul palmei, apoi cu arătătorul dreptei, să gonească aburul de ceață furișat sub pleoape; nici măcar nu lăcrima; credea chiar că pielea scârțâie deasupra globului ochilor.

— O fi nisip, se și sperie. Doamne, doară n-oi orbi, că mie mi-i dragă lumea, s-o văd, nu s-o pipăi, nu să mi se spună că-i zi sau că-i noapte, c-or înflorit iorgovanii și că s-or copt prunele.

Întunericul se lăsa tot mai grăbit, să astupe flăgăriștea și valea Mureșului, sălciile și drumul, iarba și apa; tresări, zâmbind:

— D-aia nu văd, hă, hă, îi noapte.

Și din nou îl apucă râsul, dar în hohote, cu poftă, singur și fericit că scăpase de iadul urmăririi, de frica buruienilor și a șerpilor; brusc, își aminti de Mihai Trifu și de Văzoc; să-i strige?!; dacă au pățit ceva?!

— Ba, îi aștept, că mi-s om de treabă.

Se așeză, obosit, pe iarba deasă; ghemuindu-se, își făcu un culcuș, să se apere de frig și de țăntarii care roiau înfometăți, simțind prada, mirosul cărnii; întinse un braț sub ceafă, în loc de pernă, pe celălalt îl ascunse la piept, iar ochii îi lipi de luciul lunii și de pâlpâirea stelelor împrăstiate deasupra sa; „una-i a mea, mă veghează, mă așteaptă, mă caută la primărie, în fiecare noapte, ea-i fericită că trăiesc mult și că nu se stinge degrabă; hm, de unde să știu că nu-i pare rău, poate că lumina aceea o arde, o fi toată foc și suferă, ca la moartea mea să pice în apele cele mari și să sfârșie, să se răcorească, apoi iarăși să se suie pe cer și, cât o fi lumea de lungă, să-și aleagă mereu altă ființă și altă durere”; treptat, aerul curat și liniștea pământului îl duseseră pe Todor Băbău în pacea somnului; pleoapele îi închiseseră ochii, capul îi căzuse într-o parte, ascuns în troscotel, gura îi rămăsese întredeschisă; în ziua aceea, umblase mult, acum îl frigeau tălpile și degetele picioarelor, emoțiile urmăririi îl vlăguiseră chiar la doi pași de dezlegarea misterului; îl biruise frica și nu curiozitatea atâtată de atâtea întâmplări puse pe seama lui Maroji.

Și, deodată, somnul i se rupsesese, devenise

lucid ca diminețile în piață, când aducea veștile și ordinele primăriei, vedea totul limpede, controlase fluierita, era acolo, legată cu ață, smulsese un smoc de iarbă, se frecă la ochi, nu, nu visa: lângă el, ieșind parcă dintr-o tufă de porumbele, apăruse tocmai Maroji..., „bună seara, domnule Băbău”, „bună..., îngăimă, bună sară”; acela purta clop înalt, ținea în mână un baston învelit în piele de șarpe, pe umeri îi atârna o pelerină neagră, legată la gât cu un lanț sclipitor, „o fi de argint”, în picioare avea cizme din piele moale, doi câini îi ședeau de pază la fiecare picior; numai fața nu i-o putea vedea, ochii, gura, fruntea; căutându-i chipul, nimeri cu privirea tot pe alături, sus, spre bolta înstelată, ori jos, în tufe de boz și măceș sălbatic; auzise și răsuflare de cai, pe care nu-i văzuse în preajmă; „e trăsura mea, îl lămurise Maroji, cu armăsarii albi, îi știi, cu care trec marțea prin piață, să vă sperii; să vă sperii, că atâta bucurie mi-a rămas, să mă joc cu liniștea voastră; am inventat tot felul de distracții, cavoul, șerprii, tunelul, flăgăriștea; uite, cei doi care mă caută nu vor găsi decât un drum care taie flăgăriștea de la un capăt la altul, nici nu-și dau seama când ajung la mijloc, că nu e nici un semn, ci numai buruieni și tufe, șerpi și

șobolani”; „De ce, domnule, de ce atâtea rele?!” –, ar fi voit să întrebe, nu atunci, ci mai târziu, când își amintea vorbele acestea, adică nu putea înțelege care era cauza răzbunării, a supărării; „Numai dumneata vei ști adevărul – îl auzi în continuare pe omul cu pelerina neagră – și te pedepsesc să ascunzi o taină, chiar dumneata, să n-ai parte de fericirea de a o trăda, de a te lăuda”; deși părea să aibă o voce puternică și groasă, ca de balaur, Maroji vorbea în șoaptă, încât Todor Băbău, ca să nu-l tulbure, nici nu clipea; ciudat, nu-i mai era frică, îi venea chiar să întindă mâna spre mâinile celui alt, să i le atingă, încă neînțelegând ce pacoste îi hărăzea stăpânul neașteptat al satului, cu ce blestem se alegea jurând că nu va vorbi nimănui despre marea întâlnire a vieții sale; „pot să vă întreb ceva?”, îndrăzni, ca până la moarte să regrete că nu profitase de sinceritatea lui Maroji; „orice – i se răspunse –, numai repede, că sunt grăbit”; „marți, marți veniți la piață?”; câtă părere de rău avea să trăiască pentru că nu-i trecuse altceva prin minte, decât o prostie oarecare, dacă omul va veni la piață sau nu...; „ca de obicei”, îi spuse umbra; „mai am o întrebare”; „ascult”; „cine aprinde luminile în cavou?”; „nimeni, fiindcă ele ard

întruna, ziua își iau flacăra de la soare, noaptea, de la lună”; mai auzi: „gata, plec, întinde mâna”; și se înfioră de strânsoarea degetelor reci ca gheața, care îi tăiasе răsuflarea.

— ... Aici erai! Ne-am speriat că te-ai rătăcit, îl trezise vocea lui Mihai Trifu, care, în întuneric, se împiedică de trupul lui Todor Băbău.

Rușinat, acesta se ridică, acceptând ajutorul oferit de Văzoc; își scutură hainele, căută fluierita, pe care abia o găsi în iarbă; o duse la gură, s-o încerce, însă își dădu seama că era strivită; o avea de-un sfert de veac, dacă nu mai mult; o călcase cineva?

— Și?!, îi întrebă pe urmăritori.

— Tufe și șerpi, povești, răspunse Mihai Trifu, fără prea mult chef de vorbă.

— Nu, nu chiar, se slobozi șuieratul, de aer astupat din gâtjeul lui Todor Băbău, de parcă el ar fi cutezat să înfrunte hățișul flăgăriștei.

— Ce vrei să spui?!, se trezi și Văzoc din amorțea oboselii, fericit, totuși, că nu se întâlnise cu inamicul și că nu întrebuințase pistolul.

— Nimic!, nimica!, să plecăm, că-i noapte și dorm boactării pe banii statului.

Cu capul vâjâind de somnul întrerupt, încă sub puterea revelației lui Maroji, moșul voi să-și confrunte visul:

— Drumul, drumul până unde ține?

— Până la capăt. Taie flăgăriștea în două, și-i și neumblat de multă vreme, bombăni Văzoc, adăugind: M-am lămurit cu cine am de lucru, că ești și fricos și mincinos.

Boactărul sări imediat:

— Ehe, dac-ați ști voi ce minune!...

„Dacă m-aș lăsa atras din nou de halucinațiile lui Todor Băbău, ar trebui să caut și tunelul de sub Mureș”, strâmbă din nas și Mihai Trifu, care pășea primul în drum spre sat; părea supărat; de fapt, îi era rușine că fusese amăgit.

— Nici măcar câinii nu i-am văzut..., se auzi vorbind a supărare, ca pentru el însuși.

— Mai bine că nu, vru să-l liniștească Todor Băbău.

De la o vreme, pe Ceampaș îl luaseră durerile de cap, de la frunte și până la ceafă, de la o ureche la alta, de parcă era prins în chingi, ca o roată montată în raful de fier; suferințele începeau de când se trezea din somn, de când se ridica din pat; simțea în creștet cum o pompă îi apăsa venele, cum sângele clocotea în drumurile sale prin creier, prin piele, prin nervi, cum în întreg trupul se întindeau valurile bolii, iar mușchii și oasele nu mai aveau vlagă și nu mai răspundeau comenzilor: sus, înainte, îndărăt, prinde clanța, caută cana cu apă; dacă se întindea din nou în patul abia părăsit, nici atunci durerile nu încetau, ele păreau chiar mai afurisite; omul avea impresia că i se umfla căpățâna, cum se umflă o bășică, și crește, crește, amenințând să pocnească, să crape, să se rupă, ceea ce n-ar fi fost rău, dacă prin asta s-ar fi pus capăt necazului; puneă câte un deget în fiecare ureche, să apese timpanul, presat și

el de clocotul din cap, până și pe gură și pe dinți și pe limbă ieșeau aburii căldurilor, iar părul i se năclăia de atâta sudoare a chinului; găsisese un alean al suferințelor: intra în ciubărul cu apă de ploaie, apă rece și odihnitoare, scursă de pe acoperiș printr-un burlan ruginit; se obișnuise să-și țină respirația, ca să suporte cât mai multă vreme lipsa de aer; sub apă, viața i se părea mai dulce, sângele curgea fără poticniri, nu mai era strangulat, mintea i se limpezea asemenea cerului după încălecarea norilor de vară, când curcubeul li se pune de-a curmezișul și-i îndeamnă să se destrame spre zărilor celelalte; de-aș putea trăi ziua în ciubăr, gândise Ceampaș, și noaptea mi-aș petrece-o în pat, atunci nu m-aș asemăna cu nici o vietate, nici pește, nici broască, nici vidră, nici cârțiță; ba, cu cârțița, care-i chioară ca și mine; după ce scotea capul din apă, să răsuflă, spera de fiecare dată, răcorit cum era, că a și scăpat de dureri, încât îndrăznește să ridice și pleoapele, să atingă – și nu să vadă – lumina; chiar așa: Ceampaș trăia cu speranța că, și fără ochi, își va redobândi vederea, că va fi din nou om întreg, în stare să umble în rând cu lumea, să se îmbrace îngrijit, să muncească, să pășească pe ulițele satului, cu pieptul scos și fruntea lipită

de frunze, să dea binețe muierilor și moșilor, să le asculte cu nepăsare bârfa obișnuită: „ăsta-i Ilie, știi, acela care...”; cum nu putea trăi întruna în pat și ciubăr, Ceampaș găsisese și un alt leac bolii sale: mesteca șoric, coajă de pâine, sugea sâmburi, fierbea și rodea cucuruz verde; mai mult îi plăceau lubenițele, pepenii verzi; Florea îl ducea cu căruța spre Cutina și îl orienta spre bostanii de lângă sălașul lui Onea, în drumul spre Pecica, „du-te, ai grijă, să nu pici în șant”, apoi îl ajuta să care și să încarce fructele dolofane, încă umede de răcoarea nopții și roua dimineții; nu erau paznici, nici câini, așa era rânduiala, cui îi e poftă, să mănânce pe săturate, numai să nu risipească, să nu distrugă, să nu rupă pepeni necopti și să nu-i ducă la piață; abia urcat în căruță, hămesit de foame și cu capul vâjâind, Ceampaș spărgea un pepene de loitrarul căruței, îi desprindea miezul, galben ori roșu, și își umplea gura de zeamă și sâmburi, sâmburi pe care, după ce îi aduna în palmă, îi deșerta într-o găleată, să-i lase la întoarcere stăpânului bostanului; dulceața și carnea moale i se topeau în măruntaie, îl îmbăiau și îl curățau de durerile de dinăuntru, încât i se părea, atunci, că se scaldă în ciubărul cu apă de ploaie, că trupul

său e mângâiat de farmece și vrăji; Florea îl privea cu coada ochiului, și cu părere de rău, dar și cu mulțumire, de parcă era părintele unui prunc, pentru care își lua de la gură să-l hrănească, să crească și să se bucure de bunătațile vieții; mâncând pepenii, Ceampaș uita de necazurile celelalte, de ticăitul din cap și de apăsarea sângelui în vene, cât să-i rupă firele ce-l legau de pământ; o iubea încă pe Livia, îi era dor de ființa ei, de trupul ei, îi păstra încă în amintire respirația, chiar și tusea, scurtă și înfundată, asta din cauză că îi era rușine să tușească, tot așa cum se sfia să umble goală prin fața sa, și ziua și noaptea, iar dacă se întâmpla așa ceva, atunci obrații i se înroșeau ca aceia ai fecioarelor, privirea și-o ascundea sub o umbră nevăzută, sânii i se strângeau pe coșul pieptului, într-o teacă de piele; cu Livia cunoscuse întreaga bucurie a vieții, liniștea și căldura, odihna și desfătarea; nu uita zorii zilelor în drum spre arie, când, îmbăiați de aerul tare și roua curată, își căutau mâinile, degetele li se înlănțuiau și, în tăcerea luminii crescânde, cei doi își vorbeau numai din pulsul sângelui, încât li se părea că traiul lor o suit în altă lume, nici vis, nici realitate, ca o poartă numai și numai lor deschisă; și-atunci, în cele

mai frumoase clipe, apărea din nou Țuper, când cu beregata, mușcată de colții lui Gheorghe, când călare pe calul cel alb, cu coamă deasă și netunsă, când, cu cuțitul în mână, lipindu-i lama de gât; doar ochii acestuia erau aceiași: scoși din orbite, reci și cu venele umflate, mai-mai să se spargă și să curgă; nici măcar în închipuire Ceampaș nu-i mai putea privi, se temea să se întâlnească cu ființa de dindărătul lor; el era umilitul, era omul fără cal alb și fără casă arătoasă, era țăranul timid și fără inițiativă, nepriceput în politică și în agonisirea banilor; Țuper le avusese pe toate de partea sa, numai că nu putuse dobândi o dragoste ca a Liviei și o fericire ca a lui Ceampaș; asta îl zăpăcise, asta îl dusesese la pierzanie.

Acum, ședea cu Florea pe prispa casei acestuia; ca să-și alunge gândurile, rupse tăcerea care îi cuprinsese, amintind de căutarea lui Maroji:

— Io cred că n-or aflat nimic...

— Și-atunci, spuse celălalt, cu capul în palme, după ce scuipă și strivi lichidul cu talpa, ce folos că „s-or dus până în miezul flăgăriștei, în atâtea primejdii, ca pe front, cu pieptul îndreptat spre inamic și spre gloanțele morții?

Ilie își strecurase o mână în buzunarul

hainei și învârtea arătătorul în gaura din țesătura roasă de vreme; de când se lăsase de fumat, asta din pricină că nu mai avea bani, iar țigările de foi nu vedea să le răsucească, era cu buzunarele goale; pânza se rupea mereu la apăsarea mâinilor neastâmpărate, obișnuite să prindă ceva, pachetul cu țigări, tozla cu tutun, cutia cu chibrituri sau bricheta meșterită dintr-un patron de mitralieră, amintire de la Florea; pui benzină și feștilă ca să ardă, dacă ai benzină, că io n-am mai găsit, asta pentru că în război s-o scurs în toate șanțurile, până și apa din fântână putea a benzină, iar fumu' de motorină îți intra în fundu' plămânilor, ca să nu mai vorbesc de prafu' de pușcă, pfuuu, te usturau nările și ceru' gurii; vara, dacă eram în câmpie și sufla vântu', aeru' mirosea a c..., doamne, ne vărsam mațele până ne-am învățat și cu puturile astea, gândeai că acolo, sub ochii tăi, îi o budă care fierbe de-atâta putregai și aburii se-ntind ca norii peste pomi și peste case; unde o fi bricheta?, îl întreabă pe Ceampaș; acesta nu răspunse; de câte ori se așezau alături, cei doi vorbeau atât de puțin, încât, dacă cineva ar fi tras cu urechea, ar fi renunțat la curiozitate din cauza plictiselii, adică nu-i auzea să vorbească, după cum se stă la taifas, ci rupeau din noianul de gânduri

câteva cuvinte răzlețe, cărora doar ei le pricepeau sensul, fără nici o lămurire, așa:

— Nimic, ha?

Asta însemna, ca acum, că Băbău și Simion nu aflaseră cine era cel ce furase crucea lui Țuper din cimitirul satului; întrebarea o pusese Ceampaș, iar Florea înțelesese.

— Ba bine că nu!

Înțelesese, pentru că pe orb nu-l mai putea interesa nimic în afara zbaterilor lui Popianu și ale altora de-a afla făptașul și de a-l pedepsi, să fie învățătură de minte, pricină de răzbunare și de blestem, cum amenințase la birt, „dacă-l prind, îi scot toate neamurile din morminți și dau foc copârșeiilor, să ardă ca gunoaiele, iară pe ăla îl jugănesc și-l oblig să-și mănce ouăle, ratotă i le fac, și-apoi îl cos cu acoiu’ și cu mănîlă,... tă-l Dumnezeu și Maica Precistă”.

Driana trecu prin preajma lor, cu un braț de crengi, să atâte focul pentru cină; puturoșii, gândi, nu cu ciudă; era nepăsătoare la lungile sederi în muțenie ale celor doi, care, deși tocău vremea împreună, abia atunci se simțeau singuri, izolați de sat și de lumea lui, plictisiți până și de scurgerea înlănțuită a zilelor, a nopților, a anotimpurilor; Ceampaș asta mi l-o prostit, bănuia femeia, dar tot ea își amintea că,

odată cu întoarcerea acasă, mulți ani după ce se încheiase războiul și pătimise prin țări străine, pedepsit pe nedrept, din moftul unui sergent, Florea se retrăsese ca o hrișcă în plăsele, doar cu șalele în afară; muncea fără mare tragere de inimă, înhăma caii și pornea la drum fără țintă, spre Cutina sau Pobarea, tăia câteva coase în iarba grasă, lăsa caii să pască, îi mîna spre vaduri să îi adape și să-i spele de praf, se scălda și el, mîngîindu-și pielea și simțurile cu răcoarea dusă de Mureș dinspre izvoare, acesta era leacul sau bucuria singurătății, să se dezbrace de haine, rînd pe rînd, nu în grabă, ci ca într-un ritual, pentru ca intrarea în albia râului să o facă la fel de domol; călca nisipul cu grijă, parcă spre a nu-l strivi cu tălpile asudate și spre a nu spulbera liniștea apei, somnul sau joaca peștilor dinăuntru; știa să înoate, rupea firul curgător cu palmele strânse căuș, își împingea trupul cu picioarele ascunse sub apă, ca o cârmă de corabie; apoi, dacă nimerea în plin curent, se lăsa pe spate, să curgă pe spinarea râului până spre sălciile de pe mal, de unde revenea nu pe uscat, ci fie înot, fie mergând în susul apei.

— Și Maroji, nu-i, ha?!

Chiar când Ceampaș pusese întrebarea,

în poarta casei apăru și Solovăstru, sucind în colțul gurii un pai de iarbă crudă; era neras, cu părul vâlvoi; ținea o mână pe falcă:

— ... Mă dor dinții... Pică...

— O fi și vremea, glumi Florea, dar nu zâmbi și nici nu își ridică privirea din pământ, unde și-o odihnea sub luminile din ce în ce mai stinse ale zilei care murea la întâlnirea cu întunericul serii.

Se așeză și Solovăstru; își aprinse o țigară:

— Ați auzit c-or fost în flăgăriște?! Ce curaj... și pe mine m-o păscut gându'... Mai demult, când nu crescuseră atâtea buruieni și când flăgarii or fost tineri; nu mergeam la Maroji, ci mă opream la gard, acolo se găsea un clopot și băteam în el de trei ori, rar, să se audă clar.

— Și câinii?

— Erau dresați, știau semnalul și cred că, de îndată ce suna clopotul, fugeau la stăpân, să aștepte ordine.

— ...

— Da, am fost de multe ori în flăgăriște...

De data asta, Florea se dovedise curios:

— Spune, omule, l-ai văzut sau ba?!

Solovăstru râse; brusc, fața i se încrâncenă, ca și când își amintise ceva neplăcut:

— Nu, nu venea niciodată el, Maroji, ci apăreau câinii, lătrau fără să sară la mine, apoi auzeam o voce, parcă ieșită din mormânt: „Ce-i, ce vrei?!”; spuneam ce-aveam de spus și plecam, că mă dureau genunchii și măselele de-atâta tremurat și de frică...

— ... De-atunci ți se trage durerea de dinți, intră în discuție și Ceampaș.

Surprins de vorbele orbului, Solovăstru nu-și dădu seama că acesta glumise; răspunse:

— Se poate, da, da, se poate.

— Și nu venea până la gard, să-l vezi la față, să-i dai brânza, dacă brânză-i aduceai, să-ți dea banii, dacă trebuia să-ți plătească?!

— Nu, nu venea; se ascundea de mine.

Solovăstru își strânse umerii încă a nedumerire, deși trecuseră de-atunci ani mulți; se ridică, parcă întristat la rețrăirea acelor vizite neobișnuite, atinse creștetul lui Ceampaș cu vârful degetelor:

— Te-am așteptat în Cutina... Să veniți mâne, că, dacă veniți, aduc și răchie, să ne cinstim. Haideti, Flore, că mi-i urât singur...

— Stai, ce te grăbești?!, îl opri gazda. Ce-ai auzit, ce-o fost în flăgăriște?!

Solovăstru nu se așeză, ci se propti cu umărul de un stâlp al târnațului, cu picioarele încrucișate:

— L-am întâlnit pe Todor Băbău. Era singur și plângea cum se plânge la mort, plângea cu sughițuri, ca zdrobit de durerile mari. Și mi-o spus...

— Ce, ce dracu?!

— Că domnu' acela, Trifu, și Văzoc s-or dus singuri în flăgăriște, că el n-o avut curaj să

se ia pe urmele lor, c-o rămas la coadă, ca un fricos, și că-i era tare rușine.

— Și?!, interveni Florea, ca și când voia să scurteze povestirea, adică să capete odată răspuns în legătură cu existența lui Maroji.

— Când s-or întors din iad, că în iad or fi fost, cei doi n-or vrut să-i spună ce-or văzut în flăgăriște, dacă or dat sau nu de casa lui Maroji. „Domnule Trifu, domnule Văzoc, se ruga boactărul, ce-ați aflat?!”

„Dacă vrei să știi” – i-or răspuns – „du-te și dumneata.” Or răs în hohote și s-or dus în sat. Dacă mă grăbeam, îi prindeam din urmă, că-mi și pare rău.

— Parcă ție-ți spuneau ceva mai mult... , fu de părere cumnatu-său, cu regretul că nu primise vestea.

— Săracu Băbău..., își trădă starea Ilie Ceampaș. Că și io mă temeam...

— Păcat că nu i-or spus, gândi Florea. Că, dacă știa Todor Băbău, știam și noi, altcum nu.

Ieși Driana, c-un măturoi în mână, să curețe curtea, deși se întunecase de-a binelea.

— Ce-i mai nou?, îl întrebă pe Solovăstru, în timp ce începu lucrul cu care voia să-și alunge musafirii.

Cu oarecare încântare, acesta răspunse scurt, întrucât n-avea nici vreme și nici poftă să stea la taifas cu o femeie:

— Nimic!

Așa și era.

CASA ȘERPILOR

***în opinia
criticii literare***

Marian Odangiu
(„Drapelul Roșu”)

Casa șerpilor, de Teodor Bulza – carte recent apărută la editura „Facla” – continuă într-o formulă de post-scriptum, romanul de debut al autorului („Iulie”, 1979). În linii mari, ne aflăm și de astă dată în fața unei parabole: în anii care au urmat instaurării primului guvern democratic, satul românesc – aflat la cumpăna vremurilor – își consumă dramele și neliniștile reverberând o atmosferă de radicală transformare a societății într-un mod în care spectaculosul e substituit de autenticitate, iar grandilocvența de patosul cunoașterii. Într-un cuvânt, proporțiile acestei transformări sunt reduse aici atât cât îi e necesar autorului pentru a-i fixa conținutul și limitele. Mitomaniile și obsesiile individuale se conjugă cu cele colective, trăirile interioare sunt extrapolate la scara întregii așezări umane. Personajele caută mereu ceva nelămurit, cuprinse de o frenezie

ciudată ce amestecă adevărul și superstițiile, incită spiritele și fecundează imaginația.

Bun portretist și, mai ales, operând cu o răbdare de artizan în investigarea psihologiilor, Teodor Bulza scrie după o formulă romanească sui generis asemănătoare celei din Iulie: șansa decodării ansamblului e împinsă mult către finalul cărții unde „acțiunea” se încheie pentru a face loc interpretărilor. Dacă în Iulie incendierea saivanului constituia semnul trecerii, al transformării, aici „casa șerpilor” – locul misterios de la capătul satului, sursa ce alimentase din plin mentalitatea semlecanilor; mitomania lor – se dovedește a fi un loc pustiu, bântuit numai de proiecțiile lor imaginare. Revelația acestei descoperiri urmează unui șir de aventuri interioare ai căror protagoniști sunt cei doi eroi ai romanului de debut, Florea și Ilie Ceampaș. Personajele devin exemplare pentru ceea ce se întâmplă în lumea satului, el însuși scos în afara curgerii normale a lumii, intuind schimbările ce aveau să vină.

E de crezut că Teodor Bulza intenționează o cartografiere amplă a acestor schimbări prin investigarea unei epoci privity încă superficial. Casa șerpilor e o dovadă că romancierul e foarte aproape de uneltele necesare.

Tania Radu
(„Flacăra”)

O lume aspră, închisă în sine, ocrotită de eresuri și de ordinea inextricabilă a interdicțiilor ancestrale aduce ultima carte a lui Teodor Bulza – Casa șerpilor, Ed. Facla, 1982. Roman de mici proporții, dar cu o orchestrație ambițioasă, tinzând către radiografia satului din „Extremul Ardeal” – Semlac. Casa șerpilor este o narațiune în formulă preponderent realistă, cu timide dislocări temporale, ținând mai degrabă de tehnica flash-back-ului, în care personajele figurează de obicei categorii: Florea Ceampas – țăranul autentic, trăind intens bucuriile pământului și ale iubirii, Todor Băbău – un fel de arhetip al înțelepciunii, al cumpătării și blândetii intransigente, Popianu – reversul acestor calități, coleric, pizmătareț, răzbunător, cinic, notarul Lăpușcă – țăran „domnit”, mânat de complexe și spaime de tot felul,

violent și sentimental, popa Putric – figură de răspopit dezbrăcat de scrupule ortodoxe, învățătorul Coșa – reprezentant al unei aristocrații sordide a funcției și a obiceiurilor (joacă biliard, se parfumează, trăiește lenevos), Mihai Trifu – tânărul activist și, în sfârșit, boierul Maroji – personaj cu aură fantastică și cu vagi atribute fantomatice. Conacul boieresc („casa șerpilor”) e o plăsmuire din stirpea Casei Usner, având rol de contragreutate față de încărcătura realistă a cărții. Interesantă este poziția unuia dintre personajele cărții – activistul Mihai Trifu, venit în Semlac cu misiunea obișnuită a celor din meseria sa, dar care tatonează cu delicatețe mediul respectiv, neintervenind direct, ci acționând dinlăuntru, prin asimilarea sa prealabilă. Prin aceasta. Teodor Bulza evită clișeele romanului politic, rezumându-se la un roman mai degrabă psihologic, la o carte cu scriitură concentrată, fără lungimi inutile, care izbuteste câteva caractere schițate penetrant (Simion groparul, Ceampaș, Todor Băbău) și o atmosferă de afecte explozive și relații umane complexe, o atmosferă specifică și atent întreținută.

Adrian Dinu Rachieru
(„Luceafărul”)

Scriitor de extracție rurală, situat în prelungirea unei viguroase tradiții epice. Teodor Bulza vine dintr-un „univers” mărginit de Mures și câmpie. purtând magia Vestului. Acest spațiu-matrice trece în literatură sub veghea maștrilor romanului ardelenesc, mai vechi ori mai noi, reverberând spiritul locului, cu deschidere spre fabulos și legendar. Teodor Bulza rescrie – monografic – o zonă prin reluarea unor teme din unghi proaspăt. Primii ani postbelici. în aproximativ același decupaj geografic, au trezit interesul lui Titus Popovici sau Mircea Micu; primul, defrișând terenul, politiza scenariul epic, celălalt – prin alegretea relatării – se preocupa cu mare har portretistic de pitoresc, episodic, extravagant, optând pentru violenta rezolvare a conflictelor (v. Semnul șarpelui). Mai noul venit în literatură cunoaște, bineînțeles, acest șir de cărți și este

atras de povești „misterioase”, captând legendele locului și inerția existențelor. Oamenii sunt firi ascunse, greu de deschis, iar epica lui Bulza. câștigând siguranță, trăiește prin acumulări încete, adecvate de fapt acestei saga.

.....

Casa șerpilor (1982) prin aura baladescă. prin îngemănarea dintre real și fantastic (fără rupturi brutale), prin deschiderea spre supranatural este „romanul unei enigme” (M. Ungheanu). Nebuloasa trebuitoare prozei de atmosferă e întreținută de aglomerarea unor fapte nelămurite, de obsedantele și imprecisele memorări, de aerul arhaic pe carel respiră textul: orbul Ceampaș, un „mort viu”, având doar trecut, murind încet, se răzbună furând și chinuind crucea lui Țuper. Sunt și șederi în muțenie (altfel decât faimoasele tăceri morometiene) ale celor ce tocău vremea, scriitorul abuzează de formele dialectale dar, în pofida unor localizări, lesnicioase, îneacă narațiunea într-o priincioasă atemporalitate.

Bulza, spuneam, rescrie istoria primilor ani postbelici; o face însă într-un sens polemic. Viața satului (Semlac) e ritmată cosmic, la gândirea magică a arhaității, estompînd

șocurile politice ale revoluției victorioase. Satul trăiește în vechea „lege a vieții liniștite”. Dar simplificarea (prin folosirea calapodului maniheic) e refuzată. Figura activistului de partid, Mihai Trifu, e o prezentă discretă; „domnu' de la Arad” adoptă o tactică potrivită pentru a lua pulsul satului și a elucida „misterul Maroji”. evitând contrapunerile violente. El acționează dinlăuntru, corosiv, asupra mentalității locului.

Avem, neîndoielnic. în Teodor Bulza un foarte bun povestitor, interesat de detaliu. El scrie în registru afectiv și propune un univers uman coerent, pe fond autobiografic dar mustind de o originală substanță epică. Sunt în scrisul său și insuficiente compoziționale și regionalisme excesive și intenții doar anunțate; dincolo de acestea. Teodor Bulza trăiește într-o euforie a talentului, nu îndeajuns supravegheat și, bănuim, într-un deficit de problematizare. Or, un prozator care nu se mulțumește a fi doar o valoare locală „crește” prin efortul problematizării, deschizând noi piste epice. Inconștienta talentului, chiar refuzând instinctiv serializarea, naufragiază fără busola unei orientări, nu doar juste ci și adecvată posibilităților. Alături de alte câteva nume din

Vest, Teodor Bulza aduce în literatura de azi un spațiu „de autor”, inconfundabil, repudiind delirul localist sau contagiunea modelelor ilustre ale literaturii „cu țărani”.

Cornel Ungureanu
(„Orizont”)

Casa șerpilor, al doilea roman al lui Teodor Bulza reia, într-un stil mai sigur, Istorii ale primului, promițând, bănuiesc, un șir de cărți consacrat unei zone precis determinate. Mai mult decât în primul, simțim înrudirea cu maestrul acestei literaturi. Li se adaugă acestora câțiva contemporani ilustrați prin investigarea acelorași teritorii: Titus Popovici, Mircea Micu. La Mircea Micu ritmul narațiunii era mai alert, personajele, mai violente și mai înclinate către lichidarea rapidă a conturilor decât în romanul lui Teodor Bulza. Tânărul prozator timișorean este, înainte de a fi un romancier, un bun povestitor, incursiunile în biografiile eroilor săi sunt ample, întârziind asupra detaliilor pitorești (nu ne semnificative) care să justifice apartenența la un onumit „spirit al câmpiei”, la acest teritoriu magic al Vestului. Vocile baladei se aud chiar din

primele pagini ale cărții. Ele evocă iubirea dintre Florea și aleasa lui (Driana!), eroi toropiți de pasiune, copleșiți, într-un miez de vară toridă, de patimile pământului. Vocea pământului rimează, ca la mai toți prozatorii ardeleni, cu temperamentul voinicesc al eroului. Întors de pe front, Florea păstrează intacte amintirile lui. Tovarăș din acei ani, Ceampaș, orbul, alcătuiește, împreună cu Florea, un cuplu de o indiscutabilă expresivitate, desigur circumscris legendelor posibile ale Câmpiei: „Așa erau, scrie autorul, întrerupând istorisirea, Ceampaș și Florea, două ființe rupte din scurgerea normală a lumii, oameni ciudați, sălbăticiți... de mirajele propriilor lor existențe...”. Folcloriștii ar putea identifica modele ale „ciudățeniilor” în chiar tradițiile locului. Victimă a lui Țuper, Ceampaș se va răzbuna pe acesta, mort acum, furându-i crucea. Odihna mortului, zic obiceiurile, ar fi tulburată. Insistența autorului asupra acestui erou baladesc indică și alte căi de lectură. „Ceampaș n-avea viitor, ci doar trecut; era un mort viu. care umbla mai mult printre cei duși, dar nu cobora el însuși în morminte ci îi aducao la suprafață pe dispăruții din jur...” scrie Teodor Bulza, indicând un orizont reflexiv,

subminând nivelul liric al cărții, structura baladescă a ei. Dealtfel, aceasta mai este pusă sub semnul întrebării, nu odată, de șiruri de detalii care dau imaginea exactă, pământească o eroilor. Spre deosebire de Mircea Micu, de pildă, Teodor Bulza este interesat de vibrația detaliului. Intrați în inerția existențelor, bătrânii poartă haine murdare, duhnesc; viața lor de zi cu zi nu are nimic înălțător. Viața și-a istovit ciclurile, pământescul reintră în drepturile sale. Trupurile fericite ale tinerilor, trupurile celorlalți – și hainele lor – sunt elemente ale unui limbaj care vorbește, nu fără cruzime, de o lume a pământului. Interesat de spiritul Câmpiei. Teodor Bulza face monografia unor profesii rurale. Date inedite sunt destule, chiar dacă vocea maeștrilor romanului ardelean se aude distinct. Groparul Simion (lui i se fură crucea, el răspunde de cimitir), Todor Băbău, șeful pazei (al „boactărilor”), bătrân tactician al vieții rurale, învățătorul Coșa, popa Putric, notarul Lăpușcă (șarjat precum notarul din Moartea lui Ipu de Titus Popovici), jandarmul Văzoc dau relief unor conflicte dar și unui spirit al satului. Ca în fiecare roman rural al anilor de după război, există și activistul de partid venit la țară să împlinească transformările

necesare. În romanul lui Teodor Bulza el vrea să lămurească și misterul Maroji, adică al casei șerpilor. Mister care nu există. Să nu existe fiindcă personajul e schematic? Mircea Micu rezolvase cu mai multă siguranță povestea „misterioasă” din Semnul șarpelui.

Teodor Bulza scrie frumos, are darul evocării. Autenticitatea „monografiei” e fără cusur. Reporterul nu rezistă a oferi cititorului său și câteva imagini ale Timișorii de altădată, precum și date despre o iubită a lui Dillinger, reîntoarsă în aceste locuri, după trădarea celebrului gangster. Roman cu o coerență interioară stimabilă (seria simbolică pământ – șerpi – orbire – muțenie – criptă etc., mi se pare a vorbi chiar do o înzestrare specială pentru o anume cale a tradiției) Casa șerpilor nu armonizează întotdeauna numeroasele intuiții ale autorului ei. O oarecare lipsă de stăruință între conflictele mereu anunțate, între ideile lansate aproape în fiecare capitol scad miza romanului. și așa, însă, între cărțile foarte promițătoare ale noului val de prozatori.

Romanul „pitoresc” al tinerei generații, al cărui cap de șir este Defonia lui Apostol Gurău, poate înregistra, în Casa șerpilor, un reper sigur.

M. Ungheanu
(„Luceafărul”)

Proza romanească trăiește de mai mulți ani fluxul unei reacții față de experiențe epice anterioare, de care ține declarat să se delimiteze. Cu puține excepții, cele mai importante cărți din ultimii cincisprezece ani, cele care dau tonul prozei, se înscriu în acest val cuprinzător care tinde să fixeze configurația prozei contemporane la antipodul fostei literaturi de rețete ale anilor mai vechi. Foarte puține inițative epice ale prozei actuale s-au emancipat de inevitabila polemică, declarată sau tacită, în care scopul principal este de a arăta că se scria altfel decât atunci. Exhibiția modalității noi sau a scriituri căutate, ca și a prozei de „dezvăluiri” privitoare la anii cincizeci, nasc în egală măsură din nevoia de distanțare față de o orientare literară a cărei caducitate se subliniază astfel. Justificată în punctul de

plecare, această reacție și literatura pe care a produs-o și o produce se prelungește peste hotarul ei firesc de manifestare. Senzația de repetiție pe care o oferă proza românească a ultimului deceniu nu poate fi evitată. Sinteza întârzie să se producă, iar noua miză a creației epice românești nu s-a configurat convingător. Interesant este faptul că în această replică față de o literatură ale cărei modele sunt părăsite ostentativ, descoperim laolaltă pe reprezentanții mai multor generații de prozatori: pe autorii care au propus chiar modele regretabile, pe cei care au încercat prima formula ca o ripostă la ele, ca și pe noii veniți, fără legătură directă cu literatura de care țin totuși să se delimiteze. De unde concluzia unui deficit de personalitate, vizibil în modul contagios al propagării unei atitudini și a unui program literar minimal. Remarcabile talente și dexterități prozaistice oficiază încă în trenea unui moment literar a cărui oră a expirat.

Casa șerpilor de Teodor Bulza este un roman care rescrie dintr-o perspectivă epică inedită o felie de viață, databilă cronologic în primii ani de după al doilea război mondial, tratată și până acum, dar dintr-un unghi de vedere sociologizant și politizant, cum se

întâmplă în densele romane ale lui Titus Popovici, pionier al acestei defrișări epice postbelice. Dacă în literatura anterioară inspirată de aceiași ani situarea în spațiu și timp era precisă, bine definită încă din primele capitole, mai bine zis în primele pagini, romanul *Casa șerpilor* degajă pe toată durata lui un aer atemporal. Oamenii se înscriu mai puțin în sfera socialului și a politicului, fixați într-un alt univers unde arhitectura și relația cu cosmosul sunt mult mai importante. Fantele care sunt lăsate să invadeze paginile cărții în prima ei parte și apoi pe toată întinderea ei aparțin unui repertoriu care refuză înregimentarea în real. Cu o expresie din Sadoveanu, foarte potrivită aici, „morții poruncesc celor vii” în satul Semlac, unde eresul, superstiția, credința în mister și miracole sunt manifestări curente. Reprezentările acestei lumi, în care satul este după formula lui Lucian Blaga centru al universului, sunt de o mare ingenuitate alcătuind un desen naiv de o indiscutabilă puritate și acuratețe.

Personajele care ocupă, la rândul-le, în primul rând orizontul romanului sunt cele care comunică cu o asemenea privire ingenuă,

oamenii satului, cu nume și ele de aspect arhaic sau regional: Băbău, Solovăstru, Cema, Florea, Ceampaș, Tuper, Putric, Lăpușcă, etc. Târziu este introdus în scenă Mihai Trifu, activistul care reprezintă vremurile noi postbelice, noua orientare politică, deși el este în sat o prezență și o permanență a lor. Mihai Trifu este o apariție discretă, fără veleități revoluționare ori cel puțin reformatoare. Prezența lui marginală, insinuarea lui lentă și nezgomotoasă în obiceiurile comunei a cărei viață o trăiește, fără a încerca să-i schimbe prin șocuri exterioare condiția și codul, este limpede antipodică față de alte imagini ale activiștilor postbelici care au plecat la sate ca emisari dârji ai marilor transformări politice postbelice. În această distribuire a materiei și a intrărilor în scenă stă ascuns sensul polemic al cărții scrise de Teodor Bulza, Casa șerpilor, care închipuie și înfățișează convingător altă evoluție a lumii rurale românești după cel de al doilea război mondial. Casa șerpilor explorează un univers uman inedit fixându-i în scris imaginea particulară.

Casa șerpilor este romanul unei enigme. Țăranii lui Teodor Bulza nu descind din marea familie literară postbelică a

Moromeților. Moromețiada nu e posibilă la Semlac unde o Poiană a lui Iocan nu există pentru că nu pot exista nici Ilie Moromete, nici Cocoșilă. Psihologiile și mentalitățile sunt altele, remarcabilă fiind izbânda autorului în direcția autenticității personajelor și a conduitelor lor particulare. Un orb n-a rezolvat un litigiu vechi cu un om din sat, și pentru că acesta a murit litigiul devine o povară. Orbul Ceampaș găsește o soluție care ne plasează în plină gândire magică. El fură din cimitir crucea mortului și o chinuie cu cutitul după care o aruncă într-o fântână. Litigiul a fost astfel încheiat și vinovatul pedepsit postum. Conștiința orbului Ceampaș este de acum împăcată. Ca deschidere a romanului, această istorie, stranie la început, are rostul de a da o cheie pentru universul particular al Semlacului. Ceea ce urmează este pregătit și într-un fel explicat de această experiență individuală care definește mentalitatea locului. Este o lume pentru care realul trece ușor în mister și în fantastic iar intuiția activistului Mihai Trifu constă în a nu violenta credințele acestor oameni ai locului, ci de a se insera pe nesimțite lumii lor modificând-o dinlăuntru.

Satul este terorizat de mistere. Câteva întâmplări cu aură neagră și misterioasă stăruie în amintirea comunei. Chintesența acestor mistere locale poartă numele de Maroji. O ființă și o casă cu numele Maroji preocupă întregul sat, ca și ispita de a risipi misterul. Personajul Maroji, recreat de poveștile locului, casa lui Maroji sunt prezentate într-o lumină fabuloasă. Satul stă sub o vrajă, vraja Maroji. și dacă vraja se risipește fața Semlacului poate fi și ea schimbată. Casa șerpilor are o latură deschisă către fantastic și autorul știe să acumuleze treptat elementele unei atmosfere românești misterioase. Semlacul stă sub presiunea antecedentelor nelămurite. A ars un saivan de oi, a murit Țupăr, dar toate aceste întâmplări, care revin în memoria diverselor personaje, își reiterează chipul tocmai pentru că ele nu-s clare. A fost Țupăr adevăratul vinovat de incendiu, n-a fost? Nu cumva vinovatul e altul? Dar Maroji cu trăsura lui la oră fixă n-a avut nici un rol în? Plutim în nebuloasa priincioasă misterului. Figuri dispărute ca Țupăr și Rozalia prezidează de dincolo întregul roman. Antecedentele sunt la originea faptelor din carte, dar, dovadă de tact, autorul nu le-a

oferit locul și dimensiunea realistă în curgerea povestirii, ci de aspecte rememorate obsedant și imprecis. și mai interesant este că Țupăr, figură neagră în amintirile lui Ceampas, capătă dimensiuni eroice, legendare în reconstituirea globală, indecizie calculată a autorului în scopul unor efecte de ansamblu: Teodor Bulza nu simpatizează soluțiile maniheice, chiar dacă lucrează cu culori tari, iar lumea de care se ocupă este frustă și decisă. Cartea se încheie cu o expediție, care este expediția Maroji, adică de clarificarea misterului. O echipă alcătuită din Mihai Trifu, din Teodor Băbău, boactărul șef, din Văzoc, fostul jandarm, acum milițian, se îndreaptă către tainica și amenințătoarea casă a lui Maroji, păzită de câini, păzită cu pușca, de oameni nevăzuți. Tensiunea cărții devine aici maximă. Ca temperatură aduce aminte de caravana însetaților din povestirea Dincolo de nisipuri a lui Fănuș Neagu, un model mai general pentru Teodor Bulza, care se îndreaptă către neștiut și halucinați spre o deziluzie. Fapt e că acolo unde se credea că există o casă și un proprietar ascuns nu era, sau nu mai era nimic; câteva urme de căruță într-un pământ nisipos. Prozatorul nu alege deci un final raționalist,

după scheme binecunoscute. Misterul nu se clarifică, ci se adâncește. Casa șerpilor este prin acumularea dozată de fapte inexplicabile, pe muchia de cuțit care desparte realul de fantastic o izbîndită proză de atmosferă. Polemica ei subsidiară cu imaginea simplificată a lumii rurale în fața șocului social și politic postbelic este deci cu atât mai avantajoasă.

Teodor Bulza face dovada unui înzestrat prozator de observație, de indiscutabilă autenticitate a notației și a viziunii. Deschiderea către supranatural a cărții este cu atât mai captivantă cu cât densitatea realului este mai mare. Casa șerpilor conține mai multe portrete remarcabile între care acela al învățătorului Coșa, care se refugiază incognito din lumea satului în cea a orașului pentru a trăi o altă dimensiune a vieții sale prozaice dc învățător rural, este cu totul memorabil, mic roman în cuprinsul celuilalt.

Ceea ce lipsește acestei cărți, în care trăsăturile personale sunt numeroase, în care universul românesc are amprentă proprie, este o lacună mai generală a prozei noastre din ultimul deceniu: o problemă proprie, o problemă nouă. Cu alte cuvinte nu este

suficient să se scrie mai bine decât înainte, dacă aceasta superioritate nu capătă și un sens nou și o capacitate problematizantă înnoitoare. Cum Teodor Bulza este la primele sale cărți, putem avea încredere în evoluția unui prozator atât de preocupat de densitatea și semnificația realului.

